

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Tanító- és Óvóképző Kar

**„Mi ez a gyöngyörű” (Kodály)
— zenehallgatóvá nevelés —
konferenciakötet
2011**

**AZ Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és
Óvóképző Kar**

**„Mi ez a gyönyörű” (Kodály)
– zenehallgatóvá nevelés – konferenciakötet
2011**

Szerkesztette – lektorálta:
Döbrössy János

Közreadja:
Az Eötvös Loránd Tudományegyetem
Tanító- És Óvóképző Kar
Tudományos Bizottsága

© Birinyi József
© Hegedűsné Tóth Zsuzsanna
© Körmendy Zsolt
© Kismartony Katalin
© Mendölyné Kiss Cecília
© Mélykútiné Dietrich Helga
© Mihalovics Csilla
© Solymosi Tari Emőke
© Szabó Gergely
© Szabóné Németh Borbála
© Szelei Nikolett
© Veszprémi Gábor

ISBN 978-963-284-214-1

TARTALOM

Ajánlás (DÖBRÖSSY JÁNOS)	7
A konferencia programja.....	9
Köszöntő (DÖBRÖSSY JÁNOS)	11
I.	
HEGEDŰSNÉ TÓTH ZSUZSANNA Zenével/zenélve a kisgyermek között	15
SOLYMOSI TARI EMŐKE Kotta – zene – élmény.....	23
KÖRMENDY ZSOLT Koncertpedagógia, a befogadói kompetenciák fejlesztésének alternatív útja.....	31
KISMARTONY KATALIN Menuhintől Dave Brubeckig	37
SZABÓNÉ NÉMETH BORBÁLA – SZABÓ GERGELY Az (inter)aktív zenei élmény	49
VESZPRÉMI GÁBOR Aktív zenehallgatás	63

II.

SZELEI NIKOLETT

Zenei preferenciák..... 67

MENDÖLYNÉ KISS CECILIA

A hallási figyelemkeltés eszközei általános iskolás korban..... 79

MÉLYKÚTINÉ DIETRICH HELGA

„A zene nem tud nem hatni...” (Kierkegard). A hangzó élmény
befogadására nevelés kihívásai napjainkban..... 83

III.

KÖRMENDY ZSOLT

A Művészetek Palotája és a koncertpedagógia 91

MIHALOVICS CSILLA

„Hozzon a gyermeknek mindenki, amit tud: játékot, zenét, örömet”
(Kodály Zoltán). Zenehallgatás..... 99

BIRINYI JÓZSEF

Hangszervarázs – Népi hangszerek készítése 111

A kötet szerzői 133

AJÁNLÁS

2010-ben vállalkozott tanszékünk első alkalommal, hogy felmerülő kérdéseire önálló, saját szervezésű konferencia formájában keressen választ, és ebbe bevonhassa hallgatóságként azokat a szakembereket, akikkel a képzés során kapcsolatba kerülhet. Ezek a személyek elsősorban a különböző iskolák, óvodák jelenlegi vagy leendő szakvezetői, gyakorlatvezetői, érdeklődő kollégák. Lehetővé tettük, hogy kreditpontok megszerzésével további vonzerőt gyakoroljunk számukra. Szintén fontosnak éreztük, hogy hallgatóink számára is megadjuk a részvétel lehetőségét, nekik is biztosítva – kiegészítő feladatok elvégzését követően – intézményi kreditek igénylését. Természetesen más érdeklődőket is szeretettel vártunk, beleértve a társintézmények oktatóit, akik számára rövid szakmai megbeszélést is tartottunk. Karunk és az egyetem más karainak oktatóit is vártuk és láttuk is a hallgatóság soraiban. Első konferenciánk címe: „Hozzon a gyermeknek mindenki, amit tud: játékot, zenét, örömet!” (Kodály) volt, célul a zenei nevelés helyzetének a mai tanító- és óvóképzésben való áttekintését, a közös gondolkodást tűztük ki a pedagógusképzésben résztvevőkkel együttgondolkodva. Előadóink saját kollégáink mellett neves külső szakemberek voltak, akik a maguk területén bizonyították, hogy eredményeik számunkra jól felhasználhatók, vagy legalábbis elgondolkodtatók legyenek.

A résztvevők nagy száma és visszajelzéseik alapján úgy ítéltük meg, hogy jó volt a kezdeményezés, érdemes folytatni.

2011 januárjában sor került a második önálló zenepedagógiai konferenciára, melynek szintén nagy sikere volt az érintettek körében. Mottóul ismét Kodály idézetet választottunk: „Mi ez a gyönyörű?” Sajátos problémakörre, a zenehallgatóvá nevelésre próbáltuk a fókusz irányítani. Hogyan zajlik ez a mindennapokban, milyen megoldásokat találnak azok, akiknek nevük van e téren? Tudunk-e, s ha igen, mit és hogyan saját munkánkban ezekből hasznosítani? Hogyan érhető el, hogy az óvodások, iskolások, de hallgatóink is legalább egyszer, de inkább minél többször eljuthassanak a „Mi ez a gyönyörű?” felkiáltásig, s ennek alapján az értékes zene hallgatóivá és minél mélyebb értőivé válhassanak?

A szervezés során, ahogy a lehetséges előadók körét szűkítettük, láthatóvá vált, hogy ismét sok szakmai tapasztalatot gyűjthetnek a résztvevők, melyeket érdemes írott formában is megőrizni, közreadni s ily módon akár a képzésbe is bevonni.

Láthatjuk majd, hogy nemcsak tartalmában sokszínű a kötet. Az előadók legnagyobb részétől sikerült is megfelelő anyagot kapni. Ezek az anyagok több esetben az elhangzott előadás írott, szerkesztett formái. A programban ugyanakkor bemutatók is szerepeltek, melyeknek legfeljebb a forgatókönyvét közölhattuk volna, amit nem láttam célszerűnek, ezért megkértem ezeket az előadókat, hogy írják le azt, amit – látva a bemutatót – fontosnak tartanak hozzáfűzni, kiegészíteni, vagy, ha van olyan anyaguk, mely ide kapcsolódik, s szívesen megosztják, juttassák el.

Így született a végleges változat. Találunk benne – az előadók témájától függően – rövid, tömör összefoglalót (ami alapján előadását – bemutatóját tartotta), az elhangzott előadás írott változatát, illetve olyan írásos anyagot, mely az előadás témáját még érthetőbbé teszi az olvasó számára. Az elsőként olvasható tanulmány a konferencián nem hangzott el, de azt végighallgatva, – követve született doktorandusz kollégánk ötlete, hogy – akár elméleti bevezetőként – összefoglalja, leírja mondanivalóját.

A három részből az első kettő a konferencia két felének majdnem teljes anyaga, a harmadik rész egyéb, de szorosan kötődő anyagok gyűjteménye. Itt elsőként a koncertpedagógia magyarországi működési helyének, a Művészetek Palotájának koncepcióját olvashatjuk. Mihalovics Csilla írása azokat a szempontokat, lehetőségeket, módszertani összefoglalót tartalmazza, amelyekből bemutatóján is láthattunk. Birinyi József látványos élő hangszerbemutatóját – a Szerző javaslata és engedélye alapján – könyve bizonyos részleteinek közlésével tudjuk az olvasóval éreztetni.

Nem feledkezhetünk el a konferencia támogatóiról sem, akiknek ezúton is tolmácsoljuk köszönetünket.

Karunk támogatása nélkül nem jöhetett volna létre a konferencia (és ez a kötet sem). Sokat segített a TÁMOP 4.2.1./B-09/KMR-2010-0003. pályázata. A Stiefel Eurocart Kft.-nek köszönhetjük, hogy rendelkezésünkre bocsátotta IKT eszközeit és munkatársait, így nemcsak az előadások lehettek színesebbek és látványosabbak, hanem, a szünettől kezdődően, külön helyszínen, az érdeklődők kipróbálhattak interaktív táblás zenei programokat.

Köszönjük az előadóknak tapasztalataik élő és írásos átadását.

Köszönettel tartozom kollégáimnak, akik előbb ötleteikkel, majd rengeteg munkájukkal létrehozták konferenciánkat.

DÖBRÖSSY JÁNOS
tanszékvezető

Az ELTE Tanító- és Óvóképző Kar Ének-zenei Tanszéke

„Mi ez a gyönyörű?” (Kodály) – zenehallgatóvá nevelés

címmel

2011. január 27-én, csütörtökön, 9-16.30 óra között
az ELTE TÓK II. e. 200. termében (Budapest, XII. Kiss János altb. u. 40.)

zenepedagógiai konferenciát tart.

A konferencia célja, hogy a zenehallgatás szerepét és helyzetét a mai tanító- és óvóképzésben áttekintsük. Hangsúlyozni szeretnénk az élményszerűséget, aktivitást, modern eszközök (IKT) használatát. Fontos a közös gondolkodás és a tapasztalatcsere *a pedagógusképzésben résztvevőkkel, a szakvezetőkkel és a hallgatókkal*. A konferenciáról összefoglaló kötetet tervezünk megjelentetni.

A konferencia ideje alatt (9–16 óra között) lehetőséget biztosítunk, hogy – szakértő segítségével – az interaktív táblát zenei bemutató szoftverekkel a résztvevők kipróbálhassák.

A konferencia programja:

9.00: regisztráció

9.30: Megnyitó: Dr. habil. Mikonya György egyetemi docens, dékán

Köszöntő: Dr. Döbrössy János DLA, tanszékvezető főiskolai docens

Levezető: Dr. Szarka Júlia főiskolai docens

10.00: Solymosi Tari Emőke: Kotta – zene – élmény.

10.20: Körmendy Zsolt: Koncertpedagógia, a befogadóvá nevelés alternatív útja.

10.40: Dr. Kismartony Katalin DLA, főiskolai docens: Lord Menuhintől Dave Brubeckig (MUS-E program és utóhatásai).

11.00: Mihalovics Csilla – zenehallgatási bemutató a Gyakorlóiskola tanulóival.

11.20: Szabóné Németh Borbála – Szabó Gergely: Az (inter)aktív zenei élmény.

- 11.40: Veszprémi Gábor (a Stiefel Eurocart Kft. munkatársa): Az interaktív tábla és a zeneoktatás.
- 12.00: Az előadók válaszolnak a hallgatóság írásban feltett kérdéseire.
- 12.30-13.30: Szünet
- 13.30: Birinyi József: népi hangszerek bemutatója
- 14.00: Szelei Nikolett, IV. éves hallgató: Zenei preferencia – nyertes TDK dolgozat ismertetése
- 14.15: Mendőlyné Kiss Cecília zenetanár (Józsefvárosi Zeneiskola): A hallási figyelemkeltés eszközei iskolás korban. Bemutató a kar hallgatóival.
- 14.45: Mélykútiné Dietrich Helga ny. főiskolai docens: „A zene nem tud nem hatni...” A hangzó élmény befogadására nevelés kihívásai napjainkban.
- 15.05: Lukácsné Győző: Ha Kodály ezt hallaná!? – gondolatok a legkisebbek szórakoztatva tanításáról.
- 15.35: Az előadók válaszolnak a hallgatóság kérdéseire
- 16.00: A konferencia hivatalos programjának zárása (Dr. Szarka Júlia)
- 16.30: az ÓTE Zenei Szakmai Bizottságának rövid értekezlete (Döbrössy János)

A konferencia támogatói:

ELTE TÓK

TÁMOP 4.2.1./B-09/KMR-2010-0003. pályázat

Stiefel Eurocart Kft.

„MI EZ A GYÖNYÖRŰ?” (KODÁLY) – ZENEHALLGATÓVÁ NEVELÉS

KÖSZÖNTŐ

Mai konferenciánkon – a felhívásban megjelöltek szerint – célunk, hogy a zenehallgatás szerepét és helyzetét a mai zenei nevelésben áttekintsük, közösen gondolkodjunk, tapasztalatot cseréljünk. Hangsúlyozni szeretnénk az élményszerűséget, aktivitást, modern eszközök (IKT) használatát. De most mégsem az óvodai foglalkozások, énekórák elemzése, vizsgálata a cél, hanem, ahogy a cím második fele mondja, a *zenehallgatóvá* nevelés. Yehudi Menuhin, a világhírű hegedűművész mondata Az Ember zenéje c. könyvében: „Jelképesnek tartom, hogy van szemhéjunkt, de nincs fülhéjunkt, nincs rá mód, hogy a bennünket körülvevő sokféle zajt kikapcsoljuk, vagy lehalkítsuk.” Márpedig a bennünket körülvevő akusztikai környezet nem segíti a művészi zenére való odafigyelést, koncentrációt!

Kodály 1956-os előadásában: Ki az igazi zeneértő?, a tőle megszokott keménységgel, szókimondással ad útmutatást.

Első tanács: ne hallgassunk zenéről szóló beszédeket, ne olvassunk a zenéről, mert ez csak külsőleges, formális tájékozódás, távol áll a zeneértéstől. A zenéről való beszéd nem érteti meg a zene lényegét. Az időbeliség miatt is elég bajos a zene magyarázása. Aki beszél róla, meg akarja mondani, minek kell majd tetszeni. A képzőművészetekben sokkal inkább van lehetőség a magyarázatra.

Mi a helyes útja a zenéhez való közeledésnek? A hat elemít végzett, rádiózás közben tevékenykedő cseléd lány példáját hozza, aki „egyszerre megállt, abbahagyta a munkát és hallgatott, és a végén megkérdezte: Mi ez a gyönyörű? Azt hiszem, ez a kezdete minden zeneértésnek. Amíg valakinek ilyen élménye nincs (...), addig hiába olvassa az egész népszerűsítő zeneirodalmat, szakkönyveket (...), mert enélkül az élmény nélkül a zenét csak külsőségekben tudja megfogni.”

Később azt írja: „... akkor teszi boldoggá a zene az embert, ha ezt a bizonyos 'mi ez a gyönyörű' felkiáltást legalább egyszer életében megérte.” Ezt az iskolában (ma már hozzátehetjük: az óvodában) kell megkezdeni. „Ezért, ha a hatodik és a tizedik év között sikerül egy ilyen élményt adni a gyermeknek, akkor már el van látva életére, azt már kifejlcsztheti.” Ezt már

követheti a tanulás, amelynek így lesz értelme és alapja, van mire építeni, s szépen szükségletté fejlődik a zene.

Tovább folytatva hozzáteszi: ehhez nem szükséges, hogy hangszeren játsszon valaki. Másik példája a londoni könyvtári tisztségviselő, aki zeneértőnek vallja magát, pedig nem játszik hangszeren, viszont rendszeresen jár hangversenyekre, énekkarban énekel (ami Kodály szerint a zenei felfogóképességnek egyik legfejlesztőbb módja). Írja: ilyen fűtőlő és karéneklő zeneértőkre volna nekünk szükségünk.

A lélek éppúgy mindennapi táplálékra szorul, a művészet, közte a zene az egyik legfontosabb lélektáplálék.

Más helyen írja Kodály: „Mi ez a gyönyörű? Csak itt lehet, itt kell magyarázattal élni, amikor az átélt élmény után érdeklődés támad, hogy közelebbről is megismerjük forrását. Merőben kérdéses, hogy előzetes magyarázat után fakad-e élmény?”

Tavalyi, első konferenciánk mottója volt: „Hozzon a gyermeknek mindenki, amit tud: játékot, zenét, örömet. De hogy mit fogad el: azt bizzuk rá. Csak az a lelki táplálék válik javára, amit maga is kíván.”

Mit tud hozni a mai konferencia? Az együttgondolkodást, s ennek zálogaként a felkért előadók gondolatait, tapasztalatait, melyet munkájuk, kutatásaik során gyűjtöttek. Hallhatjuk a zenetörténész meglátásait, megismerkedhetünk egy fogalommal: Koncertpedagógia, hallhatunk rádiós szakembert, aki magát „zeneközvetítőnek” mondja. Megismerhetjük egy jelenlegi hallgatónk dolgozatának részletét, illetve volt hallgatóink tanári és egyéb tapasztalatait. Gyakorló ének-zenetanárok, jelenlegi és volt kollégák tevékenységébe láthatunk bele, sőt igazi népzeneészt is megismerhetünk, aki, miközben a legmodernebb technikákkal dolgozik, bemutatja a népi hangszerek arzenálját.

Szeretettel köszöntöm a résztvevő óvodapedagógusokat, tanítókat, a tanító- és óvóképzésben az ország különböző helyein dolgozó kollégákat, hallgatóinkat.

Változatosra terveztük a rendezvényt, de próbálunk jól gazdálkodni az idővel és szorosra fogjuk a gyeplőt.

Köszönjük intézményünk vezetőinek támogatásukat, köszönöm kollégáimnak a befektetett hatalmas munkát, az Informatika Módszertani és Szolgáltató Központ (magyarul: Stúdió) munkatársainak segítségét az előkészítésben és a lebonyolításban, valamint segítő hallgatóink munkáját. Köszönet illeti még a Hallgatói Önkormányzatot is támogatásukért.

Köszönjük a TÁMOP pályázat anyagi támogatását, és a Stiefel Eurocart Kft.-nek, hogy rendelkezésre bocsátotta eszközeit és munkatársait. Amint jeleztük, a 203. terem előtt érdeklődők kipróbálhatják az interaktív táblát és bizonyos zenei programokat, melyek már nem férhettek bele a hivatalos keretbe.

Mindenkinek hasznos időtöltést kívánok, s az előadókat kérem, rövid bemutatkozást követően tartsák meg előadásukat.

ZENÉVEL/ZENÉLVE A KISGYERMEKEK KÖZÖTT

HEGEDŰSNÉ TÓTH ZSUZSANNA

A tanulmányt egy konferencia-résztevő írta, akit a konferencia előadói megerősítettek abban, hogy a zene, zenei nevelés nélkülözhetetlen a személyiség kiegyensúlyozott fejlődéséhez, hatékonyan képes hozzájárulni az egyén általános tanulási teljesítményének eredményességéhez és kedvezően befolyásolja a szocializációt. Másrészt a szerző szeretné kiemelni a korai (bölcsődei, óvodai) zenei nevelés jelentőségét, illetve – amire a cím is utalni szándékozik – a nevelő, a pedagógus aktív zenélésének nélkülözhetetlenségét.

Több nemzetközi tanulmány is érvel amellett, hogy a zenei nevelésnek kulcsfontosságú szerepe van a személyiség fejlődésében. A mindennapos, szisztematikus zenei nevelés hatására a gyermekeknek rugalmasabb a problémamegoldó képességük, általánosan ügyesebbek, nagyobb a belső kontrolljuk és az emocionális érzékenységük. A zene alakítja az izlésvilágukat, az értékrendszerüket, és gazdagítja, formálja a személyiségüket, egyfajta belső egyensúlyt teremt. Ezek a gyermekek empátikusabbak, toleránsabbak, és befogadóbbak. A zenétől, művészetektől távol eső tudományterületek zenével összefüggő magyarországi tapasztalatait érhetjük tetten többek között Hámori József, Freund Tamás, Szirmai Imre, Bagdy Emőke, Tényi Tamás kutatásai mentén. Hámori József az emberi agy és a zene kapcsolatát kutatva tudományos érveket sorakoztat fel amellett, hogy a zenei nevelésnek nem önmagáért kell, illetve kellene léteznie a gyermeknevelésben. Az agy korai zenei fejlesztő hatásokra kialakuló beállítódásai meghatározó funkciót töltenek be a személyiség fejlődésében. Azt állítja, a zenei fogékonyság kihat az agyi struktúrákra, az agyi beállítódásokra, és ezáltal az egyén sikeresebb lesz más irányú tevékenységeiben is. Hámori szavaival: „...a muzikalitás (és annak a fiatal korban megkezdett kifejlesztése) a teljessé válható emberi személyiség integráns része, amely nélkül nemcsak szépségélményektől esik el az ember, hanem sajátos kommunikációs, az emocionális alaprendszerrel is összefüggő, kognitív (megismerő) szférához szorosan tartozó tulajdonság kifejlődésétől (és meglététől) is.” (Hámori, 2002.41.). A neurológiai kutatások révén (Freund, Szirmai) tehát egyre többet tudunk az emberi agy

fejlődését meghatározó tényezőkről is. A kutatások fontos felismerése, hogy az agy fejlődése szempontjából a genetikai hatások mellett a környezet ingergazdagsága, valamint a gyermekek és a számukra fontos felnőttek között kialakult gazdag érzelmi kapcsolat is meghatározó jelentőségű, s ezek együttesen hatnak az agyban zajló folyamatokra, vagyis az értelmi fejlődésre. Tudományos vizsgálatok igazolták, hogy az idegsejteket összekötő hálózat kiépülése erősen függ a megélt tapasztalatoktól, s azok érzelmi töltetétől, hogy a kreativitás, a tanulási képesség, a memóriefolyamatok determináltak az érzelmek, a motiváció és a fiziológias állapot által.

A korai zenei nevelés, a zene, az éneklés hatása a pszichológia egy meglehetősen friss területét, a pre- és perinatális pszichológiát is foglalkoztatni kezdte. Ez a pszichológiai ág a születés előtti és születés körüli időszakra fókuszál. Feltételezik, hogy ebben a legkorábbi időszakban kezdődik a zenei tapasztalatszerzés, s a magzati kor zenei fogékonysága vitathatatlan. E tudományterületek kutatási eredményeinek különleges felfedezése, hogy az akusztikus percepció szempontjából fontos szenzoros szervek igen korán fejlődésnek indulnak, a hallásnak, a dallami kommunikációnak az élet igen korai pontján kialakulnak gyökerei, és nagymértékben meghatározzák a későbbi életszakaszokban a hallás általi befogadást. Bagdy Emőke és Tényi Tamás (2002) csecsemő- és magzat kutatásai is megállapítják, hogy a zene, a hang hatására intenzív reakciókat mutatnak a babák a pre- és perinatális időszakban. Andrek Andrea (1999) pszichológus az óvodapedagógus hallgatók számára készített pszichológia szöveggyűjteményben számos nemzetközi vizsgálatot sorakoztat fel arra vonatkozóan, hogy azok a babák előbbre tartanak a beszédfejlődésben, intenzívebb az interakció köztük és szüleik között, érzelmileg kiegyensúlyozottabbak, akik magzati létük során akusztikus (zenei) stimulációs hatásnak voltak kitéve. Születésük után az intrauterin korból ismert zene hatására mosolyognak, megnyugodnak, könnyebben alszanak el. Az akusztikus ingerlés a magzati korban nemcsak a hallórendszer fejlődését és az ezzel kapcsolatos tanulási folyamatokat segíti elő, hanem pozitívan befolyásolja az érzelmi fejlődést és a kötődési képességet is. A magzati hallást bizonyítja, hogy az újszülöttek egyértelmű jelekkel (szopóreflex) reagálnak ismert dallamokra, hangokra, azaz kompetensek a zeneiség terén. (Gembris: 2002, id. Turmezeyné és Balogh 2009) Daniel Stern amerikai csecsemőkutató, orvos, pszichológus (id. Decker–Voigt: 2004) a zenei fejlődésre is érvényes, megfontolandó megállapításai között szerepel, hogy a csecsemők keresik a különféle

ingereket – s akár elő is állítják (pl. sikongatás, brüölés) –, melyek kielégítik, továbbviszik egyes érzékszerveik fejlődését. Stern használ olyan fogalmakat is, mint például az amodális érzékelés, amikor is a csecsemő képes érzékszerveit sajátosan összekapcsolni, például az egyik érzékszervvel észleltet átvenni a másik érzékszervre. A hangos hangokat erős, világos színeként „látni”, a halkabbakat sötétebb tónusban, és fordítva, vagyis képes „hallani” a színeket, érezni a tapintott tárgyak ízét. Egy másik fogalma a vitalitási affektus, mely az érzelmek minőségére vonatkozik. A gyermek képes eldönteni, hogy tetszik-e neki valami, képes kifejezni, leplezetlenül kimutatni érzelmi minőségeit. Számára fontos az itt és most, az együtt töltött idő minősége. A vitalitási affektusok összehangolásából jön létre a beleélés, az összetartozás élménye. Ezt a fajta érzékenységet aktiválja a túlintonált beszéd (mondókázás), az éneklés. A személy által közvetített zenei élmény sajátosan egyedi, személyre/személyekre (előadót is beleértve) szabott tempójával, ritmuskiemeléseivel, dinamikájával, hangzásával hamar képes eljuttatni a gyermeket a teljes belemerülés, odaadás, önkifejezés szintjére. Míg a beszéd esetében a kommunikáció típusa azt sugallja a gyermek számára, hogy figyeljen, információt rögzítsen, a zene elemei (ritmus, tempó, dinamika, hangzás) csupán jelzésértékűek, így nem igényelnek olyan intenzív koncentrációt a gyermektől.

A hangnak, a zenének nyelven túli hatásait aknázza ki a gyógypedagógia és a pszichoterápia is. Oliver Sacks (2010), angol neurológus és pszichiáter így ír a *Zenebolondok – mesék a zenéről és az agyról* című könyvének előszavában: „Gyakorlatilag ... majd mindnyájunkra nagy hatással van a zene, függetlenül attól, hogy vágyunk-e rá, vagy különösebben muzikálisnak gondoljuk-e magunkat. Ez a zenei hajlam – a „muzikofília” – már kisgyermekkorban megmutatkozik, minden kultúrában központi szerepet tölt be, és minden valószínűség szerint fajunk megjelenésétől velünk van.” (Sacks: 2010.9) Fiziológiai–biológiai kutatások eredményei szerint a zene elemei hatnak a vegetatívumra, vagyis az idegrendszer ember által nem befolyásolható területére. Mára azonban már az is egyértelmű, hogy minden emberre más zene hat jótékonyan. A zenék, dallamok tartalmát, üzenetét mindenki a maga módján fedezi fel. Kokas Klára (1980) zenepedagógus – aki életét, munkásságát szentelte annak, hogy „kibontakoztassa a mindenkiben benne rejlő tehetséget” – így ír egy kutatás beszámolójában: „A zenét nem csupán hallószervünkön keresztül érzékeljük. A hanghullámok egész testünket érik. A zene érzékelésében a test egésze vesz részt, függetlenül attól, hogy külsőleg látható, mozgással reagál-e, vagy sem.” (Kokas: 1980.8)

A gyermeket érő énekes, zenei benyomások segítségével folyamatosan nő önkifejezési repertoárja, és fokozatosan építi fel magában a kommunikáció és a kölcsönös megértés képességét.

Forrai Katalin a 70-es években, csecsemők és kisgyermekek között végzett vizsgálatai során megfigyelte, hogy a több zenei kezdeményezésben részesülő gyermekek körében több ritmikus, tagolt hangadás, több énekelt szöveg jelenik meg a kontroll csoport gyermekeihez képest. A mozgás és hangadás kapcsolatát vizsgálva az körvonalazódott elemzéseiben, hogy mindkét csoportban az énekes tevékenység alatti egész testmozgás megjelenése volt domináns. Forrai vizsgálatai során nem szignifikánsan, de tendenciaszerűen mutatkozott, hogy az „énekes csoport” nyitottabb a társas kapcsolatokra, illetve szívesen cseréli le a tárgyakkal való manipulálást saját hangjával való játéokra. Ám Forrai végső következtetései között ráirányítja arra is a figyelmet, hogy a nyugodt, örömteli tevékenykedés általánosan is (a kontroll csoportnál is!) stimulálja a gyermeket zenei önkifejezésre. (Forrai: 1993. 62)

Egy másik, csecsemők között végzett vizsgálatában tíz konkrét (hangzásában, hangulatában, dinamikájában, tempójában, sőt az előadásmódban is eltérő) zenei repertoárhoz kapcsolódva figyelte meg a gyermekek figyelmi, magatartásbeli, mozgásos, énekes–nyelvi reakcióit. A megfigyelések során a gyermekekről általában elmondható volt, hogy az éneklés felkeltette érdeklődésüket, kevésbé hangicsáltak alatta, inkább utána a csend fázisokban, valamint az is, hogy nagyobb hatással volt a dal jellege, tempója rájuk, mint az, hogy milyen éneklési technikával adták elő (énekelve, dúdolva). A tempó hatása felülírta a látás, tapintás, hallás együttes ingerhatását. A mozgással kísért dalokból is a gyorsabb, frissebb tempójú dalok serkentették a megfigyelt gyermekeket intenzív mozgásra, hangadásra. Forrai, arra a problémafelvetésre, hogy a mozgás kíséri-e a hangadást vagy a hangadás a mozgást, megfigyelései, tapasztalatai alapján úgy feltételezi, hogy ez egy olyan folyamat, ahol a gyermek fejlődése során vannak fejlődési stádiumok. Mikor egy-egy tevékenység domináns, inkább leköti figyelmét, így a mozgásfejlődés domináns szakaszában, a tárgyakkal való tevékenykedés, beszédfejlődés, önkifejezés meghatározó szakaszában a ritmikus hangadások, ének–közeli tevékenységek inspirálhatják mozgását, s amikor már tud beszélni, gondolatait ki tudja, ki akarja fejezni, akkor a mozdulat már úgy kíséri hangadásait, hogy azáltal megerősödik a mondanivaló, a tartalom, az érzelmi töltet.

A kisgyermek fejlődése során egyértelműen körvonalazódnak azok az életszakaszok, amikor intenzív odafigyeléssel fordulnak a zenei hatások irányába, ösztönös, spontán mozgásokkal, hangadással kísérik azt. Az éneklés, mondókázás közben a velük foglalkozó számára egyértelműen érthetőek a gyermek reakciói, mozgása, mimikája, tekintete, gesztusai és hangadásai. Az ilyen gyermek, mint befogadó, aktívan figyel, hallgatja az éneklést, részt vesz a zenei tevékenységet kísérő mozdulatokban, újra kéri anélkül, hogy ő maga énekelne. Ennél a korosztálynál teljes zenei aktivitásnak lehet minősíteni azt a figyelmet, amikor a dal hallgatása közben valami mást csinál, például babázik csöndesen, vagy épít. Figyelme rövid (néhány másodperc), illetve könnyen elterelődik, de a többszöri hangoztatás lehetőséget biztosít számára az újbóli bekapcsolódásra. A dalt kísérő mozgás, kép, báb megerősíti az élményt. Reagálási idejük igen lassú, itt is a többszöri játék, dalolás ad lehetőséget a teljes feloldódásra, játékba merülésre.

A kisgyermeket leginkább az egyszólamú, élő zene köti le, amikor látja, hogyan jön létre a hang, milyen érzelmi töltetet hordoz. Az előadó megszólítható, játékba hívható, ismétlésre kapható, képes felvenni a gyermek egyedi tempóját, hangulatát, dinamizmusát, kielégíti játékgigényét, mozgásigényét. Az ilyen kommunikáció élményét nem pótolhatja semmilyen gépzene! Éneklésre, zenehallgatásra nem csupán azért van szükségük a gyermekeknek, hogy zeneileg fejlődjenek, hanem mert felkelti érdeklődésüket, mozgásra, hangutánzásra serkenti őket. Olyan érzelmeket vált ki a gyermekekből, mely sokoldalú fejlődésüket befolyásolja. Ahogy Forrai Katalin is megfigyelte vizsgálataiban során az énekes közegben nevelődő csoportban, a gondozó éneklése, zenei megnyilvánulásai mintát adnak a gyermek számára. Két és félszer többet dúdolgatnak az énekes csoport gyermekei egyedül is, de azt is megszokták, hogy a játékhelyzetekben használt tárgyakhoz dalt hallanak, és amikor ismét játéka középpontjába kerül az a tárgy, dallamrészleteket, hangfoszlányokat énekelnek a korábban hozzá hallott dallamból. Így színesítik játékukat. Varró Margit zenepedagógus *Tanulmányok, előadások, visszaemlékezések* című könyvében, a *zenét hallgató gyermek – a zenei élmény fejlődése* című fejezetben annak kapcsán, hogy a hangélmény miképpen alakul át zenei–lelki benyomássá a gyermekben, azt írja, hogy feltételezi, „*valami belső pszichofizikai transzformátorféle alakítja át a hangok sorozatának érzéki benyomásait zenei képzetekké.*” (Varró: 1980.74) A korai zeneélmények igen erősen befészkelődhetnek a gyermek emlékezetébe. Ugyanis a gyermekek

összekapcsolják, sőt olykor tévesen összetartozónak érzik az őket ért egyidejű behatásokat (illatok, vizuális élmény). (Varró: 1980.79)

A zene legfontosabb hatása végső soron, hogy az érzelmi életet gazdagítja. Valami olyan többletet hordoz, amit csak a művészetek hordoznak. Mindenki képes felfogni, értelmezni saját maga számára, mindenkire hatással van valamilyen módon. Ahogy Kodály is felhívta a figyelmet, nincs igazi emberi személyiség zene, muzsika nélkül. A zenének olyan kifejezőereje van, ami képes még a kisgyermek érzelmét is mozgósítani. A kisgyermek önkifejezésének adunk teret, ha a zenei kifejezés útját megnyitjuk előtte. Nyitunk számára egy olyan kommunikációs csatornát, amelyen szabadon áramolhatnak érzelmei. A bölcsődei, óvodai zenei hatás megadja a gyermek számára azt a zenei tapasztalatot, megismerteti azzal a zenei jelrendszerrel, kóddal (szomorú, vidám zene, a tempó, hangszín, hangmagasság, hangerő jelentése), ami a magasabb fokú zeneértéshez vezet. Előkészíti találkozását a komolyabb zenével. A zene megismerésének korai folyamata olyan intenzív élményekhez szoktathatja a gyermeket, hogy felébred benne a belső vonzódás a zene, az éneklés, a zenei nyelv iránt. Ahogy Kokas Klára fogalmaz: *„A zenéhez vezető útnak valamiképp meg kell nyílnia! Mert a zene – Kodály útján – nem pusztán szórakoztatás, hanem az egészséges lélek fejlődéséhez szükséges mindennapos táplálék.”* (Kokas: 1980.9)

Elsődleges legyen hát az élő zene, a gondozónő, óvodapedagógus éneklése, mely valódi, látható érzelmmel töltött, ott és akkor történik, alkalmazkodva dinamikában, hangerőben, hangszínből, játékosságban a pillanatnyi hangulathoz. A zenehallgatáshoz hozzátartozik ugyanis az elmélyülés, türelem, figyelem. Az előadó esetében látja, érzi a gyermek a ráhangolódást, megéli azt a feszült, a belekezdés előtti pillanatot, mikor az előadó koncentrált produkciója előtt. Közös élik meg a zene utáni csöndpillanatot is. A zene előtte születik meg, így magasabb rendű értéket képvisel, intenzívebb érzelmi töltéssel bír. A gondozó, óvó felelőssége nem mellékes a zenehallgatóvá nevelés során. Ahogy Kodály fogalmaz: *„Az értelem első hajnalhasadását, a gondolat első megnyilatkozási formáit már fel kell használni a nevelőnek [...], a zenei hallásra való nevelés csak ezzel a korán meginduló, alapos munkával válhat eredményessé.”* (Kodály:1941.90)

BIBLIOGRÁFIA

- ANDREK ANDREA (1999): *A kompetens magzat*. In: B. Lakatos Margit–Serfőző Mónika (szerk.) Pszichológia. Szöveggyűjtemény óvodapedagógus hallgatóknak. Trezor kiadó, Budapest 70-90. p.
- BAGDY EMŐKE (2002): *Hangzás, mozgás, ritmus: a muzikalitás lelki szerveződésének méhen belüli gyökerei*. In: Hang és lélek, Magyar Zenei Tanács, Budapest, 43–52. p.
- DECKER-VOIGT, H. H. (2004): *Zenével az életbe. A hangok szerepe a várandósság idején és a gyermekkorban*. Medicina Könyvkiadó, Budapest
- EIBEN OTTÓ, DR.–KOKAS KLÁRA (1964): „Ritmikus mozgások és énekes játékok hatása óvodás gyermekek testi és szellemi fejlődésére.” *Pedagógiai Szemle*, 12. sz.
- FORRAI KATALIN (1970): *Zenei megfigyelések az 1–3 éves korú gyermekek között*. Kodály Szeminárium, Kecskemét
- FORRAI KATALIN (1993): *A zene hatása a hároméves gyermekek fejlődésére*. In: M. Dietrich Helga (szerk.): Szöveggyűjtemény az ének-zene és módszertana tantárgyhoz, Budapesti Tanítóképző Főiskola, Budapest 46–69. p.
- GEMBRIS, H. (2002): *The development of musical ability*. In: Colwell, R.-Ricardson, C. (szerk.): *The new handbook of research on music teaching and learning*. Oxford University Press, New York, 487–509. p.
- HÁMORI JÓZSEF (2002): „Az emberi agy és a zene.” In: Hang és lélek, Magyar Zenei Tanács, Budapest, 40–42. p.
- HÁMORI JÓZSEF (2006): *Az agykutatói eredmények szerepe az oktatásban-nevelésben*. Mester és tanítvány 10. sz. 44–51. p.
- KODÁLY ZOLTÁN (1974): *Zene az óvodában*. In: Kodály: Visszatekintés I. szerk.: Bónis Ferenc, Zeneműkiadó, Budapest
- KOKAS KLÁRA (1980): *Gyermekek originális kifejezési formái zenéhez*. Kodály Zenepedagógiai Intézet, Kecskemét
- KOKAS KLÁRA (1964): *Az énekes foglalkozás hatása a gyermek fejlődésére*. Óvodai Nevelés, 10. sz.
- MÓNUS ANDRÁS–KOKAS KLÁRA (1970): *Ének-zenei hatások tanulmányozása 3–6 éves gyermekeknél, mozgásvizsgálatok alapján*. Magyar Pszichológiai Szemle, 1. sz. 58–71.
- SACKS, OLIVER (2010): *Zenebolondok – mesék a zenéről és az agyról*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- TÉNYI TAMÁS (2002): *Ráhangolódások. A nonverbális gyógymódok jelentőségéről és hatásmechanizmusáról az újabb kutatások tükrében*. In: Hang és lélek, Magyar Zenei Tanács, Budapest, 52–62. p.
- TURMEZEYNÉ HELLER ERIKA–BALOGH LÁSZLÓ (2009): *Zenei tehetséggondozás és képességfejlesztés*. Kocka Kör Tehetséggondozó Kulturális Egyesület és a Faculty of Central European Studies Constantine the Philosopher University in Nitra, Debrecen
- VARRÓ MARGIT (1980): *Tanulmányok, előadások, visszatekintések*. Zeneműkiadó, Budapest

KOTTA – ZENE – ÉLMÉNY¹

SOLYMOSI TARI EMŐKE

Sok szeretettel köszöntöm a kedves egybegyűlteket, kollégákat, diákokat. Nagyon köszönöm a meghívást. Arról, hogy miért is kellene a gyerekeket–ifjakat zenehallgatókká nevelni, hadd mondjak el én is néhány gondolatot.

Gyakran idézzük Kodályt, aki azt mondta, hogy a zenének embernevelő és társadalomnevelő hatása van. „Olyan közönséget kell nevelni, amelynek életszükséglet a magasabb rendű zene.” – írta 1929-ben.² Érdekes, hogy ezt a „magasabb rendű” jelzőt nem sokkal a halála előtt, 1966-ban is használja a Jeunesses Musicales (Ifjú Zenebarátok Nemzetközi Szervezete) párizsi kongresszusán tartott beszédében: a művészet „a legerősebb nevelő egy magasabb rendű emberiség s az emberhez méltóbb élet felé.”³ Az tehát, hogy felkeltjük az igényt a „magasabb rendű” zene iránt, nem önmagáért való cél. Az értékes zenének a *hatása* az, ami miatt életszükségletté kell válnia számunkra; hatása a személyiségünkre, és rajtunk keresztül a társadalomra, vagy ahogyan Kodály mondja, az emberiségre. Nem szabad elfelejtenünk, hogy Kodály sohasem állította társadalomnevelő koncepciójáról (fontos lenne, hogy a „Kodály-módszer” helyett végre a „Kodály-koncepció” kifejezést használjuk, elvégre Kodály nem kötötte meg tanítványai kezét, éppen ellenkezőleg: arra biztatta őket, hogy kísérletezzenek, dolgozzák ki a saját módszerüket), hogy ez az ő találmánya lenne. Az ókori görög filozófusokra, Platónra, Arisztotelészre hivatkozott: „Mert hogy is mondja Platón: »azért van olyan óriási fontossága a zenei nevelésnek, mert a ritmus és a dallam hatolnak be legjobban a lélek belsejébe, azt hatalmas erővel megragadják, s jó rendet hozva magukkal, azt, aki helyes elvek szerint nevelkedik, rendezett lelkű emberré teszik.«”⁴ Hivatkozhatott volna Kodály

¹ A konferencián elhangzott előadásnak a szerző által történt utólagos lejegyzése.

² Kodály Zoltán: *Visszatekintés. Összegyűjtött írások, beszédek, nyilatkozatok. I.* Sajtó alá rendezte és bibliográfiai jegyzetekkel ellátta Bónis Ferenc. Budapest: Zeneműkiadó Vállalat, 1982, 45.

³ Kodály Zoltán: *Visszatekintés. Hátrahagyott írások, beszédek, nyilatkozatok. III.* Közreadja Bónis Ferenc. Budapest: Zeneműkiadó, 1989, 157.

⁴ Kodály Zoltán: *Visszatekintés. Összegyűjtött írások, beszédek, nyilatkozatok. I.* Sajtó alá rendezte és bibliográfiai jegyzetekkel ellátta Bónis Ferenc. Budapest: Zeneműkiadó Vállalat, 1982, 182. Lásd még ehhez: Dobszay László: *Kodály után. Tünődések a zenepedagógiáról.* Kecskemét: Kodály Intézet, 1991. Az idézett hely: 17.

az ókori kínaiakra is. Az i. e. III. században élt konfuciánus filozófus, Hszün-ce nevét viselő írás,⁵ amelyet követői állítottak össze, azzal a megállapítással indul, hogy „A zene voltaképpen öröm.” Az ember nem lehet meg e nélkül az öröm nélkül. De ennél jóval tovább mentek: úgy tartották, hogy a zenei gyakorlaton múlik a birodalom biztonsága. „Ha a zene kiegyensúlyozott és nyugodt, akkor a nép békés lesz és nem züllik szét; ha a zene tisztelettudó és méltóságteljes, akkor a nép szeretni fogja a rendet és nem támaszt felfordulást.” Ahol jó a zene, és ennek köszönhetően rendezett lelkek az emberek, ott a társadalom erős lesz, és akkor a birodalmat az ellenséges külső hatalmak sem merik megtámadni. A zene tehát „a királyi hatalom kezdete.”⁶

Ma már sok szó esett a rendről és a harmóniáról. Hogy visszatérjünk a Kodály által olyannyira szeretett ókori görögökhöz, Pythagorast érdekes módon mindig „csak” matematikai eredményei miatt szokták emlegetni, és még a zenészek sem beszélnek arról, hogy ő volt az egyik első és legnagyobb zeneterapeuta. Tanítványai följegyezték róla, hogy képes volt arra, hogy a nap végén megtisztítsa „hullámverte gondolkodóképességüket”, megszabadítsa őket „a nap zavaraitól és belső zajaiktól,” és a tanítványokat úgy megnyugtassa, hogy azoknak nyugodt, „jós” álmaik legyenek. Reggel pedig a „lantpengetéssel” kísért dallamok segítségével az ernyedtséget volt képes megszüntetni, és a tanítványokat felpeszíteni.⁷

Amikor zenét tanítunk, amikor a diákokkal közösen zenét hallgatunk, mindig tudatosítanunk kell, hogy nekünk ezzel egy távolabbi, „magasabb rendű” célunk van, és ez nem csupán a saját, személyes célunk. Nekem megadatott az, hogy az elmúlt évtizedben számos nemzetközi konferencián vehettem részt (képviselem a Psalmus Humanus Művészetpedagógiai Egyesületet), például az ISME (International Society for Music Education, azaz a Zenei Nevelés Nemzetközi Társasága) konferenciáin⁸ és az a

⁵ „Hszün-ce. Tanulmány a zenéről.” In: *A kínai zene elméletéből*. A kínai szövegeket válogatta, gondozta és magyarra fordította Tőkei Ferenc. Argumentum Kiadó – Orientalisztikai Munkaközösség, 2000, 25–35.

⁶ Uott, 29.

⁷ Lásd a következő fejezetet: „A zene kathartikus és nevelő hatása” a következő kötetben: *Források az ókori görög zeneesztétika történetéhez*. Válogatta, fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Ritoók Zsigmond. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1982, 59–63., az idézet helye: 61.

⁸ 2002: Bergen (Norvégia), 2004: Kanári szigetek (Spanyolország), 2006: Kuala Lumpur (Malajzia), 2008: Bologna (Olaszország)

megtiszteltetés ért, hogy az UNESCO művészetoktatásról szóló európai–észak-amerikai előkészítő konferenciáján,⁹ majd világkonferenciáján¹⁰ is előadást tarthattam. Az UNESCO művészetoktatási konferenciáin a világ minden szegletéből összesereglett szakemberek teljes egyetértésben mondták ki, hogy a művészetoktatásnak (és ezen belül a zeneoktatásnak) prioritásként kell szerepelnie az oktatásban.¹¹ Az nem elegendő, ha néhány, igényesebb szülő beiratja gyermekét valamilyen művészeti iskolába. Az a cél, hogy *mindenkinek* – függetlenül a szocio-kulturális környezetétől – megadjuk a lehetőségét annak, hogy a művészetek személyiségfejlesztő hatásából részesülhessen, és hogy ehhez a boldogságforráshoz hozzájuthasson. Természetesen nem csak az egyén épüléséért, hanem ama bizonyos „magasabb rendű” és harmonikusabb társadalom kialakulásáért. Mi az, amivel a szakemberek érvelnek? Nem zenei, művészeti érveket sorolnak, ezek ugyanis manapság senkit sem érdekelnek, a döntéshozó politikusokat különösen nem. A mai „fegyvertárunk” mindenekelőtt tudományos bizonyítékokból, agykutatók, neurobiológusok, pszichológusok által végzett hatásvizsgálatok eredményeiből áll. Remélem, hogy mindazt, amit ebben a tárgyban Kokas Klára, Barkóczi Ilona,¹² Pléh Csaba, majd a fiatalabb generáció több tagja leírt, már mindenki jól ismeri a szakmai berkekben. Ezek a rendkívül fontos hatásvizsgálatok a kodályi zenepedagógiáról (illetve általában az értékes zenével való rendszeres, aktív foglalkozásról) egyértelműen bebizonyították, hogy képes kiegyenlíteni a szocio-kulturális hátrányokat. Hogy ennek milyen nagy a jelentősége, azt könnyen beláthatjuk, ha arra gondolunk, milyen gyakran sajnálkoznak manapság a hazai oktatási szakértők azon, hogy iskolarendszerünk nem szünteti meg, vagy legalább csökkenti a szocio-kulturális hátrányokat, hanem éppenséggel konzerválja, sőt elmélyíti azokat.

Szeretnék most filmen megidézni egy nemzetközileg is a legkiválóbbak között elismert magyar agykutatót, Freund Tamást. A tudós egy televízió-

⁹ 2005: Vilnius (Litvánia)

¹⁰ 2006: Lisszabon (Portugália)

¹¹ Erről bővebben is beszámolok a következő cikkemben: „Két nemzetközi konferencia a zene- és művészetoktatásért. A Psalmus Humanus Művészetpedagógiai Egyesület részvétele a Nemzetközi Kodály Szimpóziumon (Leicester), valamint az Európai és Észak-Amerikai Regionális Előkészítő UNESCO-konferencián (Vilnius).” *Parlando* 2005. 6. szám, 2–9.

¹² Barkóczi Ilona és Pléh Csaba: *Kodály zenei nevelési módszerének pszichológiai hatásvizsgálata*. Kiadta a Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézet megbízásából a Bács megyei Lapkiadó Vállalat, 1978.

interjúban a következőt mondta: „Ha igazán kreatívak akarunk lenni, ha igazán jól akarunk tanulni, ha olyan mélységekben akarjuk elraktározni a külvilág információit (netán tudatalatti rekeszekben), amelyekből a kreativitásunk táplálkozik, akkor elsősorban érzelmvilágunkat és motiváltságunkat kell fejleszteni. Erre ott van a kritikus periódus, a gimnázium: a gimnáziumi évek során nem arra kellene helyezni a hangsúlyt, hogy félig megtanítsuk az egyetemi anyagot is szegény diákoknak, hogy biztosan felvegyék őket az egyetemre, hanem ezt a rendkívül érzékeny időszakot kellene kihasználni arra, hogy minél érzelmgazdagabbá tegyük a fiatalságot. Tehát a gimnáziumban elsősorban színjátszással, költészettel, zenehallgatással, képzőművészkedéssel kellene töltetniük az idejüket. A befogadás módszerének elsajátítását kellene leginkább a gyerekek fejébe verni, hiszen ezáltal lennének képesek arra, hogy szélesítsük a külvilágból az agyunkba vezető folyosót, a befogadás folyosóját, és ez azért fontos, mert pontosan ugyanezen a folyosón át közlekedik a kreativitásunk is, csak éppen ellenkező irányban. Minél szélesebbre tárjuk a befogadás folyosóját az érzelmgazdagság révén, annál kreatívabbakká kell válnunk.” Gondoljunk bele abba, hogy ha egy agykutató, aki az egész életét az agyműködés vizsgálatára és megértésére szánja, azt állítja, hogy még a gimnáziumi években is az érzelmi nevelésnek, a művészetekkel való foglalkozásnak kell az első helyen állnia (ő is ugyanazt a prioritást fogalmazza meg, amit az UNESCO-világkonferencia szakemberei), akkor mennyire érvényes az emocionális nevelés elsőbbsége a fiatalabb, tehát óvodás, kisiskolás korosztályra... A zenei nevelés alapvető része az érzelmi nevelésnek.

Több mint másfél évtizede kezdtem el zenetörténetet tanítani.¹³ Egy rövid ideig gimnáziumban tevékenykedtem, majd zeneművészeti szakközépiskolában, és ezzel párhuzamosan már tíz éve a felsőoktatásban, a Zeneakadémián is. Tanári pályám kezdetekor jelent meg egy hosszabb újságcikk a pszichológus Vekerdy Tamástól. Már akkor is nagyon fontosnak éreztem, amiről írt, az elmúlt másfél évtized során pedig számtalanszor tapasztaltam, hogy mennyire igazak a megállapításai. „Azt tudom jól előadni, amit felszívtam, személyiségem erőivel áthatottam [...]. Ez azt jelenti, hogy tárgyam előadott részletéhez érzelmileg – szubjektíven! – is kötődöm” – írja

¹³ Tapasztalataimról nemrégén publikáltam egy hosszabb tanulmányt, amelyben a zenehallgatóvá nevelésről is írok, és ajánlom a kedves olvasók figyelmébe: „Mi fán terem a zeneiskolai zeneirodalom-oktatás?” *Parlando* 2010. 3. szám, 1–9.

cikkében Vekerdy.¹⁴ Vagyis hatékonyan átadni, illetve megtanulni, igazán magunkévá tenni valamit csak érzelmi kötődéssel lehet, de úgy is mondhatnánk, csak úgy lehet, ha ebben a folyamatban teljes emberként veszünk részt. A korábban idézett interjúban (és persze számos tanulmányában, nyilatkozatában) Freund Tamás utalt rá, hogy amikor azt vizsgálják, hogy a memória mikor működik jól, mindig azt találják, hogy azt jegyezzük meg könnyen, amihez valamilyen érzelmi viszonyulásunk van. Ha valami iránt közönyösek vagyunk, azt igen nehéz megjegyezni... Fontos tehát, hogy a tanárnak érzelmileg, a maga személyes módján, szubjektíven is köze legyen ahhoz, amit tanít. A folytatásban azt is mondja Vekerdy, hogy azt tudom jól tanítani, amit már régen áthasonítottam a saját személyiségemen, és általa képes vagyok valamit az ember, a világ titkaiból elárulni.

Ha valakinek a fél lába hiányzik, vagy nem lát, arra azt mondjuk, hogy fogyatékkal él, de ha érzelmileg fejletlen, akkor ezt a kifejezést nem használjuk, hiszen az ilyesmit nem tekintjük fogyatékoságnak. Az érzelmi fejletlenség, differenciálatlanság sokszor sajnos éppen az iskola bűne. Pedig a kisgyermekekben még megvan az érzelmi nyitottság és így a művészetek ösztönös befogadásának képessége is. A konferencia mottójául szolgáló idézet: „Mi ez a gyönyörű?” is erre utal, egy olyan ember rácsodálkozása ez a művészeti szépségre, akinek a bal agyféltekéje nincs túlfejlesztve a jobb agyfélteke rovására... Tehát tanítani és befogadni valamit igazán eredményesen csak érzelmi viszonyulással lehet. Amikor a gyerekekkel együtt hallgatunk zenét, akkor olyasmit hallgassunk, aminek egyrészt a magas minőségéről meg vagyunk győződve (Kodály is azt mondta, hogy a gyerekeknek csak a legjobb elég jó, azaz minőségbeli engedményt nem tehetünk), másrészt olyasmit hallgassunk vele, amit mi szeretünk. Hadd mondjak erre egy példát a saját gyakorlatomból. Amikor Párizsban káprázatos szereposztásban, nagyszerű rendezésben bemutatták Verdi *Don Carlos*ának eredeti, ötfelvonásos, francia nyelvű változatát, és ezt filmen láthattam, az interpretáció egészen lenyűgözött, annyira magával ragadott, hogy napokig nem tudtam mással foglalkozni. Újra és újra megnéztem az opera egyes jeleneteit. Aztán eljött az a nap, amikor a szakközépiskolában zenetörténet órát kellett tartani. Szerencsére az egyik osztályom éppen a romantikát tanulta, így rajongásomat a Verdi-opera párizsi interpretációja iránt nem kellett elfojtanom. Elhatároztam, hogy ezt az operát fogom

¹⁴ Népszabadság, 1996. szeptember 14.

tanítani, és úgy terveztem, hogy néhány, jól kiválasztott részletet a filmből is bemutatok. Csakhogy diákjaimra olyan mértékben ragadt át az én sugárzó lelkesedésem, az én érzelmi viszonyulásom a darabhoz, illetve annak konkrét megvalósításához, hogy kikövetelték, nézzük meg a teljes művet. Ezért aztán több héten át „foglalkoztunk” a Don Carlosszal. Csodálatos órák voltak. Lehet, hogy valaki erre azt mondja, hogy nem volt helyes ennyi időt tölteni egyetlen darabbal, helyette „haladni kellett volna az anyaggal”. Azonban, ha a legfontosabb célt nézzük, vagyis azt, hogy a diákok közelebb kerüljenek a magasabb rendű művészethez, egész érzelmvilágukat megmozgató *élményt* kapjanak, s ezáltal a személyiségük gazdagodjék, akkor a lehető legjobban tettük, amit tettünk.

A zenehallgatás alapvető kérdése az, hogy hogyan tanítsuk meg a gyereket arra, hogy egy hangzó „masszában” el tudjon igazodni, kihalljon belőle valamiféle rendet, formát. Zenét hallgatni sokkal bonyolultabb agytevékenység, mint, mondjuk, megnézni egy szobrot. A szobrot körbejárhatom, vizsgálghatom a részleteit, amíg csak akarom, olyan tempóban ismerhetem meg, ahogyan fel tudom fogni. De a zene időben zajlik, a saját idejében (amit nem én határozok meg), így óriási szerepe van a memóriának: mit tudok megjegyezni belőle, hogyan áll össze az agyamban az, ami korábban hangzott el, az, amit jelenleg hallok, és az, amit majd hallani fogok. Egyáltalán: mit hallok meg belőle? Hogyan tudom értelmezni és hogyan tudom érzelmileg átélni? Zenetörténet tanárként különösen fontosnak tartom a zenefelismerési feladatokat. Ezeket csak akkor tudják eredményesen megoldani a diákok, ha a tanult zeneműveket többször is meghallgatták. Hiszek abban, hogy csak így alakul ki a stílusérzékük, de ennél is lényegesebb, hogy ha többször meghallgatják a műveket, akkor kialakul velük kapcsolatban valamilyen érzelmi viszonyulásuk. Most nem elsősorban arra gondolok, hogy megszeretik-e a darabokat vagy sem (bár annak, hogy megszeressék őket, általában szintén feltétele, hogy alaposabban megismerjék őket, az pedig csak akkor lehetséges, ha többször meghallgatják), hanem arra, hogy a zenének az érzelmekre gyakorolt hatása magával tudja őket ragadni. Hadd említsek meg a közös zenehallgatással kapcsolatban néhány módszert. Tudom, hogy a konferencia résztvevői közül sokan tanítanak kicsi gyerekeket. Ennél a korosztálynál különösen eredményes, amikor kiemelünk bizonyos motívumokat a zenéből, és a gyerekek azt eltapsolják, eléneklik, játszanak a motívummal, improvizálnak vele stb. Így aztán a darab hamar személyes ismerőssé válik. Most azonban maradjunk a szigorúan vett zenehallgatásnál, amikor nincs ilyenfajta

interaktivitás. Különös, hogy sokszor maguk a tanárok sem tudatosítják azt, hogy a zene hangzó formában történő megvalósulása számtalan verzióban történhet meg, attól függően, ki az, aki megszólaltatja. Egy Beethoven szimfónia partitúrája valójában egy absztrakció, amikor viszont megszólal, elválaszthatatlan lesz egy konkrét karmestertől és zenekartól (és még sok egyébtől, például az akusztikai körülményektől, stb.). Valójában tehát csak azt mondhatjuk: ez Beethoven *V. szimfóniája* Toscaninivel, Karajannal, Ferencsikkel, vagy éppen Simon Rattle-lel. Úgy valósul meg, úgy kel életre, ahogyan egy karmester elképzei, és ahogyan a zenekar megszólaltatja. Egy egészen szélsőséges példával szeretném ezt megvilágítani. Hallgassunk meg egy – kisgyerekeknek is könnyen megtanítható és általuk is szívesen hallgatott – XII. századi tavaszköszöntő trubadúrdallamot (*A l'entrada*), három különféle előadásban. A kotta, amelynek alapján Kobzos Kiss Tamás, majd a Musica Historica Együttes, végül a Clemencic Consort megszólaltatja, ugyanaz, a megszólaló zenében viszont óriási különbségek vannak. Ez a fajta „összehasonlító zenehallgatás” a gyerekekben, illetve diákokban azonnal kialakít egy érzelmi viszonyulást, fülük hamarabb tud fókuszálni a zenei „lényegre”, a jellegzetes dallamra, ritmikára, karakterre, hangszínekre, és persze arra, hogy az interpretációk között mi az azonos és mi a különböző. Általában azt is azonnal kiválasztják, hogy a különféle tolmácsolások közül melyik áll hozzájuk a legközelebb. Ez persze – mint említettem – szélsőséges példa, hiszen egy középkori trubadúrdallam lejegyzése meglehetősen hiányos, egyfajta gyorsírásnak nevezhető, a zene számos eleme egyáltalán nincs rögzítve, így például a hangszeres bevezető és kíséret sem, így óriási jelentősége van a muzsikusi improvizációs készségének, stílusismeretének, fantáziájának. Ha azonban előre repülnénk 600 évet, a XII. századból a barokkba, és meghallgatnánk, mondjuk, J. S. Bach *Magnificatját* Klempererrel, John Eliot Gardinerrel és Ton Koopmannal, ugyancsak óriási különbségeket tapasztalnánk. A gyerekek pillanatok alatt meghallják azt is, hogy mi a hagyományos és az úgynevezett historikus előadás közötti különbség. Azonnal észreveszik az eltérő tempót, ritmikát, az improvizált díszítéseket, a hangszerek hangerejében megmutatkozó arányok megváltozását, stb. (Mellesleg, amikor különféle előadásokat mutatok, és nem árurom el, hogy melyik kitől származik, csálhatatlan biztonsággal szokták megnevezni a szakemberek által is a legkiválóbbnak tartott interpretációt vagy interpretációkat... A gyerekeknek jó fülük van, csak hagyni kell, hadd használják!) És akkor arról még nem is beszéltünk, hogy mi a különbség egy több évtizede készült, technikailag

gyenge hangfelvétel és egy kiváló minőségű, mai filmfelvétel között. A *Magnificat*-nál maradva, például Ton Koopman felvétele a lipcsei Tamás-templomban készült, tehát segítségével rögtön meg tudjuk mutatni a mű bemutatójának helyszínét, és egyúttal a mester tevékenységének egyik legfőbb színterét. Az ilyen felvételek nagyon megkönnyítik a munkánkat.

Nemrégem kedves volt professzorom, Földes Imre zenetörténész arra figyelmeztetett, hogy ma már csak filmről szabadna zenét mutatnunk. Hiszen – az utolsó 100 évet leszámítva – nemigen volt a történelemben arra példa, hogy a zenét csak hallgatták volna. Általában látták is a muzsikusokat. Látták a hangszereiket, a mozdulataikat, az arcukat. Ennek sokféle hasznát aligha kell hangsúlyoznom. Most csak azt szeretném aláhúzni, hogy az érzelmi nevelésben mekkora hozadéka van annak, ha a gyerek vagy a fiatal láthatja, hogy egy felnőtt, egy művész hogyan éli meg az érzelmeit – részben éppen az általa megszólaltatott zene keltette érzelmeket –, és ezt nagy tömeg előtt ki tudja, és ki meri mutatni. Érzelmeinek kimutatásával pedig további lelkesedést és örömet tud kiváltani másokból, akik szintén kifejezik (ki merik fejezni) érzelmeiket. Erre példaként befejezésül szeretnék megmutatni egy filmrészletet: Vivaldi *Griselda* című operájából az *Agitata da due venti* kezdetű áriát Cecilia Bartoli énekli.

Köszönöm szépen megtisztelő figyelmüket.

KONCERTPEDAGÓGIA, A BEFOGADÓI KOMPETENCIÁK FEJLESZTÉSÉNEK ALTERNATÍV ÚTJA

KÖRMENDY ZSOLT

A koncertpedagógia a zenei nevelés új részterülete, amely a múzeum- és színház-pedagógiához hasonló szemléletben elsősorban a befogadásra, az ahhoz szükséges készségek, képességek fejlesztésére, a befogadást segítő ismeretekre, a műalkotással való élményszerű találkozás megteremtésére helyezi a hangsúlyt. Szorosan kötődik a zenét közvetítő kultúrmédiumokhoz, de számtalan módon kapcsolódik a közoktatáshoz is, azzal együttműködve kívánja kifejteni hatását. Az előadás a koncertpedagógia fogalmáról, a befogadói kompetenciák fejlesztésének lehetőségéről, a diszciplína más nevelési területekkel való viszonyáról és a benne rejlő lehetőségekről szól.

Koncertpedagógia, befogadói kompetenciák fejlesztése, adekvát befogadói attitűd

Tisztelt Hallgatóság!

Nagy öröm és megtiszteltetés számomra, hogy egy olyan nevelési területről beszélhetek ma Önök előtt, amely az utóbbi néhány évben kitölti az életemet, meghatározza pedagógiai gondolkodásomat, és amelyről úgy gondolom, hogy hazai általános közoktatásbeli zenei nevelésünk számára fontos inspirációt jelenthet, korszerű választ adhat problémáink egy részére. Ezzel a területtel foglalkozom, mint a Művészetek Palotája családi és ifjúsági programjainak szerkesztője és szakmai vezetője, ezt tanítom a zenetanár-jelölteknek a Zeneakadémián, és ez a kutatási témám az ELTE Neveléstudományi Doktori Iskolájának hallgatójaként. Mai előadásom címét is készülő disszertációmtól kölcsönöztem: *Koncertpedagógia, a befogadói kompetenciák fejlesztésének alternatív útja*. Az előadást tervezve beláttam, hogy a rendelkezésemre álló idő nagyon szűkös, biztosan úgy fogok járni, mint az egyszeri előadó, aki, mikor lejár a számára biztosított idő, kénytelen ráébredni, hogy előadásának csak a címéről tudott beszélni. Végül tudatosan ezt az utat választottam. A címet három grammatikai egységre bontva

szeretném kifejteni Önöknek: elmondani, hogy mi a koncertpedagógia, mit értünk a befogadói kompetenciák fejlesztésén, és minek az alternatívája mindez.

A koncertpedagógiáról

Amikor kollégáknak és laikusoknak a koncertpedagógiáról beszélek, gyakran találkozom értetlen tekintetekkel. Talán könnyebb megérteni a fogalmat, ha utalok a már nálunk is jól ismert múzeumpedagógiára és színházpedagógiára. Olyan művészeti nevelési formák ezek, amelyek a műalkotást élményszerűen, a befogadó aktivitására építve, a maga komplexitásában és a saját közegében próbálják a befogadóval, és különösen a gyerekekkel és fiatalokkal megismertetni.

A koncertpedagógia újdonsága abban a felismerésben áll, hogy a korábban szűk funkciót betöltő hangversenyterem *a közönség nevelésének színtere* lehet. Nem csak helyszínként alkalmas erre, hanem az ott dolgozó szakembergárda és a rendelkezésre álló infrastruktúra által is. Különösen igaz ez a már ebben a szellemben megtervezett és felépített korszerű hangversenytermekre, melyekben külön erre a célra elkülönített helyiségek, könyvtár, hangtár, hangszerpark, stúdió állnak rendelkezésre az ott folyó nevelési tevékenységhez. Ez a nevelési gyakorlat Nyugat-Európában és Észak-Amerikában már több évtizedes múltra tekint vissza, Magyarországon még kevésbé ismert, komplex formában elsőként az éppen e nemzetközi tapasztalatok ismeretében megálmodott, azokat mintának tekintő Művészetek Palotájában jelent meg.

Röviden összefoglalva a koncertpedagógiai tevékenység célját az mondanám, hogy ez nem más, mint a befogadói kompetenciák tudatos és szisztematikus fejlesztése, személyesen megélt élmények és tapasztalatok, valamint a gyerekek aktivitására épülő és generatív készségeiket fejlesztő tevékenység által. A hagyományos értelemben vett közönségneveléshez képest ez egy szűkebb terület, mivel a klasszikus ismeretterjesztés például nem tartozik a koncertpedagógia tevékenységi körébe. Ugyanakkor sokkal több, mint hagyományos gyermekhangversenyek megvalósítása, és tágabb fogalom az úgynevezett hangversenytermi pedagógiánál, mivel nem szigorúan a hangversenyterem falai között zajlik, hanem – a külföldi tapasztalatok alapján mondhatjuk – összekapcsolódik a közoktatásban zajló neveléssel, szoros kapcsolatrendszer alakít ki a közoktatási intézményekkel.

A koncertpedagógia sokszor kettős megítélés alá esik: egyik részről a közönség *növelése* eszközének tekinthető, amely a klasszikus zenei élet fennmaradásának elengedhetetlen eszköze, ez azonban nem elválasztható a közönség *nevelésének* szándékától, amelyet tehát nem piaci, hanem pedagógiai szempontok vezérelnek. Ez a gondolkodás úgy tekint a zenei nevelésre, mint a zenét befogadók személyiségét gazdagító, örömszerző élmények közvetítésére.

Befogadói kompetenciák fejlesztése

A koncertpedagógiát a befogadói kompetenciák fejlesztését szolgáló tevékenységként mutattam be az előzőekben. Melyek is ezek a befogadói kompetenciák? Mindazok a készségek, képességek, ismeretek és motivációk, amelyek hozzásegítik a zenehallgatót a minél teljesebb zenei élmény megéléséhez. Mindezeknek a kompetenciáknak – a zenei élmény különböző szintjeinek megfelelően – vannak fiziológiai, érzelmi, értelmi vonatkozásai, ezek által juthat el a befogadó a hallgatott zene emocionális és kognitív megértéséhez. A zene teljes értékű befogadásához az adott zenének megfelelő befogadói attitűd szükséges. A befogadói kompetenciák fejlesztése végső soron ennek kiformálását célozza. Másképp hallgatunk gregoriánt, más befogadói viszonyulást igényel egy Beethoven-szimfónia, és megint egészen mást mozgósít bennünk egy jazz-standard vagy egy kortárs mű.

A zene értő befogadásához szükséges képességek a zeneműben való tájékozódást segítő *emlékezet*, a *koncentráció*, a zenei *fantázia*, a zenei folyamatokkal és tartalmakkal való *azonosulás*, a zenei történetek *megelőlevezésének* képessége. Mindezek szükségesek a *megértéshez* és az *átéléshez*, más szóval a befogadáshoz. Ezt segíthetik a megfelelő *ismeretek*, amelyek a befogadás folyamatára vonatkoztatva erősíthetik a zenei élményt. Az iskolai zenei nevelésnek és a koncertpedagógiának közös célja, hogy ezeket a kompetenciákat a gyerekekben minél jobban kifejlesszük, a zenéhez való adekvát viszony kialakulását minél hatékonyabban segítsük.

Amikor befogadásról beszélünk, természetesen nem a zene passzív hallgatására, „elviselésére”, fogyasztására gondolunk, hanem olyan aktív tevékenységre, amely az előbb említett készségeket mozgósítja. Így, bár a befogadáson van a hangsúly, a készségek fejlesztése feltételezi a gyerekek kreativitásának, generatív készségeinek mozgósítását is.

A befogadói kompetenciák fejlesztésének végső célja tehát a különböző műfajokhoz és zenei megnyilvánulásokhoz illeszkedő befogadói magatartás,

attitűd kifejlesztése, amely alkalmassá teszi a hallgatót, hogy a zenéhez megfelelő módon közelítsen, és így teljes élményhez juthasson. Gyerekek, fiatalok esetében mindezt nemcsak műfajok szerinti tagolásban, hanem az egyes korosztályok befogadói képességeihez illesztve kell feldolgozni, különösen ügyelve a minőségi szempontokra. A legintenzívebb élményeket az élő zene, hangzás és látvány együttes hatása váltja ki, és természetesen a befogadó aktív részvétele. A koncertpedagógia nem csak hagyományos didaktikus gyermekhangversenyek formájában, hanem különféle zenei aktivitást kínáló foglalkozások, közösségi zenélési alkalmak, zenekari próbálátogatások révén próbálja biztosítani a befogadói tapasztalatokat és élményeket, és vonzóvá tenni a zene sajátos közegét a gyerekek, fiatalok számára.

A koncertpedagógia mint alternatív út

A zenei nevelés hagyományosan az alkotás, a reprodukció és a befogadás területeire osztható. A tradicionális iskolai zeneoktatás a képzés szemléletét magáévá téve elsősorban a reprodukcióra koncentrált. A befogadás, a zenehallgatás sokáig mostoha terület volt, a szakemberek úgy gondolták, hogy ezzel külön nem kell foglalkozni. A közönségnevelés fogalmát például a hetvenes években a zeneiskolai oktatási tevékenységgel azonosították. Ez a hagyomány az alapfokú általános zenei nevelést úgy képzelte el, mint a képzésnek egy redukált, azaz leegyszerűsített és csökkentett tartalmú formáját, amelynek során bizonyos zenei készségeket és ismereteket kell elsajátítani, s ezáltal lesz a felnővekvő később befogadóvá. A koncertpedagógiai szemlélet a befogadást helyezi a középpontba, megfelelő mennyiségű és minőségű, érvényes zenei tapasztalatok és az ebből fakadó átélt élmények által szeretné elvezetni a hallgatót a zene megértéséhez és szeretetéhez, és úgy tekint minden egyéb elemre, mint ennek előzményére, feltételére, illetve következményére, eredményére.

Minek az alternatívájaként jelent meg a koncertpedagógia az említett külföldi országok zenei nevelési gyakorlatában? Egyrészt az imént vázolt képzéselvű, azaz a zenei nevelést a zenei képzés eszközeivel megvalósító gyakorlattal szemben. Sokkal többen vannak és lesznek olyanok, akik a zenét, mint zenehallgatók, befogadók élik meg és igénylik mindennapi lelki táplálékként, mint azok, akik eljutnak a hangszeres játék vagy a közösségi éneklés örömeinek rendszeres megtapasztalásához. Az ő számukra, a nagy tömegek számára jelenthet könnyebben járható utat a zene értő élvezetéhez

az a nevelési gyakorlat, amely zenehallgatásra, az értő befogadásra kívánja megtanítani őket.

A koncertpedagógia alternatívát kínál az iskolában hagyományosan uralkodó normatív szemlélethez képest is. Az európai iskolában évszázadok óta a tudományosság, a mérhetőség és a jól meghatározott tudástartalmak átadásának szándéka uralkodik. A zene az átlagos befogadó számára azonban nem tudomány, a zene megértése, érzelmi átélése nem mérhető. Bár a befogadás mélysége és minősége kapcsolatban áll a zenére vonatkozó tudással, ez mégsem kizárólagos fokmérője az érdemi befogadásnak, a zene értésének és élvezetének. Különösen igaz ez azokra a verbálisan megfogalmazható és kifejtett tudástartalmakra, amelyek uralják iskolai oktatásunkat. Sokszor beszélünk zenéről anélkül, hogy valódi zenei élményeket kínálánk. A koncertpedagógia ezen a helyzeten szeretne fordítani. Eleven, a gyerekek számára értelmezhető, az ő gondolatvilágukhoz, világszemléletükhöz illeszkedő, erőteljes zenei élményeket kínálni, nem csak koncertteremben, zenekari próbateremben, hanem az iskola falai között is.

A koncertpedagógia és a befogadói kompetenciák fejlesztése másrésről alternatívája az egyre inkább meghatározó zenei fogyasztói szemléletnek, magatartásnak. Reményt ad arra, hogy a gyerekeket minél korábban megfelelően gazdag tapasztalatokkal és élményekkel vértessze fel, alkalmassá téve őket arra, hogy a mindannyiunkat körülvevő végtelen, rendszertelen és változó minőségű zenei kínálatban tájékozódjanak, felismerjék az értékeket és válasszák azokat. Az intézményes zenei nevelés kényszerű versenyben áll a hatalmas fogyasztói kínálattal. Ezt tényként kell tudomásul venni. Ahogy az is tény, hogy mennyiségében soha nem lesz képes felülmúlni a piaci dömpinget. Egyedül az intenzíven átélt zenei élmények lehetnek képesek versenyre kelni a mindennapi fogyasztói hatásokkal, bizonyos mértékig ellensúlyozni és differenciálni azokat. Egy-egy emlékezetes koncertélmény, a közös zenélések, éneklés emléke, a befogadás katartikus pillanatai egy életre meghatározóak lehetnek. Ezeket kínálja a jól megvalósított koncertpedagógia a felnövekvő közönség számára, így kínál alternatívát a pusztán fogyasztói viszonyulással szemben.

* * *

Az előzőekben megpróbáltam röviden elmondani, mi is a koncertpedagógia, körülírni a koncertpedagógiai szemlélet központi fogalmát, a befogadói kompetenciák fejlesztését és annak fontosságát, ennek

a tevékenységnek aktualitását, helyét a zenei nevelésben, kapcsolódásának lehetőségeit a közoktatáshoz és általában a művészeti neveléshez. Nem eshetett itt most szó a konkrét programokról, a megvalósulás gyakorlati kérdéseiről, nem számoltam be munkám során szerzett személyes tapasztalataimról, de ha sikerült a koncertpedagógia lényegét megértetnem, a benne rejlő lehetőségeket Önök számára bemutatnom, azt gondolom, hogy előadásommal célt értem.

Nagy út áll még előttünk, amelynek bejárásában segítséget jelenthetnek a külföldi tapasztalatok, a hazai zenei nevelés értékes hagyományai, és az a meggyőződésünk, hogy olyan értékek közvetítésére vállalkozunk, amelyre mindenkinek szüksége van. A hazai ének-zene oktatás sokat emlegetett válsága arra készítet bennünket, hogy keressük azokat az utakat, amelyek által a zene, az éneklés ismét betöltheti azt az örömszerző és személyiségformáló szerepét, amelyet évezredek óta tulajdonítanak neki, és amelyeknek gyakorlati beteljesülésével kapcsolatos mindennapi tapasztalataink ellentmondani látszanak. Ennek az útkeresésnek sikerében reménykedve köszönöm meg megtisztelő figyelmüket.

MENUHINTÓL DAVE BRUBECKIG

KISMARTONY KATALIN

*Lord Yehudi Menuhin 1994-től európai kísérletet kezdeményezett 9 európai országban. A magyarországi négy év alatt a tanítók animátorokkal és koordinátorral dolgoztak együtt a hátrányos helyzetű gyerekek neveléséért a művészetek erejével. A látókört szélesre táró program a tanítóképzőn is megmutatta hatását, a hagyományos és ismert zenehallgatási anyagok mellé és megközelítési módokhoz újak csatlakoztak. Így a jó minőségű gépzene mellé aktivizáló ötletek társultak. Kortárs magyar zeneszerző (Király László, *1954), orosz énekelt mese kétféle átíratban (Igor Stravinsky) és Dave Brubeck jazz muzsikája kerül bemutatásra úgy, hogy órára, foglalkozásra többféleképp alkalmazhatók.*

MUS-E program, aktivizáló ötletek

I.

Lord Yehudi Menuhin világhírű hegedűművészt és a jazz-t ismerők számára nem meglepő a cím, hiszen pl. 1971-ben Menuhin együtt játszott egy lemezfelvételen a francia Grapelli¹ jazz hegedűssel, de most nem ezt a kapcsolatot szeretném kibontani.

A cím több mint egy évtizedes tapasztalatsort jelez. 1994–1998-ig tartott a MUS-E program kísérleti szakasza Magyarországon, melyben animátorként vettem részt. Lord Menuhin álma a Musica Európáról, amit a mozaikszó tartalmaz, hogy toleránsakká váljunk egymás iránt a zene által, a rítusok ismerete segítségével. Egy olyan komplexitás valósult meg a magyarországi kísérletben, ami egyedülálló. Együtt dolgozhattam két érdekes személyiségű, eredeti tanítóval, Schmidt Klárral, Horváthné Juhász Évával és nyitott szemléletű igazgatójukkal: Fehér Adrienne-nel a Szív utcai Erkel Ferenc Általános Iskolában az Andrássy úti akkori alsó tagozatban. Animátor kollégáim voltak Salamon Ferencné (Erzsi) magyar népzene és

¹ (Stéphane Grapelli: francia jazz hegedűs http://hu.wikipedia.org/wiki/St%C3%A9phane_Grapelli (2011.01.17.) 1971-ben megismerkedett [Yehudi Menuhinnal](#), akivel több különleges duettet játszottak lemezre. Az együttes munkát Menuhin később úgy jellemezte: „Grapelli olyan, mint azok a zsonglőrök, akik tíz tányért feldobnak és mindet elkapják.”)

néptánc-tanár, Ligeti Mária (Mary) koreográfus és tánc-tanár a Színház- és Filmművészeti Főiskoláról, aki ún. „mozgáskultúrát” tanított a kísérletben a gyerekeknek és Sály László zeneszerző, aki a „zenekészítés” tárgyat tanította. Ő korábban az Új Zenei Stúdió kísérletező tagja volt és szintén a Filmművészeti főiskolára felvett hallgatókat oktatta, a kísérletben pedig kisgyerekeket. Az egészet koordinálta és a Nemzetközi Menuhin Alapítvánnyal a kapcsolatot tartotta: Csébfalvi Éva, aki a Magyar Zenei Tanács főtitkára volt. Havonta összejöttünk és összehangoltuk terveinket, vágyainkat a tananyaggal és utólag visszatekintve is igen érdekes és hatékony team-munka jött létre, melyből nemcsak a gyerekek, hanem mi is sokat profitáltunk. Itt, ebben az épületben, a stúdióban készült a programot lezáró filmfelvétel. Ebből szeretnék egy rövid részletet lejátszani, amely a zenehallgatásra vonatkozik.

Már akkor szerepet játszott a megfelelő zene kiválasztásában az, amit ma hangsúlyozni szeretnék. Rövid legyen, olyan, amit valószínűleg nem hallottak még a gyerekek, és valahova elvezeti őket, amit még nem ismernek és saját erejükből nem is találkoznának ilyennel. Az is szempont még, hogy akaratlagos figyelmük irányításához jó kérdéseket lehessen feltenni. Hangsúlyozom, léteznek alkalmas zenei részletek, tételek zenehallgatásra, amikhez nem egyszerű kérdést, megfigyelési szempontot adni, pedig kitűnő zenék.

Mi olyat választottunk Csébfalvi Évával erre a záró alkalomra, aminek a kottája is, és a felvétele is megvolt a Zenei Tanács zeneműtárában. Király László, kortárs szerző¹² miniatűr sorozatából két tételt, az első mintegy előkészítése volt a felvételen hallható másodiknak.

DVD bejátszás:

(a MUS-E összefoglaló 1998 teljes felvétele az ELTE TÓK stúdiójában is megtalálható)

Kismartony Katalin (KK): Mindenki olyan testtartást vegyen fel, amelyben szívesen hallgat zenét. Itt még akár a földre is ülhetek, megfordíthatjátok a széket, becsukhatjátok a szemeket.

Két hangszer fog a zenehallgatáskor megszólalni: az egyiket biztosan fogjátok ismerni. Tavaly láttátok és az órán bemutatta egy illetve két főiskolás, a másik talán szokatlan lesz. Tehát meg lehet figyelni a két hangszert, de az lenne a fontosabb, hogy az első benyomásaitokat tudjátok megfogalmazni.

Mindenki csak olyan testtartást vehet fel, amit legalább két percig mozdulás nélkül bír, úgy hallgatjuk meg a zenét. Tehát, ha érzem, hogy nyugalom van, akkor elindítom a felvételt.

Király László: Miniatűrök fuvolára és csembalóra, III. tétel

(Sok gyerek jelentkezik a zenehallgatás végén.)

KK: Gyertek, üljetek föl most.

Meglátásaitokat, érzéseiteket, vagy a tényeket mondjátok el.

Peti: Fuvola volt meg... zongora.

Közbeszólás: cimbalom.

KK: *Te valami fontosat mondtál, ez csembaló. Annyiban hasonlít a zongorához, hogy ugyanolyan billentyűsora van, csak érdekes módon ellentétes színű. Tehát, ami a zongorán fehér színű, az a csembalón fekete, és fordítva, a fekete billentyű fehér. De, ami még nagyobb különbség, az a megszólaltatás módja. A csembaló pendíti, a zongora pedig üti a húrokat. Tehát a tény, hogy fuvola és csembaló játszott. Hogyan és milyen érzéseket keltett bennetek a hallott zene, azt szívesen meghallgatnám.*

Juli: *Ez olyan volt, mintha a madár le-föl ugrálna az ágakon és meglátna egy macska és utána futna. És amikor a végén van az a hang, akkor elkapja a kismadarat és bekapja.*

KK: Egy hang van, vagy sok, amikor bekapja?

Juli: Egy.

KK: Melyik hangszeren?

Juli: A csembalón.

KK: *A fuvolán van egy hang, a nagyon sok hang a csembalón van, majd fogjátok látni a második meghallgatásnál a kottában, amit ki fogok osztani. Érdekes volt, amit mondtál.*

Timi: *Az is lehet, hogy a macska kergeti az egeret és az egér végül bebújik a lukba.*

KK: *Talán az ugyanaz a pillanat, amikor Julinál elkapta a madarat.*

Egy gyerek: *Amikor a róka kergeti a nyulat és végül elkapja.*

KK: *Ezt a kergetést említitek többen. Meg tudjátok mondani, mi okozza ezt a feszült érzést?*

Peti közbeszól: *Egy róka egy kakast ellop, és a házigazda észreveszi és elkezd kergetni.*

KK: *Itt is benne van a kergetés nagyon érdekesen.*

Gábor: Mondjuk, ebédidő van. Levágok egy kenyeret, nem találom a lekvárt. Mindenhol keresem és megtalálom, ott van a polc tetején. Fölmegyek, szóval föl akarok menni, le akarom venni, de leesik és eltörik.

KK: Hm. A vége nem nagyon jó, így érzed, bumm...

Juli közbeszól: Hogy a fuvola adta a kismadár hangját...

KK: Szóval, te a fuvolát és a madarat teljesen összekapcsolod, jó.

Emese: Szerintem olyan volt, mintha egy kismadár énekelt volna és a végén pedig elszáll.

KK: Kicsit optimistább, a végén elszáll.

Mitől van ez a kergetős, izgatott érzés? Meg tudjátok mondani?

Mi okozza a zenében ezt?

Beleszólások: Nagyon gyors... Olyan hangokat ad ki...

KK folytatja: Hol a fuvola, hol a csembaló...

Juli: ide-oda mozog a hang.

KK: Tehát a mocorgó hang (dúdolóssal gesztikulálással) fölmegy a fuvolába a csembalótól, majd lejön, ugrál, úgy, hogy énekelni sem lehetne, olyan nagyokat ugrik.

Peti: Először mély a zene, aztán később hangosodik.

KK: A mélynek szerinted a hangos az ellentéte?

Peti: Igen.

KK: Szerinted ellentét.

Szerintetek mi a mélynek az ellentéte?

Gyerekek többen: Magas.

KK: Tehát te úgy érzed, hogy a hangos a mélynek az ellentéte, a mély halk is?

Peti: Igen.

KK: Sokszor összefügg, nem mindig.

Van-e még gondolat, amit el akartok mondani? Azt mondod, hallgassuk meg? Jó, már beállítottam. Szívesen meghallgatjuk még egyszer. Most csak az a kérdésem, hogy ki az, aki a kottát szívesen nézné hozzá? A második meghallgatás után is lehet majd mondani olyat, amit először nem tudtatok jól megfogalmazni.

(Kottaosztás és magyarázat – tájékozódási pontok mutatása – következik a DVD-n, a konferencián azonban kivetítve látható a kotta, miközben újra meghallgatjuk a tételt.)

III

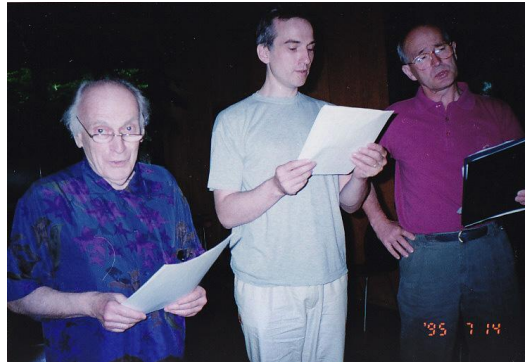
Allegretto

The musical score is written for piano and consists of two systems. The first system (measures 1-10) begins with a treble clef and a key signature of one flat. The tempo is marked 'Allegretto'. The score features complex rhythmic patterns, including sixteenth and thirty-second notes. Dynamic markings include 'pp' (pianissimo) and 'f' (forte). The second system (measures 11-15) continues the complex rhythmic patterns and includes a 'p' (piano) marking. The score is divided into two systems, with the first system spanning measures 1-10 and the second system spanning measures 11-15. The key signature is one flat (B-flat major or D minor).

Nyaranta training szemináriumokon vettünk részt a különböző európai országokból, animátorok és tanítók, külföldön és itthon. Az akkori Tatabányai Kreatív Zenepedagógiai Intézet révén ismerhettük meg pl. a Willems módszert itt e falak között, aminek elemeit a gyerekek közt is felhasználtam, hogy, bár hangról hangra nem olvassák el a kottát, amit kaptak a műről, de a zenei gesztusok, tájékozási pontok többletet adtak a másodszori meghallgatásnál.

A Király László 12 rövid tételből álló sorozata LP-n, és kottája a Magyar Zenei Tanács kotta- és hanglemezanyagai között a Budapest Music Centerben elérhető. (BMC: Magyar Zenei Információs Központ és Könyvtár, 1093 Budapest, Lónyay u. 54. Fax: (06 1) 210 6908; info@bmc.hu)

Most néhány képet mutatok arról, ahogy személyesen találkoztam Menuhinna, illetve vezényelhettem őt, mert beállt a résztvevők kórusába.

A magyarországi kísérlet tanácsadói között volt Forrai Katalin is, aki a budapesti 1996-os training seminarium-on személyesen is részt vett, illetve a jazz magyar nagymestere, Gonda János. Karunkról tanácsadók voltak: Bálványos Huba a Vizuális Nevelési és Grafné Forrai Magdolna az Ének-zenei Tanszékről.

IV TILIM-BOM

Raics István ford. *Tilim - bom*

Phonetic Russian text
by the composer
English translation by
ROSA NEWMARCH

IGOR STRAVINSKY
1915, Instr. 1954

♩ = 108

SOPRANO *Ti - lim - bom, ti - lim - bom, kecske - lakban nagy a gond!*
Ti - lim - bom, Ti - lim - bom, Za - ga - rye - llsa kō - ziy dom.
Save the goat-shed from its doom!

FLUTE

HARP

GUITAR
sounds an octave lower
recommended to use plectrum

Az énekest zenekar kísérté, olvassuk el most a történetet:

Igor Stravinsky: Négy (orosz) dal (IV. Tilim-bom)
(a Három gyermekmese 1. száma, Raics István ford.)

Tilim-bom, tilim-bom, kecskelakban nagy a gond!
Kecske kiment rétre, látja házát égve!
Farka ide-oda jár...
Jó emberek (Kedves népek), jertek már!
Kandúr húzza harangot,
Félreveri nagy hangon!

Tilim-bom, tilim-bom, kecskelakban nagy a gond!
Tyúkanyó hoz fecskendőt, a tűzhöz kelendőt!
Míg férje, a kakas úr, sugarat ont makacsul!
Szertenézeget, s zeng víg éneket:

Tilim-bom, tilim-bom, máris kisebb lett a gond!
Egyre többen jönnek, mert így együtt könnyebb!
Rég volt ily nagy sokaság, a harang csak bong tovább.
Szépen jön a segítség, a tűz kisebb lánggal ég!

Tilim-bom, tilim-bom, kecskelakban nincs már gond.
A tyúk, a kakas, a kandúr s a hetyke kakas úr a pázsiton pihen el, s
harsány hangon énekel:
Tilim-bom, tilim-bom, végre van már vigalom.

Óvodában és első–második osztályban nagy segítség a mese és a
visszatérő tilim-bom harang-utánzás, ill. a ritmus (1. a és 1. b feladat).

3. a és b. Következő kérdés lehet a hangszerelésre vonatkozó (ha nem
látják, csak hallgatják a zenét), vagy a második letétben a szerző, Stravinsky,
egy váratlan, a tempóból kimozdító szünetet komponált a dalba és kíséretébe,
ennek megfigyelése és oka nyilvánvaló a szöveg ismeretében.³

3. a Válasz: énekes, fuvola, hárfá, gitár.

Stravinsky: Négy orosz népdal (Four Russian Folksongs)

4. darabja (5.00-tól 6-55-ig)⁴

3. b Válasz: a végén az utolsó tilim-bom után van a szünet a „végre van
már vigalom” kiemelésére.

Fuvola, hárfá és gitár kíséri az énekest és a végén a SZÜNET.⁵

³ <http://www.youtube.com/watch?v=aryB1RQQ1gk&NR=1> (Állókép, ugráló gyerek és kutya
vörös-sárga nagy háttér előtt.)

⁴ <http://www.youtube.com/watch?v=2UBQAKfFHjc&NR=1>
(Látszik a fuvola, énekesnő, hárfá és gitár a színpadon)

⁵ **Internetes keresés!** Vigyázni kell, mert elsőre nem biztos, hogy a hiteles változat jön elő, pl. itt is
egy rövid átirat marimbára volt található először. Stravinsky eredetileg 1915/17- ben ének-zongorára
komponálta, kislányának ajánlotta. Duration: 0.58

e- uekel: Tilimbom, végre vau uar vigalom!

ga - lla - skom: Ti - lim - bom, ti - lim - bom, Pá - too - shi - li kő - ziy dom.

sing runs so: Ti - lim - bom, Ti - lim - boom, Moth - er Goat we've saved your home!

III.

Egy másik 2007-es élményem következik befejezésül, amire, úgy érzem, a Menuhin-program szabadított fel.

A nappali tagozatos hallgatókkal az utolsó félévben kerül hangsúlyosan előtérbe csoportjaimban a zenehallgatás kérdése az alternatív eljárások mellett. Próbáltam viszonylag szűk kört adni a hallgatóknak, miből választhatnak csoport előtti zenehallgatásra. A szempontom főleg az volt, hogy a csoport tagjainak látható kottát adjon, aki irányítja a zenehallgatást. Csaba Dóra (2007. III./7. ember és társadalom műv. ter. hallgató) mást hozott, de olyan szemponttal, amivel meggyőzött engem. Csaba Dóra, bár nem a kedvenc számát választotta ki a CD-ről, amit a csoportjának hozott, hanem, amiről jól tud kérdezni.

Dave Brubeck: Unsquare dance⁶

1. Hány/hányféle hangszer szólal meg a felvételen?⁷
1. Válasz: zongora, ütők, bőgő és TAPS)

⁶ Square dance: francia négyes. Square: négyszögletes, négyzetes, korrekt, becsületes, stb.

⁷ <http://www.youtube.com/watch?v=IA0HXOdCBgo> (1961-es első felvétel LP forog a képen)

Az alábbi néhány idézet Gonda János: Jazz című munkájából alátámasztja, hogy kiváló minőségű zenét hallhattunk.

„A darabok magukban hordják a jazz elevenességét és energiáját, Bartók és Milhaud harmóniai sokrétűségét, a barokk formavilág méltóságát, valamint a romantikus zene líráját” – mondta *Paul Desmond*, a kiváló altszaxofonos, aki tagja volt az oktettnak, majd Brubeck mellett fontos szerepet játszott a kvartett létrehozásában.” Gonda (1979) 113. p.

Brubeck egyébként török és maori népzene is gyűjtött. (i.m. 269.)

„A páratlan, aszimmetrikus ütemnemek élenjáró kísérletezője *Dave Brubeck*... (i.m. 313).

Lord Menuhin az élő zenét részesítette előnyben ének foglalkozásokon/énekórákon úgy, mint Kodály Zoltán is, de a technika fejlődésével, a pedagógusok leterheltségével szükségessé vált a jó minőségű gépzene az oktatásban. Ha a gyerekek aktivizálódnak és nem passzív zenehallgatók, akkor másképp tudják követni az időben elhangzó azonos, hasonló és különböző részeket.

2. Szün Tá Szün Tá Szün Tá Tá⁸

Ezt a ritmust a kb. két perces mű hallgatása közben végig lehet tapsolni a zenészekkel. Nem könnyű az aszimmetria (7/4) és a többi hangszer ritmikája miatt sem.

3. A nagybőgő szólama 3 hangcsoportból áll:

lá–szó–lá, mi–ré–mi és ré–dó–ré. Feladat lehet a gyors tempó miatt csak a kezdőhangjaik mutatása azok megszólalásakor.

4. Lezárásként táncos felvétel lehet inspiráló saját mozgások kitalálására a zene hallgatása közben.⁹

A keresés interneten rendkívül érdekes, de veszélyes is!

További felvételek pl.: iskolai csoportos tánc, egyéni utánozó próbálkozás, 1988 Jazzfest Wiesen, ahol a közönség tapsa az osztinató és a Dave Brubeck Quartett játszik, vagy zenekari átírat Dave Brubeck szólójával...).

Ki kell keresni a hiteles/autentikus felvételt úgy, hogy ellenőrizni kell szinte mindent a hallott művel kapcsolatban!

⁸ <http://www.youtube.com/watch?v=iFqoPfp1KHc>

(fekete-fehér állókép, melyen zongora, ütők, bőgő és szaxofon – ami nem hallható a zenében –, látható később Dave Brubeck képe)

⁹ <http://www.youtube.com/watch?v=yExwkQYcp0>

(fekete-fehér felvételen táncoló nő és férfi, időnként tapsolnak is)

Irodalom:

CSÉBFAI ÉVA (tanulmány) (1998): *MUS-E (Music Europe) A zene, mint az egyensúly és tolerancia forrása*. Lord Menuhin európai zenei nevelési programja és annak magyar kísérlete, a Magyar Alkotóművészeti Közalapítvány támogatásával.

GONDA JÁNOS (1979): *Jazz (Történet – elmélet – gyakorlat)*. Zeneműkiadó, Budapest.

WALTER WHITE, ERIC (1976): *Stravinsky (A zeneszerző és művei)*. Zeneműkiadó, Budapest.

Internet:

MUS-E program <ftp://www.oki.hu/program/mus-e.pdf>

http://www.google.hu/search?sourceid=navclient&aq=0&oq=Dave+Brubeck&hl=hu&ie=UTF-8&rlz=1T4MOOI_huHU414HU415&q=dave+brubeck

http://en.wikipedia.org/wiki/Igor_Stravinsky

AZ (INTER)AKTÍV ZENEI ÉLMÉNY

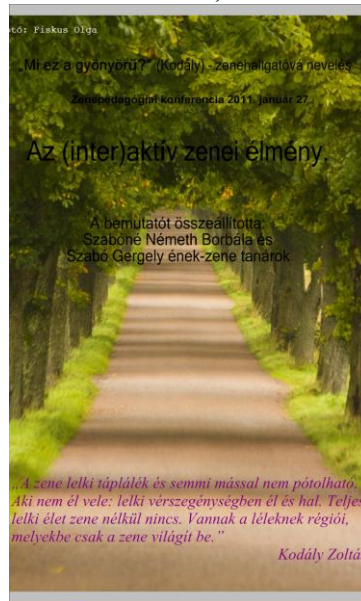
SZABÓNÉ NÉMETH BORBÁLA
és SZABÓ GERGELY

Rövid összefoglaló: A még új digitális taneszköznek számító *interaktív tábla lehetőségeit*, előnyeit mutatom be, *gyakorlati módon*. Feladatok sorával emelem ki a zenei élményt nyújtó *játékos feladatokat*. Az eddig ismert hanghordozók, CD-lejátszó, videó, DVD-lejátszó, lemezjátszó megszólaltatási nehézségeinek kiküszöbölésére ad lehetőséget ez a taneszköz. Egy helyen, egy időben *látja, hallja, tapasztalja, s aktív részesévé válik* a zenének, a zenélésnek a gyermek.

Az előadók bemutatkozása: Szabó Gergely

2000-ben végeztem az ELTE TÓFK tanítói szakán, ének-zenei műveltségterületen, majd tanárképzős diplomát is szereztem ének-zenéből. Jelenleg főállású polgármestere vagyok kicsiny falunknak, de emellett is óraadóként a balatonfőkajári iskolában a felső tagozaton tanítok és vezetem az iskolai kórust. Fontosnak érzem, hogy zenepedagógusi hivatásomat ebben a helyzetben is gyakoroljam, hiszen Kodály is rávilágított arra, hogy a vidéki iskolák zenei nevelése is fontos, nem elhanyagolható: „nem az a fontos, ki az **operaház** igazgatója, hanem hogy ki az énektanár **Kisvárdán**.” (Kodály Zoltán)

A mai viszonyok ismeretében meggyőződéssel vallom, hogy minden szinten, és mindenkinek a maga helyén, legjobb tudása és tehetsége szerint kell szolgálni a zene ügyét. Ezt próbálok képességemnek megfelelően véghezvinni.

1. ábra

Hiszem, hogy Magyarország felemelkedésének első és elengedhetetlen állomása a vidék Magyarországnak kiemelt helyen való kezelése, elsősorban kulturális területen. A fővárosi és nagyvárosi oktatóknak és szakembereknek ezt mindenkor szem előtt kell tartaniuk.

Szabóné Németh Borbála

Férjemmel a Balaton keleti csücskéből érkeztünk, Küngös településről. Három kislányunkkal élünk e kedves és csendes falucskában. Jelenleg Balatonkenesén, a Pilinszky Általános Iskola és Alapfokú Művészetoktatási Intézményben első osztályos tanító vagyok és ének-zene tanár, alsós és felsős osztályokban. Ringató foglalkozásvezetőként a 0–3 éves korú gyermekek és szüleik zenei kultúrájának formálásában is részt vehetek.

Iskolánk a TIOP pályázatain belül elindíthatta a kompetencia alapú oktatást, hét tanulócsoportban tanulói laptop programmal és hat interaktív tábla elhelyezésével. Ennek kapcsán ismerhettem meg ezt az új digitális taneszközt, az *interaktív táblát*, melynek a sokoldalúságát szeretném bemutatni, azt, hogy mi módon használhatjuk az ének-zene tanítás, azon belül a zenehallgatás gyermekekhez való közelebb vitelére. E taneszközt a pedagógus kreativitásától függően változatos feladatok végzettségére lehet használni.

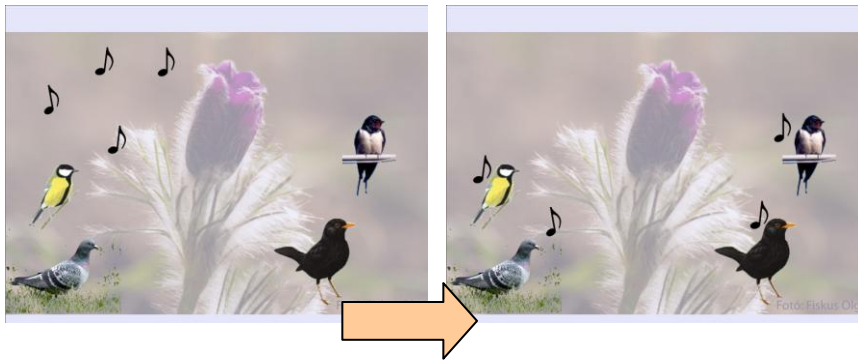
Egyik módja, hogy adaptálhatunk már előre elkészített digitális tananyagokat, illetve saját magunk által készített (a témakörünknek, gyakorlásra szánt készségfejlesztésnek, élményt nyújtó zenehallgatási anyagnak megfelelően – saját céljainkhoz alakítva) feladatokkal tehetünk változatossá egy-egy tanórát, foglalkozást.

Szem előtt kell tartani, hogy a pedagógus személyiségét semmi nem helyettesítheti, hanem csak vele együtt, harmonikus egységben képzelhető el egy óra felépítése. Az élő zene fontossága a gépi zenével szemben előnyt kell, hogy élvezzen.

Vannak helyzetek (népi zenekar, különleges hangszerek hangjai), amikor csak digitális eszközökkel, hanghordozók segítségével lehet idézni a hanganyagot s a hozzá tartozó képet, mozgóképet, animációt. Törekedni kell arra, hogy csak az értékes zene kaphasson helyet a foglalkozásokon, tanórákon.

Bemutatom az általam összeállított feladatokat, feladattípusokat, melyek részét képezhetik a foglalkozásnak, tanórai tevékenységnek.

1. Akár az óvodában, vagy az iskolában helyet kaphat környezetünk hangjainak a felismerése.

2. a ábra

2. b ábra

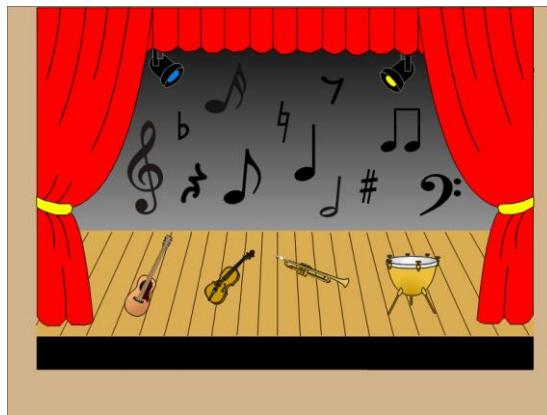
Feladat leírása: Mit látsz a képen? (beszélgetés, motiváció)

A hangjegyek ikonjaira koppintva madárhangok szólalnak meg (széncinege, balkáni gerle, füstű fecske, feketeterítő). Ha tudod, melyik madáré, húzd a megfelelő helyre a hangjegyet („környezeti nevelés” kompetencia, „zenei jelzések” kompetenciaterület).

2. Környezetünk hangjainak felismerése után induljunk el a hangszeresek birodalma felé.

A képet a gyermekek maguk formálhatják, fantáziájuk szerint alakíthatják ki a színpadképet, a zenekari árkot.

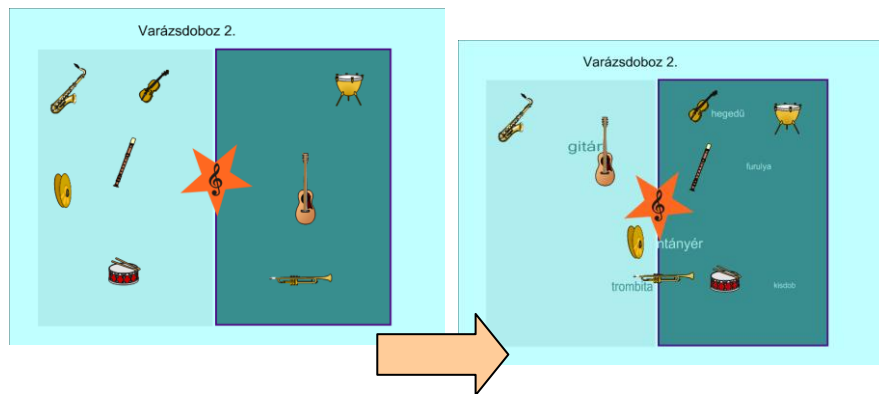
(esztétikai nevelés, már meglévő ismeretek tudatosítása, zenei anyanyelv formálása)

3. ábra

3. A következő „játék” egy típusfeladat, neve *Varázsdoboz*. Játékos módon felelevenítjük a hangszerek nevét (a színek árnyalataival lehet a feladatot elkészíteni).

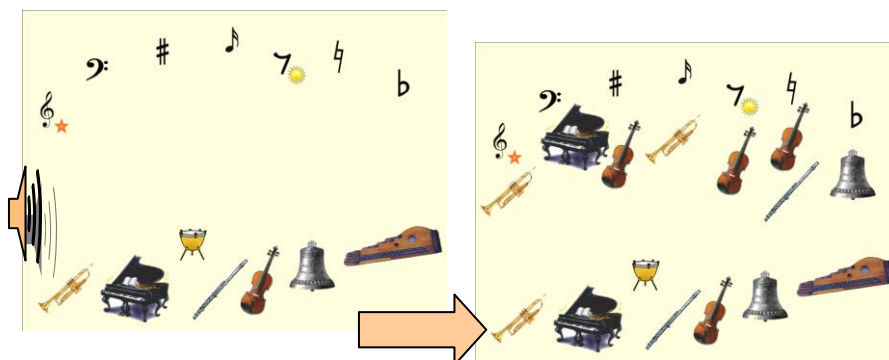
Feladat leírása: A varázsdobozban hangszerek képeit látjuk, vajon a nevét is tudjuk? Segít nekünk a violínkulcs, melyen, ha áthúzzuk a hangszereket, rögtön a nevét is megtudhatjuk (zenei szaknyelv használata).

4. a–b ábra

4. Ez a feladat egy igazán interaktív táblára tervezett, s annak előnyeit bemutató játék. Itt egy helyen indítható a *zenei részlet*, látható a *hangszer képe*. Nem szükséges különböző hanghordozók beállítása (CD, DVD, video), zeneszámok felírása (hol indítom el, hányadik másodpercnél állítom le. stb.). A jelzések mellett egy hangszóró ikonhoz rendelt zenei részlet szólal meg, annak megérintésével.

Feladat leírása: A zenei részlet megszólalását követően melyik hangszert hallhatjuk? Tegyük a hallható hangszer képét az elindított ikon alá.

5. a-b ábra

Ehhez a feladathoz a témakörünknek megfelelően bármilyen zenei részletet feltölthetünk, s hivatkozásként csatolhatjuk, mely a kis ikon megérintésével megszólal. A feladat önmagáért beszél, hiszen számos zenei hanghordozóról összeválogathatjuk a zenehallgatásra szánt értékes zenét, a legkiválóbb minőségben, és előadásban. A nem szakszerűen használt CD-k meghallgatása, elindítása, tudjuk, hogy az óra menetében mekkora nehézséget okozhat (vajon beolvassa-e a hanghordozó, vagy nem a zenehallgatásra szánt anyagot?).

5. A *dobókocka játék* változatos feladatokra ad lehetőséget. A dobókocka megérintésével forogni kezd, majd a megállás után egy „szolmizációs hangot” láthatunk a képen. 6. a-b ábra

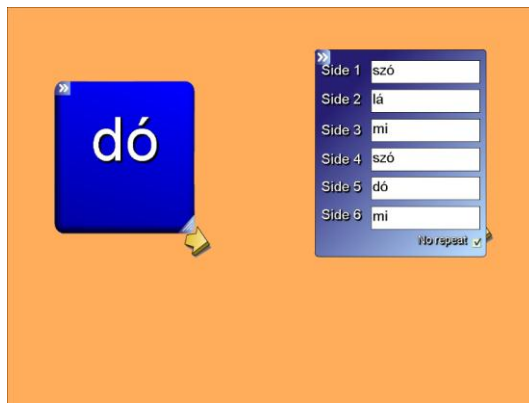

6. a ábra

A szolmizációs hangokat magunk írhatjuk be, szerkeszthetjük meg, az éppen gyakorlásra szánt hangokhoz, hangközhöz.

Játéklehetőségek:

- egymás után éneklí az egész osztály a „kidobott” hangokat;
- két csoportra osztom az osztályt, s egymás után felelgetős, visszhangjátékként szólalhatnak meg a hangok;
- kétszólamú gyakorló feladathoz is megszerkeszthetjük a hangokat;
- felsős osztályokban fiúk–lányok (férfi–női) hangzást hozhatnak létre;
- és még kreativitástól függően számos megoldási lehetőség kínálkozik.

6. b ábra

6. A következő három feladattípust *differenciálásra* ajánlom, esetleg jutalomfeladatként. Hangsúlyt kap a tantárgyi koncentráció.

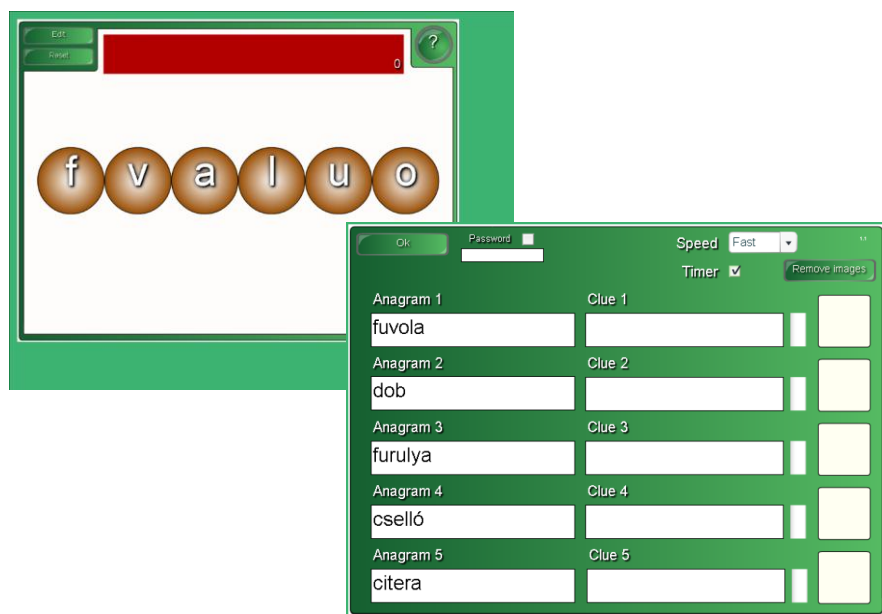
Nyelvi játék (anagramma) 7. a–b ábra

Vizuális játék (rész egész, kirakós játék) 8. a–b ábra

Csoportosítás megadott szempontok alapján 9. a–b ábra

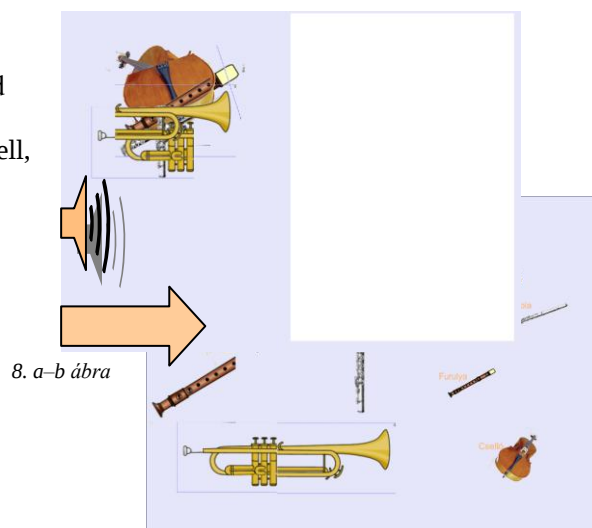
Feladat leírása: A gömbökben lévő betűket kell egymás mellé helyezni úgy, hogy egy hangszer nevét kapjuk meg.

Nehezíthető a feladat az *időmérő* elindításával. Visszafelé számlál, így kapják meg a gyermekek a pontokat. Saját magunk írhatjuk be a témánknak megfelelő szavakat. 7. a–b ábra

7. a-b ábra

Feladat leírása: Négy hangszert lehet kirakni a képrészletekből. Válogasd szét a kirakó részleteit; valamelyiket forgatni is kell, mielőtt megfelelően összeilleszthető lesz a hangszer. 8. a-b ábra

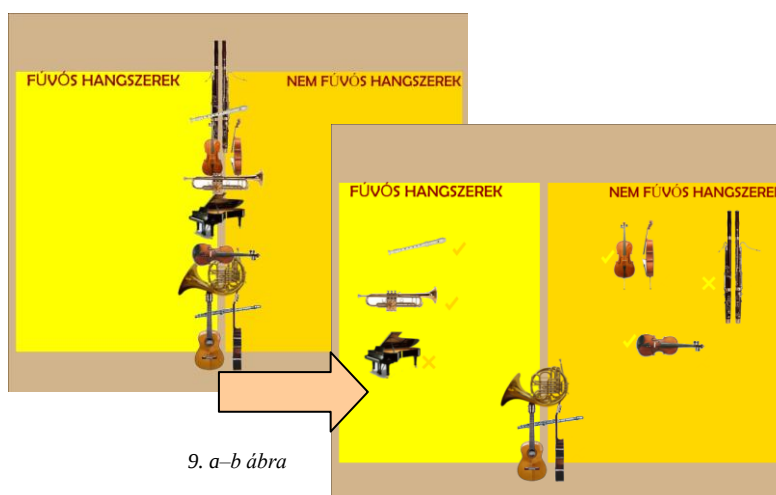

8. a-b ábra

Ebben és a következő feladatban az *önellenőrzés* kap szerepet, tehát egyedül tud a táblánál dolgozni a gyermek, míg a helyes megoldással elkészül. Itt a „képernyő árnyékolási” lehetőséget kihasználva egy 'roló' mögé rejtettem a helyes megoldást, melyet elhúзва megtekinthet a feladatot megoldó, és ellenőrizheti munkáját. Jutalmul mindegyik hangszer mellett hivatkozásként, a hangszóró ikonra kattintva a hangszer hangjára írt jellegzetes, vagy érdekes zenét hallgathatja meg.

Feladat leírása: Csoportosítani kell a hangszereket a megadott szempont alapján. (fúvós hangszerek, nem fúvós hangszerek) 9. a-b ábra

Ez a feladat a színek árnyalatai adta lehetőségeket kihasználva a fentebb említett „Varázsdoboz” jelleggel oldható meg. Az önellenőrzést itt a középről elvitt képek melletti 'pipa' és 'iksz' jeleníti meg.

9. a-b ábra

7. Eddig az általam elkészített feladatokat mutattam be, a következő példa a bárki által elérhető digitális feladatokra, animációkra ad útmutatást.

Feladat leírása: Egy *szimfonikus zenekar* összeállítása látszik az animáción. A program különböző *hangszercsoportok megszólaltatására* ad lehetőséget, miközben a képen villog az éppen szóló hangszercsoport. Középen a karmester szerepét betöltő formára kattintva egészben szól a zenemű. A lehetőségek tárháza nagy, mert ki lehet iktatni a hangszerek képét, színét, feliratozását, aszerint, hogy mit tűzünk ki célul a gyermekek elé. Lehet vele

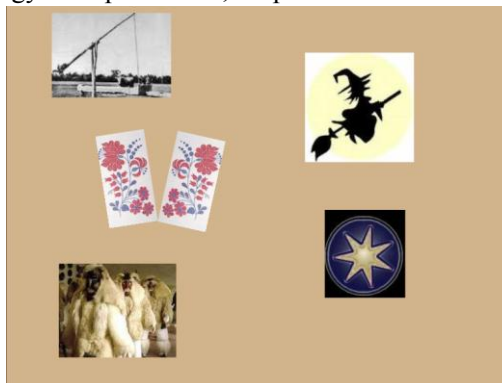
önállóan játszani, de a tanár, óvónő célirányos frontális feladatmegoldását szerencsésebbnek tartom. 10. a–b–c ábra

10. a–b–c ábra

8. A szimfonikus zenekari hangzás után áttérünk a *magyar népi hangszerekre, magyar népdalokra*.

Szerepét, jelentőségét a magyar népdaloknak, népzeneinek kiemelten kezelem. Soha ne feledjük, hogy az énekelt, gyermekekkel megszólaltatott zenehallgatásnál megfelelőbb nincs. Ezzel válik igazán aktív részesévé az óránknak, a foglalkozásnak. Nem szerencsés hivatkozásként csatolni olyan zenei részletet, amelyet magunk is bemutathatunk (népdal, furulya), hacsak nem egy

11. ábra

eredeti, archaikus hangfelvételt szeretnénk megmutatni. Kodály, Bartók, Bárdos, Szőnyi, stb. kórusművei között találunk népdalfeldolgozásokat, vagy népdalváltozatokat, ha a hivatkozás csatolásának lehetőségével mindenképpen élni szeretnénk. 11. ábra

Feladat leírása: Hívóképek segítségével népdalok felismerése. 11. ábra

Az INTERAKTÍV TÁBLA itt a népdalcsozor összeállításában könnyíti meg a helyzetünket. Nem kell előre kinyomtatott, rajzolt lapokat ide mágnesezni, oda ragacsozni. A képekre asszociálva a gyermekek maguk megszólaltatják a népdalokat. Az én elgondolásom szerint a népdalok a következők: Szélről legeljete (gyhely: Rábaköz); Két szál pünkösdrózsa (gyh.: Resznek, Zala megye); Csillag Boris (gyh.: Vésztő, Békés); A, a, a, a farsangi napokban (gyh.: Szenyér, Somogy megye); Egy boszorka van (szlovák népdal, Balázs Béla szövege).

Ha a gyermeknek más jut eszébe egy virágról, más érzelmeket társít hozzá, akkor ne ragaszkodjunk az eredeti elgondolásunkhoz, mert egészen más népdalok kerülhetnek elő. Ez EGY megoldás, s a kreativitás és az érzelmi megnyilvánulások más és más formában jelenhetnek meg.

A képekhez csatolt hivatkozások dudu hangszerrel megszólaltatott népdalok, melyek hallás utáni dalfelismerésre adnak lehetőséget. Kivétel a busó állarchoz kötődő *A, a, a, a farsangi napokban* kezdetű magyar népdal. Itt zenekari kísérettel szól, szöveg nélkül, mellyel kapcsolódok a következő oldalhoz. A népdal versszakait kivetítve szöveg-probléma nélkül aktív részese lehet a hallgatóság az éneklésnek (a zenekari kíséretet elindítom hozzá).

1.A, a, a, a farsangi napokban.
A farsangi napokban,
legyünk mi is vígabbak
A, a, a, a farsangi napokban.

2.A, a, a, a farsangi diákok.
A farsangi diákok,
piros nadrágban járnak,
A, a, a, a farsangi napokban.

3.Ből,ből,ből, három nagy
keszkenőből
Mind asszonyok mind lányok
Elöl bögyöt csinálnak,
Ből,ből,ből, három nagy
keszkenőből.

4.Gé, gé, gé, öregasszony gégéje,
Öregasszony gégéje
Sört, pálinkát bevenne
Gé, gé, gé, öregasszony gégéje.

5.Ku, ku, ku a kakas kukorékol
Szeretnem a taréját,
Jól megfőzve a nyakát,
Ku, ku, ku a kakas kukorékol.

6.Ha, ha, ha, itt a farsang dereka
Leánynak kell szép ruha
Férjhez menne ihaha
Ha, ha, ha, itt a farsang dereka.

Szenyér (Somogy megye) Vikár L.

12. ábra

9. Több készségfejlesztő feladatot ötvöztem a következő feladatban.

Feladatok: Szolmizálás;
belső hallással
dalfelismerés; a felismert
népdal helyes ritmusának
beírása; dalhoz
kapcsolódó kép társítása;
önellenőrzés, ha
megtalálta a megfelelő
képet. 13. a–b–c ábra

Vannak gyermekek,
akiknek különösen nagy
gondot okoz az írás, ezzel
együtt a szolmizációs
hangok beírása is. Itt egy
végtelenített hangoszlop készlete segítségével
valósítható meg a megfelelő szolmizációs
nevek beillesztése.

Szolmizálj, írd be a nyelcadokat a megfelelő helyre!
Ha kitaláltad a gyermekdalt, tedd a rajzot a kottaképe
mellé!

mi
szó
szó

dó
ti
lá
szó
fá
mi
ré
dó

13. a ábra

Szolmizálj, írd be a nyelcadokat a megfelelő helyre!
Ha kitaláltad a gyermekdalt, tedd a rajzot a kottaképe
mellé!

mi szó ré mi dó dó dó
szó szó mi szó szó fá mi ré dó
szó

dó
ti
lá
szó
fá
mi
ré
dó

Egy kis malac

Hívjad a falovacsát

Ha én cica

13. b-c ábra

10. Meseházban különböző meséket rejtettem el, a gyermekek életkori sajátosságainak megfelelő műfajban. 14. a-b ábra

Ha megtalálja a hangszerek képeit a rajzon (a részletek ide-oda tologatásával), akkor a megfelelő ikonra kattintva egy-egy mese **NÉZHETŐ** meg. Olyan meséket válogattam, melyekben, valamilyen formában megjelennek a hangszerek. Magyar népmesék (népi hangszerek); Moha és Páfrány: Bőgő nélkül is donghat (nagybőgő, trombita, harsona); Kisvakond: Kisvakond és a fuvola (fuvola); Macskafogó – részlet: Amigo Mio (trombita)...

14. a-b ábra

Az előadást egy
mesebeli, mégis
valóságos pöttyös galóca
gomba képével zárom, a
forrásjegyzék
feltüntetésével, és a
megfelelő Kodály
idézetekkel.

Idézetek:

„Az általános iskola célja: a teljes embert megalapozni. Zene nélkül nincs teljes ember... Jó mérnök, vegyész stb. lehet valaki, ha tizenöt éves koráig rá sem gondol. De zeneértő nem lehet, ha hatéves korában (s játékosan még előbb) nem kezdik rendszeresen nyitogatni–gyakorolni a fülét... A zene ügye az általános iskolában nem is a zene ügye elsősorban.

Közönségnevelés=közösségnevelés.”

„Mit kellene tenni? Az iskolában úgy tanítani az éneket és zenét, hogy ne gyötrelmes, hanem gyönyörűség legyen a tanulónak, s egész életére beleoltsa a nemesebb zene szomját... Sokszor egyetlen élmény egész életére megnyitja a fiatal lelket a zenének. Ezt az élményt nem lehet a véletlenre bízni: ezt megszerezni az iskola kötelessége.” (Gyermekkarok, 1929)

„A zene lelki táplálék és semmi mással nem pótolható. Aki nem él vele: lelki vérszegénységben él és hal. Teljes lelki élet zene nélkül nincs. Vannak a léleknek régiói, melyekbe csak a zene világít be.” (Mire való a zenei önképzőkör, 1944)

Források:

Fotók: Fiskus Olga

www.ringato.hu

www.sulinet.hu

www.interaktiv-tanito.lap.hu

Zenehallgatásra szánt anyagok (az előadás megfelelő pontjaihoz kapcsolva):

- A. Vivaldi: D-dúr fuvolakoncert 1. *ábra*
- Madárhangok: szén cinege, füstű fecske, fekete rigó, balkáni gerle (mp3) 2. *ábra*
- M. P. Muszorgszkij: Egy kiállítás képei részlet- Séta téma (trombita) 5. *ábra*
- W. A. Mozart: Török induló (zongora) 5. *ábra*
- A. Vivaldi: Négy évszak – Tél – Largo (hegedű) 5. *ábra*
- Kodály Zoltán: Hány János – Majlandi bevonuló (trombita) 5. *ábra*
- J. S. Bach: Adagio – g-moll szőlőszonáta hegedűre (hegedű) 5. *ábra*
- A. Vivaldi: D- dúr fuvolakoncert (hegedű, fuvola) 5. *ábra*
- Kodály Zoltán: Hány János – Bécsi harangjáték (harang) 5. *ábra*
- Jazz trombitára 8. *ábra*
- Beatbox fuvolára 8. *ábra*
- Cselló kvartett (Nothing else matters...) 8. *ábra*
- A, a, a, a farsangi napokban (Pécsi Géza: Kulcs a muzsikához, népzenei kísérek) 12. *ábra*
- Magyar népmesék (népi hangszerek); 14. *ábra*
- Moha és Páfrány: Bőgő nélkül is donghat (nagybőgő, trombita, harsona); 14. *ábra*
- Kisvakond: Kisvakond és a fuvola (fuvola); 14. *ábra*
- Macskafogó – részlet: Amigo Mio (trombita) 14. *ábra*

VESZPRÉMI GÁBOR

AKTÍV ZENEHALLGATÁS

A zenehallgatás, nevelési célját tekintve akár az ének-zene tanításának egyik központi tevékenysége is lehetne. Más emberek (zeneszerzők, előadók, a szomszéd Pista bácsi) zenei alkotásainak, produkcióinak, ezek sokféle mondanivalójának, a befogadóra gyakorolt hatásának, eszközszerének megismerése nélkül éppoly hiányos az ének-zenei nevelés, mint amilyen hiányos lenne az irodalomtanítás versfelolvasás nélkül, színházlátogatás nélkül, az előadott irodalmi művek megismerése nélkül.

Azt a tényt, hogy a zenehallgatás igazi „program” is lehet, és akként is lehet kellemes, egyre nehezebb elmondani, elhíttetni a gyerekekkel. A zenére figyelés unalmasnak, tartalmatlannak hathat a gyerekek számára, akik a zene befogadását általában más, aktív tevékenységeket kísérő jelenséggént élik meg, azaz elvárják, hogy zenehallgatás közben csinálni kelljen valamit. Sétálni a bevásárlóközpontban, és „elviselni” a zenét azonban még akkor sem zenehallgatás, hogyha magunkban dübnyögtük a jól ismert dallamot, és észrevétlenül hozzáigazítjuk a lépteink ritmusát az ütemhez. Nem a zenével foglalkozunk ugyanis, hanem a kirakattal, a beszélgetőpartnerünkkel, vagy más erőteljes ingerekkel.

Nem árt, ha az iskolaévek alatt legalább néhányszor elérjük, hogy a gyerekek a zenehallgatás közben valóban átadják magukat a zenének. Magukkal a hangokkal foglalkozni, figyelni a saját érzéseink változásaira, felfigyelni az összefüggésekre a hangok és a bennünk kiváltott hatás között, ez bizony jó szórakozás, de ezt a gyerekek nem biztos, hogy elhiszik nekünk. Be kell bizonyítanunk.

Mi szükség az interaktív varázslatra? Miért nem elég ehhez maga a zene?

Nos, úgy lenne jó, ha elég lenne. De azért nem tilos „csalni egy kicsit” az első lépések megtételekor. Azzal, hogy tennivaló van a zenei befogadás közben, nincs nagy baj, de a tevékenység irányuljon a zenére! Nézzük a zenét! Fogjuk meg, ha lehet! Jó lenne, ha beszélgethetnénk is vele sugdolózza, miközben szól. És ha van olyan eszközünk, ami segíthet ebben, használjuk!

A Stiefel Eurocart Kft. a 2011 szeptemberében kezdődő tanévre tervbe vette olyan, interaktív táblán használható, aktív zenehallgatási anyagok összeállítását, melyek a kotta vagy a hangszerek látványával egészítik ki a zenehallgatás élményét, lekötve, és a hangzó zenére irányítva a gyerekek figyelmét.

A tervezett zenehallgatási gyűjtemény, melynek első elemét (Bartók: Este a székelyeknél) volt lehetőségünk bemutatni a konferencia résztvevőinek, egyszerűbb megfigyelésekre, a zenei írás-olvasással való ismerkedés bizonyos szintjére is alkalmas: a partitúrában mozgó sáv jelöli az épp elhangzó ütemet, azaz bemutatja a zenészek által használt nyelvet, de segítséget ad annak követéséhez.

A tanító a zenehallgatás közben (vagy ha fontosnak tartja a partitúra végigkövetését, akkor újrachallgatás közben) átválthat „hangszer nézetre”, azaz a hangzó zenéhez leginkább köthető hangszerek képi bemutatására. (A bemutatott műrészlet hangszer nézetében a klarinét, a fuvola, az oboa és a piccolo alakját, illetve ezek fogásának, fúvástechnikájának különbségét figyelhetik meg a gyerekek.)

A különböző kottaképek, melyek mindegyike párhuzamosan követi a hangzó zenét, elsősorban az elemzés pontosságának lehetőségeit rejtik. Míg a zenekari partitúra nem feltétlenül alkalmas az egyes hangok leolvasására a zenei írás-olvasásban gyakorlatlan gyerekek számára, a téma egyszólamú megjelenítése azonban akár feladatadásra is alkalmas.

Bár a konferencián bemutatott mintaanyag digitális közzétételének egyelőre jogi akadályai vannak, ajánljuk a látogatók figyelmébe Tananyagtárunkat a <http://tananyagtar.hu> címen, mely reményeink szerint a 2011/2012-es tanév kezdetén már a fenti gyűjtemény első elemeit is tartalmazni fogja.

Veszprémi Gábor
tananyagfejlesztő
Stiefel Eurocart Kft.
Digitális Szerkesztőség

ZENEI PREFERENCIÁK **(dolgozat részlete)**

SZELEI NIKOLETT

Tanulmányomban ismertetem a zenei ízlés és preferencia fogalmát, rávilágítok az ezeket meghatározó tényezőkre és életkori sajátosságokra. Továbbá ismertetem kutatásomat, melynek célja volt tanulmányozni, hogyan viszonyulnak az óvodások és felnőttek Mozart, valamint Bartók zenéjéhez. Eredményeim jól mutatják, hogy az óvodások elfogadóbban fordulnak Bartókhoz, mint a felnőttek, tehát éppen ebben a korban érdemes megismertetni őket változatos zenékkal. Így válhatnak aztán zeneileg elfogadó, nyitott felnőttekké.

A zenei ízlés és preferencia fogalma

A köznyelvben az ízlés szót sokszor felületesen, pongyolán használjuk. A szaknyelv azonban megkülönbözteti a zenei ízlés és zenei preferencia fogalmát. Tekintsük most át a kettő közti különbséget!

A 18. századtól kezdve foglalkoznak a zeneesztétikával a zenei ízlés kutatásával (Rochlitz, 1799, idézi Behne, 1994), e korai tanulmányok az ízlést valamiféle zenei vonzódásnak, ugyanakkor esztétikailag értékelő jelenségnek tudják be. Az 1970-es évektől válik szét az ízlés és a preferencia fogalma, de az egyes szerzők másként különböztetik meg a kettőt. Abeles (1980, idézi Behne, 1994) a zenei ízlést egy hosszú távú vonzalomnak, míg a preferenciát egy bizonyos szituációban hozott döntésnek tekinti. Jost (1982, idézi Gembris 2005) ezzel szemben a preferencia alatt egy hosszú tanulási folyamat során létrejött értékítélet-rendszert ért. Behne (1994) zenei preferenciának, beállítódásnak a szituációfüggő, szubjektív vonzalmat tekinti, melyet tovább bont egy megismerő, egy emocionális és egy konatív (magatartásos) komponensre. Behne értelmezésében a zenei ízlés a zenei szocializáció, tanulás eredménye; elképzelések, attitűdök, előítéletek összessége, mely életkor, nem és egyéb személykomponensek függvénye. Egyfajta szelektív viselkedés, tájékozódás a zenében. A zenei preferencia tükrözi életstílusunkat, kultúránkat, képzettségünket: egész személyiségünket.

Preferenciákat meghatározó tényezők

Most vegyük sorra, milyen összetevők határozzák meg a preferenciákat! Gembris (2005) ezeknek három csoportját különböztetheti meg:

1. Formai vonatkozások
2. Tartalmi vonatkozások
3. A zene ismerősége.

1. Formai vonatkozású összetevők: a) struktúra b) tempó c) tonalitás.
 - a) A zene felépítettségének, struktúrájának az észlelésben van nagy szerepe. A jól megformált, lezárt, könnyen áttekinthető formák könnyebbé teszik az észlelést, így ezek kedveltebbek is lesznek. Ilyenek az ismétlődések, a periódus szerkezet, a szimmetria.
 - b) A tempó preferenciája egyrészt korfüggő. A gyerekek és fiatalok jobban kedvelik a gyors tempót, mint az idősebbek. Másrészt befolyásolja még a nem, a szociális hovatartozás és a zenei aktivitás. Azok, akik szorosan kötődnek a tempóhoz, motorikus zenehallgatók. Ez általában a fiatal férfiakra és az alsóbb szociális rétegekbe tartozókra jellemző. Befolyásolja még a tempó preferenciáját a személy egyéni tempója, így például a szívritmus (azt a tempót kedveli, ami a szívéhez közel áll), sőt, Farnsworth és Polay (1976) túlzó megállapítása szerint a foglalkozások tempója is meghatározó (pl. a szabók az andante, a gépírók a presto tempót kedvelik).
 - c) Tonalitás / harmónia / konszonancia / disszonancia: A nyugati zenekultúrában nevelkedettek számára a konszonáns diatonikus zenék a kedveltek. Ezt a vonzalmat az első életévekben az enkulturáció során sajátítjuk el, melyen már kevésbé lehet változtatni. Ennek megfelelően az ettől különböző zenéket negatívan ítéljük meg. Az ismerőstől eltérő tonalitás megnehezíti az észlelést, hisz a szocializáció során nem találkoztunk ilyenekkel.
- Összességében tehát a formai összetevők alapján az egyszerű, világos, áttekinthető struktúrájú, tonális, gyorsabb tempójú zenék a kedveltek.
2. Tartalmi: A zene jelentése az egyén számára. Függ az egyén érzelmeitől, szocializációjától, hangulatától. A zene tartalmának értelmezésében az egyén tágabb teret kap, mint a formai jellemzőknél, hisz a jelentés az egyén számára nem csupán a zenei anyagban materializálódik. Különösen igaz ez a tisztán hangszeres zenékre, hiszen a szövegesek tartalmukkal már valamennyire korlátozzák az értelmezési lehetőségeket.

A zenei részlet zenén kívüli tartalmakat is hordozhat (például természetábrázolás, vagy egy kultúrához, stílusirányzathoz való tartozás, életérzés kifejezése).

3. Ismerősség: Többszöri meghallgatás után a zene előre kiszámítható, átlátható lesz, javul az észlelés; ami megkönnyíti a zene feldolgozását. Így az ismerős zenék kedveltebbek lesznek. A gyerekek különösen kedvelik, ha előre tudják, mi fog következni, ez olyasfajta érzetet kelt bennük, hogy átlátják és kontrollálni tudják a világot (Eliot, 2001, idézi Gembris, 2005). Ez az érzet a felnőttekben is megmarad.

Meghatározó tényező még a nem kérdése. A nemek preferenciáiban már első osztályos kortól kezdve különbségek alakulnak ki. Az éles ellentét főként a pubertásban jelenik meg, a fiúk a rockot, a keményebb hangzást, a lányok inkább a popot kedvelik. Hargreaves (1995) szerint a lányok szélesebb spektrumú zenei kínálatot fogadnak be, elmélete szerint azért, mert a lányok több zenei képzést kapnak. McNamara és Ballard (1999) a különbséget az ingerszükségletek különbözőségével magyarázzák. A fiúk ingerszükséglete magasabb, mint a lányoké, ezt kielégítendő, a keményebb, gyorsabb hangzásokat kedvelik jobban. Az életkor növekedésével azonban fokozatosan csökkennek ezen különbségek.

Gyermekkori és fiatalkori preferenciák

Már a csecsemőknél megfigyelhető a különböző akusztikai ingerekhez való odafordulás, egyfajta zenei érzékenység. Trainor és Heinmiller (1998) kísérletükben azt vizsgálták, hogy öthónapos gyermekek a konszonáns vagy disszonáns hangzást részesítik-e előnyben. Ennek megfelelően konszonáns és disszonáns hangközöket játszottak nekik, majd egy Mozart-menüett eredeti és disszonáns változatát. Azt mérték, milyen mértékben fordulnak a gyerekek a hangforrás irányába, és ez alapján tapasztalatuk az volt, hogy a konszonanciát kedvelik jobban, akárcsak a felnőttek.

LeBlanc (1983) szerint a kisiskolás gyerekeknél a tetszést kizárólag a tempó határozza meg. A gyerekeknek a gyorsabb zene jobban tetszik, mint a lassú. Stern (1930) ezt azzal magyarázza, hogy a gyors zene az alapvető mozgásos, motorikus élénkséget elégíti ki. A gyerekek saját szavaikkal sokszor arra hivatkoztak, hogy a gyors zenére „lehet táncolni”. Mivel szinte egyedül csak a tempó a meghatározó, ezért a kisiskolás gyerekek nyitottabbak és toleránsabbak mindenféle zenével szemben. Ezt Hargreaves

(1995) „open-earnedness”-nek („nyitott-fülűség”) nevezi. 9 éves korig egyaránt elfogadják a klasszikus, kortárs, pop- és népzene. A 8–9 éves kor a kritikus fázis, amikor az ízlés megváltozik, elfordulnak a klasszikustól, népzene felől, és a popzene lesz domináns.

Csillagné Gál Judit sokrétű kutatást végzett a zenei preferenciák terén kisiskolások körében (1974-es kutatás, 2008-as megjelenés). (A szerző munkája során a „zenei ízlés” kifejezést használja, bár valójában zenei preferenciákat kutatott, hiszen egy bizonyos szituációban, szubjektíve vizsgálta a tetszést és nemtetszést.) Többek között vizsgálta a hangszínviszonyoknak a tetszésben megnyilvánuló szerepét. Bartók Román táncok című művének Braul tételét zongora, illetve hegedű–zongora változatban játszotta le gyermekeknek és felnőtteknek, valamint Muszorgszkij Egy kiállítás képei című művének Tuilériák tételét zongora és zenekari változatban. Mindkét vizsgált korosztály körében azonos eredményt kapott: a dúsabb, változatosabb hangszíneket alkalmazó változatok tetszettek jobban (hegedű–zongora, illetve zenekari változat).

Ezen kutatások alátámasztják azt a tételt, hogy kisgyermek a hangszínből változatos, gyors, élénk és ismerős zenét kedveli a legjobban.

Az óvodás és kisiskolás gyerekek számára domináns személyek a szülők, tanárok, zenei vonzalmuk is hozzájuk igazodik. 9–10 éves korban megtörténik az átpártolás, kortársaikhoz immár jobban kötődnek, mint eddig. Fiatalkorban a zenének identitásképző szerepe van: egyrészt az egyén meghatározza vele önmagát, másrészt egy csoporthoz való tartozását fejezi ki (Rentfrow és Gosling, 2003). A fiatalok a zenéhez rendkívüli érzelmeket, élményeket kötnek, a pillanatnyilag kedvelt zenéhez akár fanatikusan is vonzódnak. Ezzel egy időben más zenét élesen elutasítanak (Schulten, 1990, idézi Behne 1994). A zenei preferenciák változása élményekhez kötött. A zene intenzív érzelmeket, asszociációkat vált ki. Mivel ezeket társas kontextusban éljük meg, ezért szerepük még nagyobb lesz. Tehát fiatalkorban a zene a személyiség egyik jelentős meghatározója lesz.

A 20. életévtől kezdenek megszilárdulni a zenei preferenciák. A fiatalkor végén kialakított zenei beállítódás a felnőttkorra is érvényes lesz.

A zenei preferenciák életkori jellemzőit Dollase fázismodellje szemlélteti (1997, idézi Gembris, 2005):

A növekvő szakaszra, a gyermekkorra a zene átélése, az érzelmi kötődés, a spontán mozgás öröme jellemző. 10 éves kortól kezd nőni a popzene dominanciája. A plató szakaszban, az ifjúkorban, a kortárs csoport hatása, a

zenefogyasztás növekvése, a zene integrálódása a mindennapokba, a zenehallgatási módok kialakulása, az egyéni érdeklődés-kialakítás a jellemző. A lecsengő szakaszban, a 20-as évek közepétől a kevesebb közösségi zenehallgatás, az érzelmi jelentőség csökkenése dominál, a zene már kevesebb funkciót tölt be. Azért éppen ez az életkor a fordulópont, mert ekkor állapodik meg az ember: családot alapít, munkába áll; szabadideje lecsökken, nincs annyi ideje zenét hallgatni, és mindezek mellett a zene háttérbe szorul.

A kutatás ismertetése

A pedagógus a kisgyermek életének meghatározó személye. A gyermek elsődleges szocializációja során megismerkedik családjá értékeivel, normáival, kulturális gyökereivel. A másodlagos szocializáció színtere azonban az óvoda és az iskola; így, mint tanítók, meghatározó szereppel bírunk a gyermek személyiségfejlődésében.

Igaz ez a zenei ízlés alakítására is. Az ének-zene órákon, illetve az egész oktató–nevelő tevékenység során foglalkoznunk kell a zenei ízlésfejlesztéssel, hogy a gyermek sikeresen eligazodjon a manapság rázúduló hangáradatban. Mivel a gyermekek óvodás és kisiskolás korban fogékonyabbak leginkább a zenék különböző fajtáira, ezért a pedagógus elsődleges feladata e téren, hogy minél több típussal ismertesse meg a gyermeket: népzenevel, komolyzenével, kortárs zenével egyaránt. Ez az a jelenség, amit Hargreaves (1995) „open-earedness”-nek („nyitott-fülűség”) nevez. A gyermek toleránsabb és érdeklődőbb a más típusú zenékkal szemben, mint később. Ezért fontos, hogy ezen zenei mintákkal már ekkor megismerkedjen.

Később, a pubertás időszakában a popzene dominanciája a jellemző, ezért még e kor bekövetkezte előtt kell szerepet vállalnunk az ízlés alakításában. Az ízlés azonban hosszú távon, komplex folyamatok eredményeként jön létre. Ennek a bonyolult folyamatnak összetevői a preferenciák, ezért van szükségünk azok vizsgálatára.

Kutatásom során arra voltam kíváncsi, hogyan viszonyulnak az óvodások és a felnőttek Mozart és Bartók zenéjéhez, s ezáltal a hagyományos, illetve az attól eltérő tonalitáshoz. Emellett járulékos elemként kitértem arra is, hogy a különböző nemek preferenciái között milyen különbséget, illetve hasonlóságot fedezek fel. Vizsgáltam továbbá azt is, hogy a zenei preferenciákat mely háttértényezők határozhatják meg. Így a gyerekeknél a

zenei érdeklődés, képesség és családi háttér viszonyait térképeztem fel. A felnőtteknél tovább árnyaltam a tényezők tanulmányozását: a zenei érdeklődést tovább bontottam zenehallgatási és koncertlátogatási tényezőkre; a családi háttérrel kibővítettem a baráti körre is, valamint a zenei képzettséget és sikerélményt is figyelembe vettem.

A kutatás mintája

Kutatásom egyik célzott korosztálya az 5–6 évesek voltak. Azért éppen ezt a kort választottam, mert ekkor még egyfajta zenei nyitottság, szabadság jellemzi a gyerekeket, preferenciáik még nem szilárdak (Hargreaves: „open-earedness”, „nyitott-fülűség”).

A felmérés során 138 nagycsoportos (5–6 éves) óvodással (81 fiú, 57 lány) hallgattattam meg tíz zenei részletet. A gyerekek összesen kilenc különböző óvodai csoportból kerültek ki.

Vizsgálatom másik korosztálya a 18–25 évesek voltak. Azért ezt a kort választottam, mert ekkor a zenei preferenciák már megszilárdulnak, alakítani rajtuk már kevésbé lehet. Az érdekelt, hogy ez a zenei preferenciák tekintetében kiforrott korosztály hogyan viszonyul Bartókhoz és Mozarthoz. Összesen 588-an (194 férfi, 394 nő) töltötték ki kérdőívemet, átlag életkoruk 20,86 év volt.

A kutatás mérőeszköze

Az óvodásoknál mosolygós arcokat ábrázoló kérdőívet használtam. A gyerekek egy feladatlapot kaptak, amiken az egyes zenéket kis képek jelölték. Minden kép mellett három típusú fej volt látható: egy mosolygós, egy közömbös és egy szomorú.

A felmérés második részében az óvónők segítségét kértem: olyan kérdőívet kaptak, melyen a gyermek zenei érdeklődését, képességét és háttérét pontoszták 1–3-ig. A gyermekek azonosítására az óvodai jelük szolgált, valamint feltüntették azt is, hogy a gyermek fiú-e vagy lány.

A felnőttek körében végzett felmérés internetes kérdőív segítségével valósult meg. Zenehallgatás során három klikkelési lehetőségük volt: tetszik, nem tetszik vagy közömbös. Ezután a zenei háttérrel, érdeklődéssel, képzettséggel és sikerélménnyel feltérképező kérdésekre kellett választ adniuk.

A kutatás menete

A gyerekek először tíz rövid (körülbelül fél perces) zenei részletet hallgattak meg, ötöt Bartóktól (Mikrokozmosz darabok) és ötöt Mozarttól

(zongoraszonáták). A zenei részletek véletlenszerűen követték egymást. A kérdőív kitöltését alapos megbeszélés előzte meg, hogy az óvodások értsék a mosolygós fejek jelentését. Az egyes részletek egyszeri meghallgatása után a gyerekek rögtön bekarikázták a megfelelő szimbólumot. Mikor mindenki elkészült a jelöléssel, utána játszottam le a következő részletet.

A felmérés második részében az óvónők töltötték ki a nekik írt kérdőívet, többnyire utólagosan.

A felnőttek számára összeállított kérdőívet nyilvánossá tettem az interneten, így nem személyesen végeztem a zenehallgattatást. Jó lehetőség volt ez arra, hogy a kérdőívet széles körben elérhetővé tegyem.

Csakúgy, mint az óvodásoknál, itt is két részből tevődött össze a felmérés. Először ugyanazon tíz zenei részletet hallgatták meg a résztvevők Bartóktól és Mozarttól, véletlenszerű sorrendben. Utána pedig további kérdésekre kellett személyesen válaszolniuk.

Hipotézisek megvitatása

1. Az óvodások jobban kedvelik Mozartot, mint Bartókot.

Ez a felvetésem igaznak bizonyult, hiszen a Mozart-tetszés átlagértéke 8,43, a Bartóké pedig 7,44 lett, különbségük pedig szignifikáns. Lehetséges ez azért, mert az 5–6 éves gyermekek már rendelkeznek bizonyos zenei sémákkal, amik a nyugati zenekultúrából táplálkoznak. Tehát preferenciáikban már meghatározó tényezővé vált a tonalitás, lezártág, konzonáns hangzás. Mindez jellemző Mozart zenéjére, érthető tehát, ha jobban kedvelték az ő zenéjét, mint Bartókét.

2. A lányok befogadóbban viszonyulnak mind Mozarthoz, mind Bartókhoz, mint a fiúk.

A tetszések átlagértékét tekintve azt az eredményt kaptam, hogy a lányoknak az esetek túlnyomó többségében jobban tetszettek a zenei részletek, mint a fiúknak. Viszont ezen adatok nem bizonyultak szignifikánsnak, ezért nem mondhatom el, hogy a lányok egyértelműen befogadóbbak mindenféle zenével szemben, mint a fiúk. E hipotézisem igazolásakor arra az eredményre jutottam, hogy az általam vizsgált mintában az óvodásoknál nem befolyásolta a preferenciát a biológiai nem.

3. A felnőttek jobban kedvelik Mozartot, mint Bartókot.

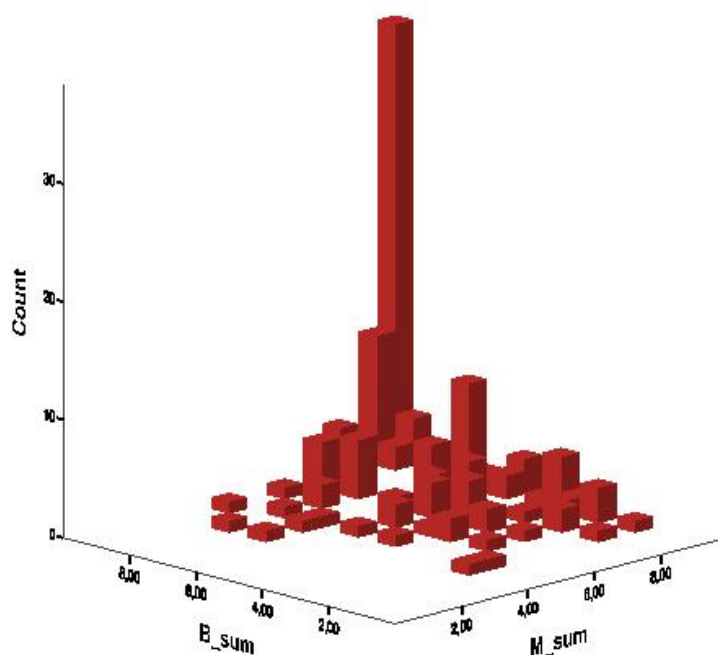
E hipotézisem teljes mértékben beigazolódott, hisz a Mozart-tetszés átlagértéke 7,708, míg a Bartóké 3,701 lett, a különbség pedig szignifikáns. A felnőttek preferenciái már szilárdak, kevésbé változtathatók, ezért a sémáiknak megfelelő konszonáns, tonális, lezártság érzetét keltő Mozartot kedvelték jobban, míg Bartókot elutasították.

4. Az óvodások befogadóbban viszonyulnak Bartókhoz, mint a felnőttek.

Felmérésem igazolta e hipotézist, hisz az óvodások Bartókot 7,44, míg a felnőttek 3,701 mértékben kedvelték, a különbség pedig szignifikáns. Az óvodások preferenciái tehát még nem olyan kiforrottak, szilárdak, mint a felnőttekéi, ezért nyitottak más típusú zenékre is. Az óvodásoknak, akárcsak a felnőtteknek, összességében jobban tetszett Mozart, viszont a felnőttekkel ellentétben ők nem utasították el élesen Bartókot.

Az alábbi hisztogramok összefüggéseiben mutatják a két korosztály Mozart és Bartók-tetszését. Ezek az ábrák nem az átlagot, hanem a mintán belüli pontos eloszlást mutatják meg. Így teljes képet kaphatunk nemcsak az átlag, de az egyének preferenciáiról is.

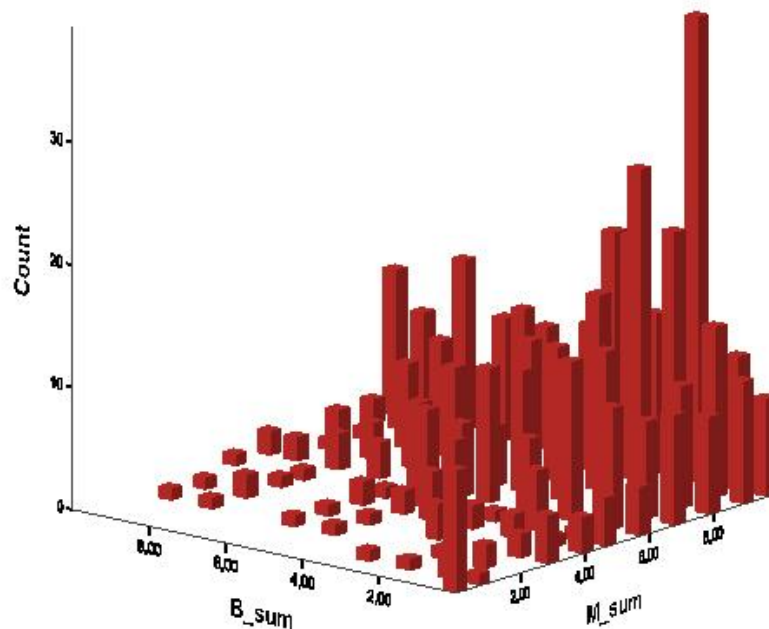
1. ábra: Mozart és Bartók zenei részletek preferenciája közti összefüggés óvodások körében

A függőleges irány a minta nagyságát, az MSUM a Mozart tetszés mértékét, a BSUM a Bartók tetszés mértékét mutatja. Az első hisztogram az óvodásokra vonatkozik. Itt szemléletesen is látszik, milyen nagy az aránya azoknak a gyermekeknek, akiknek éppúgy tetszik Bartók, mint Mozart. Az ábra megmutatja továbbá azt is, hogy voltak olyan gyerekek, akiknek Bartók nagyon tetszett, Mozart alig. Igaz ez fordítva is: olyan gyerekek is voltak, akik Mozartot kedvelték, Bartókot kevésbé. Nem akadt olyan óvoda, akinek sem Bartók, sem Mozart nem tetszett.

Az alábbi ábra a felnőttek eredményeit mutatja. Az oszlopok itt is a minta nagyságát, a vízszintes tengelyek (BSUM, MSUM) a Bartók és Mozart tetszést jelölik.

2. ábra: Mozart és Bartók zenei részletek preferenciája közti összefüggés felnőttek körében

Itt azt láthatjuk, hogy legnagyobb azoknak az egyéneknek a száma, akiknek nagyon tetszett Mozart, de Bartók alig. Érdekes, hogy míg az óvodásoknál nem akadt olyan gyerek, akinek egyik sem tetszett, addig a felnőtteknél előfordult ilyen is. Kevés azon egyéneknek a száma, akiknek Mozart nem igazán tetszett, de Bartókot kifejezetten kedvelték. Olyan felnőttek is akadtak, akiknek Mozart éppannyira tetszett, mint Bartók.

Vizsgáltam továbbá azt is, hogy mely tényezők befolyásolják a zenei preferenciát. A zenei tetszés során az óvodásoknál csak az érdeklődés volt meghatározó tényező, míg a felnőtteknél a zenei háttér, képzettség és a

sikerélmény is. Ez azt mutatja meg, hogy az óvodásoknál nem számít a különböző tényezők sokasága, ők még mentesek ezen hatásoktól, kevésbé kötöttek, mint a felnőttek.

Következtetés

Rá akartam mutatni empirikus adatokkal annak fontosságára, hogy az első osztályba lépő gyerek magával hoz egyfajta zenei nyitottságot. Ezért a pedagógus feladata, hogy még ebben a korban ismertessen meg a gyerekkel változatos zenét, így komolyzenét, kortárs zenét, népzenei egyaránt. Ha ekkor beépülnek ezen zenei preferenciák, ha ismertté tesszük számukra a legkülönbözőbb zenét, nagyobb eséllyel válik a gyermekből zeneileg elfogadó, nyitott felnőtt.

Mit tehet tehát a pedagógus, hogy a zenehallgatás ezen új szempontból is sikeresen megvalósuljon? Elsősorban az ének-zene órán nyílik lehetőség aktív zenehallgatásra, tehát érdemes a tanórai anyagba változatos zenét válogatnunk. Napköziben vagy tanítási időn kívüli szakkörök során szintén alkalom adódhat zenei foglalkozásokra, ahol a megszokottak mellett más zenét is hallgathatunk a gyerekekkel. Bartók számos művet írt hangszeren tanuló gyermekeknek (a Gyermekeknek és a Mikrokozmosz sorozat zongoradarabjai, valamint a hegedűduók), így akadhat az osztályban olyan tanuló, aki előadhatja ezeket. Egy ilyen alkalommal fejleszthetjük a gyermek előadói képességeit, ugyanakkor hozzájárulunk az egész osztály zenehallgatóvá neveléséhez. Érdemes azzal is számolnunk, hogy a zene mindennapjaink részét képezi: motiválásként, a figyelem fenntartása vagy az órák változatossá tételének érdekében bármely órán szerepelhet. Ha rövid időre is, de megvalósítható, hogy a gyermekek minden nap hallgassanak valamilyen zenét. Ezen lehetőségeket figyelembe véve átfogóbbá tehetjük a zenehallgatási és zenei ízlést fejlesztő tevékenységet.

IRODALOMJEGYZÉK

- BEHNE, K. E. (1994): Zenei preferenciák és zenei ízlés. In.: Bruhn, Oerter, Rösing (szerk.) : Musikpsychologie, Rowohlt's Enzyklopädie 339-350.o.
.art.pte.hu/muveszetterapia/.../Zenei%20prefer%20Zenei%20izles.doc
- CSILLAGNÉ GÁL JUDIT (2008): *Zeneművekben történő tájékozódás pszichológiai vizsgálata*. Flaccus Kiadó, Budapest.
- DOLLASE, R.(1997): Musikpräferenzen und Musikgeschmack Jugendlicher. In: Baacke, D. (szerk.), *Handbuch Jugend und Musik*, Leske und Budrich, Opladen, 341-368.o.

- ELIOT, L. (2001): *Was geht da drinnen vor? Die Gehirnentwicklung in den ersten fünf Lebensjahren*. Berlin Verlag, Berlin.
- FARNSWORTH, P.R. (1976): *Sozialpsychologie der Musik*, Enke, Stuttgart.
- GEMBRIS, H. (2005): *Musikalische Präferenzen*. In: Oerten – Stoffer (szerk.) : Enzyklopädie der Psychologie, Spezielle Musikpsychologie, Göttingen, 279-342.o.
- GILLILAND, A.R. – MOORE, H.T. (1924) : The immediate and long-term effects of classical and popular phonograph selections. *Journal of Applied Psychology*, 8(3), 309-332.o.
- GORDON, E. (1979) : *Primary measures of music audiation, A music aptitude test for kindergarten and primary grade children*. G.I.A. Publications, Chicago.
- HARGREAVES, D.J. - COMBER, C. - COLLEY, A. (1995) : Effects of age, gender, and training on musical preferences of British secondary school students. *Journal of Research in Music Education*, 44(3), 242-250.o.
- JOST, E. (1982): Sozialpsychologische Dimensionen des musikalischen Geschmacks. In: Dahlhaus, La Motte-Haber (szerk.) : *Neues Handbuch der Musikwissenschaft*, 10: Systematische Musikwissenschaft, Athenaion, Wiesbaden, 245-268.o.
- KRAEMER, R. (1972): Anzeigen musikalischer Ereignisse mit Hilfe eines Meisgerätes zur Erfolgsmessung und Leistungsüberprüfung im Musikunterricht. *Die Musikforschung*, 25(3), 332-333.o.
- LEBLANC, A. - McCARY, J. (1983): Effects of tempo on children's music preference. *Journal of Research in Music Education*, 31(4), 283-294.o.
- MCNAMARA, L. - BALLARD, M.E. (1999) : Resting arousal, sensation seeking, and music preference. *Genetic, Social and General Psychology Monographs*, 125(3), 229-250.o.
- RENTFROW – GOSLING (2003): The Do Re Mi's of Everyday Life: The Structure and Personality Correlates of Music Preferences. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84 (6), 1236-1256 o.
- <http://homepage.psy.utexas.edu/homepage/faculty/Gosling/reprints/jpsp03musicdimensions.pdf>
- SCHULTEN, M.L. (1990) : *Musikpräferenz und Musikpädagogik. Ein Beitrag zur musikpädagogischen Grundlagenforschung*. Lang, Frankfurt.
- SIEBENALER, D.J. (1999): Student song preference in the elementary music class. *Journal of Research in Music Education*, 47(3), 213-223.o.
- SOROKIN, P.A. - BOLDYREFF, J.W. (1932): An experimental study of the influence of suggestion on the discrimination on valuation of people. *American Journal of Sociology*, 37, 720-737.o.
- STERN, W. (1930, 1993): *Psychologie der frühen Kindheit bis zum sechsten Lebensjahre*. Quelle – Meyer, Leipzig. Újabb kiadás: Wissenschaftliche Buchgemeinschaft.
- TRAINOR, L.J. – HEINMILLER, B.M. (1998): The Development of Evaluative Responses to music: Infants Prefer To Listen To Consonance Over Dissonance. *Infant Behavior and Development*, 21(1) 77-88.o.
- http://www.psychology.mcmaster.ca/ljt/trainor_heinmiller_1998.pdf

MENDÖLYNÉ KISS CECILIA

A HALLÁSI FIGYELEMKELTÉS ESZKÖZEI ÁLTALÁNOS ISKOLÁS KORBAN

Vázlat

1. A cím pontosítása
2. A hallási figyelem megteremtése
3. Koordinálása
4. Ébrentartása
5. A hallási élményszerzés (zenehallgatás) fontosságának elhelyezése a zenélés komplex folyamatában

1. A cím pontosítása

Nem elég a hallási figyelem- és élményszerzés felkeltéséről beszélni, ez további gondozást igényel:

- E figyelem összpontosítása egy általam megfigyelendő momentumra.
- Fontos e figyelem ébrentartása, mivel a zene időben lejátszódó folyamat.
- Ugyanilyen fontos az élményszerű zenehallgatást elhelyezni a zenélés egészében, nehogy a szükségesnél nagyobb hangsúlyt kapjon ennek fontossága.

2. A hallási figyelem megteremtésének legfőbb eszközei

Mindezek vizsgálatához elengedhetetlen, hogy a mai hangai állapotokat nagy vonalakban felvázoljuk. Tudnunk kell ugyanis, hogy milyen auditív figyelmi készenléti állapotban van az a gyermek, akinek egy hétköznapi délelőtti 10-től 11-ig hallási élményt szeretnénk nyújtani.

Főleg nagyvárosokra jellemző a keveredett és válogatatlan hangélmény, ami bejut a mai gyermek (és felnőtt) fülébe. Tegyük csak egy sétát a budapesti Városligetben! A Liget közepén még van valamelyes csend, de ha közelítünk az Ajtósi Dürer sor, vagy a Dózsa György út felé, megfigyelhetjük, hogy a látvány még egészen üde, zöld a fű, tarkák a virágok – vagy éppen szép havasak az ágak – de az egészet megmérgezi az a

szüntelen mormogás, ami az autóforgalom eredménye. A plázák folyosóján meg éppenséggel a különböző, egymáshoz nem illő zenei ingerek oltják ki egymást: mindegyik üzlet zenével igyekszik becsalogatni a vevőket és persze mindegyik mással.

Mindkét példának az a legnagyobb veszélye, hogy a nemkívánatos hanginger alattomban fészkel be a fülbe, így az agyba, és ott a tudattalanban fejt ki igen káros hatását.

A nagyvárosi ember rossz viszonyban van a csenddel is, kevés része van benne. Sok évvel ezelőtti ilyen irányú vizsgálódásom egyik kérdése volt: Mikor veszed észre a csendet? Szinte általános válasz volt városi gyerekek részéről, hogy a csendet a WC-n ülve veszik észre. Ez elsőre mosolyt gerjeszthet, másodjára azonban elgondolkodtató, sőt tragikus: el kell zárkóznia egy 1 m²-es, fallal körülvett helyiségbe, hogy észrevegye maga körül a csendet! Talán épp ezért alakult ki az az egészségtelen szokás, hogy korunk szórakoztató zenéje *hangerőben* magasan a zaj fölé emelkedik, így kívánva fölébe kerekedni a körülvevő zajnak. Minőségi helyett mennyiségi differenciát vívott ki magának. Fő sajátossága a döngő basszus, a pulzálás, amely a magzati állapotunkra emlékeztet vissza, amikor is az édesanya szívverését hallgattuk, amely a folyékony közvetítő közeg miatt igen mély hangot eredményezett. Ezt hallgatja a fiatal, a fülére szerelt készülékből, elutasítván az őt körülvevő természetes hangingereket.

Mindezeket figyelembe véve be kell tehát látnunk, hogy az átlagember *nem érdekelt* abban, hogy odafigyeljen környezet hangjaira.

Nem lehet tehát elég mélyre helyezni azt a feltételezett figyelmi állapotot, amelyben elkezdhetjük az ő hallási figyelmét felkelteni.

Az „Ide hallgass” – tantervi kiegészítő hangzó tananyagot e koncepció figyelembevételével írtam 1998-ban. Aktualitása nőtt azóta, hiszen az előzőekben vázolt helyzet mit sem javult, sőt romlott. E kiadvány részletesen és fokozatokban tárgyalja a hallási figyelemkeltés eszközeit, gépi hanghordozó segítségével. Néhány példáját említve:

A csendteremtés lehetőségei:

Legegyszerűbb az akusztikai környezet valós csendjére ráirányítani a figyelmet: Nézzünk körül ebben a tanteremben, nézzük meg a falakat, ablakokat, plafont, így néz ki. Most hallgassuk meg ennek a teremnek a csendjét! Majd megbeszéljük, hogy a csend milyen apró neszeket hordozott.

A viszonylagos csendteremtés egyik eszköze az „Ide hallgass” órai szemelvénygyűjtemény első példája. Ebben különböző hangélményekből egy

montázs hallható. Van benne harangzúgás, vidámpark hangja, focimeccs és állathangok. A táblára felragasztottuk a hangforrások rajzát. A gyerek feladata, hogy a hang felismerésekor némán jelentkezzen, kijöjjön a táblához és levegye a megfelelő képet.

3. A hallási figyelem koordinálásának lehetőségei

Legjobban az akusztikus ellentétpárokat lehet megragadni, amelyek a zeneműveket is jellemzik: hangos–halk, magas–mély, lassú–gyors, stb. Ezekhez esetenként egyéb ingerkapcsolást is fűzhetünk: például a halk–hangos ellentétpárhoz jól kapcsolható a sötét–világos is. Erre jó példa Muszorgszkij–Ravel: Egy kiállítás képeiből A kijevi nagykapu azon része, ahol kissé borongós hangulatú, mély és halk dallam hangzik, mintha valami sötét templombelsőt idézne. Majd hirtelen nagy hangerővel, éles hangon ismét felhangzik a darab fő témája. Ezt a feladatot úgy végzik a gyerekek, hogy amíg a zenében „sötét van”, eltakart szemmel hallgatják. A forte megszólalásakor pedig belenéznek egy erős fényforrásba. Nagyszerű audio-vizuális élményt teremthetünk vele.

A magas–mély kontrasztot még a kicsi–nagyval is párosíthatjuk, például kiscica, nagy macska hangja, illetve hangszerhang–testméret párosítás keretében.

4. A hallási figyelem ébrentartása

Ez legalább olyan fontos szempont, mint az eddigiek, ha nem fontosabb. Ugyanis a mai ember az idővel éppoly rossz viszonyban van, mint a csenddel. Sok apró lépés vezet az időtágításhoz, vagyis a hallási türelem fejlesztéséhez. Legegyszerűbb feladatok az ún. „számlálós” kérdések. Hányat kongatott a falióra az „Ide hallgass” hangzó feladatok első hangpéldájában, hányat i-ákkolt a csacsi a valóságos állathang bejátszásakor és hányat az ezt utánzó zenében? (órai „Ide hallgass” 53.) Ne gondoljuk, hogy egy hatévesnek ez a kérdés túl egyszerű! Tapasztalatom, hogy rendre rossz számot mondanak, és csak akkor jó az eredmény, ha együtt hallgatjuk, és ujjaink segítségével közösen számlálunk. Ez is azt igazolja, hogy a mai gyerek hangfigyelési szintje hihetetlenül alacsony. A számlálós kérdések az életkor és képzettség előre haladtával nehezedhetnek: például Kodály: Galántai táncok gyors részében szinkópák ismétlődnek. Komoly feladat egy negyedik–ötödikes gyereknek ezek számlálása, egyszersmind

élvezetes is. És ami talán ennél is lényegesebb: különböző „űrüggyel” azt a zenét hallgatja, figyeli, amelynek befogadási késztettségétől munkánk elején nagyon távol állt.

Nagyobb gyerekeknek másféle türelmi feladatot is lehet adni: Puccini Pillangókisasszonyából a Zümmögő kórust ugyanúgy hallgathatjuk, ahogy a darabban Cso-Cso-Szan hallgatja, „japán fanatizmussal” egy helyben ülve, mozdulatlanul, azt illusztrálva, hogy neki egyetlen dolga van a világon: várni a szerelmét. Tapasztalatom szerint éppen az ún. „túlmozgásos” gyerekek élvezik legjobban az önként vállalt mozdulatlanságot. Erre több zene is alkalmas, például Debussy: Egy faun délutánja, amelyben álmatag beletörődéssel nyugtazza a faun, hogy ő csak álmodozhat a szép lányokról. Ezt is valami fizikai segítség kíséri, pl. nem emelhetem föl a kezemet a padról, amíg a zene (részlete) szól.

5. A hallási élményszerzés (zenehallgatás) elhelyezése a zenélés komplex folyamatában

Most „adok önmagamnak egy pofont”, mert miután több fejezetten keresztül részleteztem, milyen lényeges a gyerekeket akusztikus élményekhez juttatni, ki kell mondanom, hogy mindez csupán a komplex egy része. Mert ami még ennél is fontosabb: a zene akkor adja a legteljesebb élményt, ha nem csak befogadjuk, hanem mi magunk is tevőlegesen zenélünk. Mert míg a zenehallgatásban az az egyik legjobb, hogy ha valaki nem tud önmaga zenélni, mások zenélésében gyönyörködhessen – azonban a minimális hangszertudás nélkül is tudunk valamilyen szinten zenélni.

Ennek egyik szép példája: tavaly a Józsefvárosi Zeneiskola egy csoportját meghívták Olaszországba, ahol kinek–kinek a saját hangszertudása mellett bemutattuk a „Flakon-zenekar” produkcióját, ami nem másból állt, mint kis és nagyméretű flakonok üttögetésével ragyogó ritmikus zenét adtunk elő, óriási sikerrel. Megerősítve ezzel a korábbi fejezetekben említetteket: egy igazi zenész minden pillanatban meghallja a zenei hangot, még ha az egy műanyag, üdítő flakonból jön is. „Növendékeim”, akik a konferencia napjára vállalták, hogy bemutatják és elvégzik a felsorolt feladatokat, a flakon-muzsikát is bemutatták.

Forrásmunka: Mendölyné Kiss Cecilia (1998): Ide hallgass! – Tanári kézikönyv és munkafüzet hangzó szemelvénygyűjteménnyel. Flaccus Kiadó.

„A ZENE NEM TUD NEM HATNI...”
(S. Kierkegaard)
A HANGZÓ ÉLMÉNY BEFOGADÁSÁRA NEVELÉS
KIHÍVÁSAI NAPJAINKBAN

MÉLYKÚTINÉ DIETRICH HELGA

A konferencia programjára felkészülve, a cím újra és újra elolvasása során arra az elhatározásra jutottam, hogy a téma ismeretében hozzászólásomat két fontos tény kiemelésére kell építenem:

- a zenehallgatás mint élményszerzés fontosságának hangsúlyozása – annál is inkább, mivel a szervező, illetve a jelen tanácskozásnak helyet adó intézmény is a jövőendő pedagógusjelöltek útját igazgatja,
- a személyes kapcsolaton alapuló zenehallgatás élménye mint alapszükséglet van jelen az iskola előtti életkorban.

Óhatatlanul eszembe ötlök a sokak által már ismert idézet, mely Kodály Zoltántól származik:

„A természetben nincs ugrás, a természeti törvények betartása nélkül nincs fejlődés és amint a házat alulról fölfelé kell építeni, éppúgy a zenekultúra alapjainak is a nép ösztönszerű kifejezéseiben kell gyökereznie. Csak így lehet fokozatosan muzsikussá tenni, köréje a társadalom rétegeiből megértő, lelkesítő és lelkesülő táborat tömöríteni és elvetni a reménység magvát, hogy a következő generációk már fogékonnyá válnak a magasabb igényű muzsika iránt is.”¹

Kodály Zoltán intelme ma is időszerű.

Ellentmondásokkal teli korban élünk. Olyan korszakban, mikor az ellentmondások felszínre kerülése, azok tanulságai nemcsak jelzik a ma emberének útkeresését, de egyben meghatározó érvényű jelentéstartalommal is bírnak – például a pedagógus-társadalom köreiben.

Kisgyermekneveléssel foglalkozó intézményeinkben ma is fellelhetők

¹ Kodály (1930): Kecskemét példája. In: Visszatekintés III. Zeneműkiadó, Budapest 1989. 23. o.

azok a gyűjtemények, melyek gerincét népi rigmusok, népi gyermekdalok és ritmikus mondókák, örök értéket képviselő népdalaink alkotják. Ezeket ma is hallhatjuk felcsendülni, bár legyünk őszinték, hogy pl. óvodáinkban az adott intézmény választott programjától függően hol gyakrabban, hol kevésbé.

Meggyőződésünk szerint ez a zenei alapanyag – mely a zenekultúra megalapozásának talpköveként szolgál napjainkban is – pillére annak az építménynek, melynek kapujára ez van felvésve: „Zenei Nevelés”.

Az igényesebb...!

Am ma sem könnyű az ezt értékelő ’muzsikus-anyag’ köré megértő, lelkesülő és lelkesítő táborot toborozni a különböző társadalmi rétegekből.

Ennek egyik oka, hogy az utóbbi évtizedekben folyamatosan nő a társadalom zenei nevelés iránti érzéketlensége. Csökkenni látszanak a zenei nevelés iránti elvárások – nem bízva annak egész személyiségre gyakorolt jótékony hatásában. Fokozatosan gyengül a zenei nevelés hatékonyságának és megbízható transzferhatásának pozitív megítélése.

Pedig itt az idő – ha kicsit megkésve is –, hogy újra ráirányítsuk a szülők/nevelők, gondozók, óvodapedagógusok, iskolai tanítók figyelmét a rendszeres éneklés, énekes játék fontosságára, hogy a napi éneklés átszője mindennapjaikat.

Valaha az éneklés természetes közege volt a **család**. A különböző otthoni tevékenységeket gyakran ritmikus szójátékok, mondókázás kísérték. A természeti és társadalmi környezetben tapasztaltakra nem egyszer dallal is reagáltak. Így születtek az *esőkérő*, *sütögető*, *jártató*, *táncoltató*, *fürdető*, *csiklandozó*, *tapsoltató*, stb. rigmusok, egyszerű dallamok. Ezeket rendszerint – majd’ minden esetben játékos – mozdulatokkal kísérték.

Bár sok minden változott, a családok életét, szerkezetét, közösséggel kapcsolatos elvárásait és tevékenységeik jellegét illetően az éneklés ma is kötődhet a családi élethez. Mondókázva, éneklés közben másképp fordulnak gyermekeikhez a felnőttek: más a *hanghordozás*, a beszéd *intonációja*, de a *mozdulatok érzelmi töltése* is differenciáltabb. Akihez/akikhez oda fordulunk, velük együtt mozdulunk és énekelünk, azokkal *közvetlen személyes* kapcsolat jön létre. A kommunikáció is gazdagabb, személyesebb – a metakommunikációs jelzések is színesebbek.

A hangok iránti nyitottság, az emberi hang iránti érdeklődés természetes sajátja a gyermeknek már a születés pillanatától kezdve – sőt tudjuk, hogy már ezt megelőzően, a méhen belüli élet során is. Ezzel társul a közvetlen érzékszervi (hallás/látás és tapintáson alapuló) tapasztalást igénylő magatartás, mely az utánzásra alapuló tanulást ’sűrgeti’ a kisgyermek

életében. A hangokhoz kötött élmény, az inger-gazdag környezet, a korai interakciókra való lehetőség a társas kapcsolatok alakulását is segíthetik.

(Lásd: **video-bejátszás**, mely a ritmikus és dallamos beszéden, mondókázáson alapuló anya/gyermek kapcsolat egy gyakori formáját mutatja be – a csecsemő 3,5 illetve héthónapos).

A környezet hangjai iránt tanúsított érdeklődés, azok befogadásának módja születéstől fogva jól megfigyelhető.

Sok múlik a családon, hogy milyen – vajon a gyermek életkorához illesztett? – hanglégbört biztosít a kicsinyek számára.

Kezdetben általában az egy személyhez (vagy az egy tárgyhoz) kapcsolható hangadás kelti fel a gyermek figyelmét, a személyes élmény motiválja és az érzelmi ráhangolódást segíti.

Leginkább a kíséret nélküli – egyszólamú – énekhang az, mely egyszerűen átalakul zenei képzetté, zenei–lelki benyomásként hangélménnyé formálódva segíti a gyermek ráhangolódását a zenei hangokra. Ez nem egyszer aktív részvételre is serkenti. Minél több ilyen helyzetben van része a gyermeknek, annál inkább egyfajta viszontválaszra serkentőnek érzi környezetét. A gyakori emocionális élmény, mely differenciált érzelmvilágot alakít a gyermekben, egyben *lelki szükségletévé is válik*.

A kedvelt személy által közvetített ismeret, élmény mindig egyedi: mind *hangszínét, tempóját, hangulatát*, mind a *hangsúlyozás és az artikuláció* minőségét illetően. Mindez a *korai beszédfejlődés* alakulására is nagy hatással bír.

A fentiek ismeretében is elmondható, hogy a gyermekek sok szempontból igen különböző környezetből érkeznek az intézményekbe – bölcsődébe, óvodába, vagy akár más szervezésű és jellegű gyermekközösségbe.

Napjainkban sokféle színű, változatos tartalmú tevékenységeket kínál a zenei fejlesztés palettája. A családi nevelést mintegy kiegészítendő: óvodák/magánóvodák, közösségi házak, művelődési központok, templom közösségek, stb. ajánlják programjaikat, melyek között szép számmal találunk lehetőségeket arra, hogy a szülők és gyermekeik együtt játszhasanak, zene- és mozgás-közelben érezhessék magukat. Mindezek a helyi igények szerint szerveződnek.

Örvendek, hogy egyre több olyan kezdeményezésről tudunk, melyek létrejöttét nemegyszer igényesebb családi közösségek szorgalmazzák. Így valósul meg egyúttal – valljuk be nem is haszontalanul! – azon fiatal szülők zenei nevelése is valamilyen szinten, akik azokhoz a generációkhoz tartoznak, kiknek már saját gyerekkorukból sincs sok személyes

tapasztalatuk a felnőttel való együttjátszás énekes lehetőségeiről. Hívhatjuk zenebölcsinek, zeneovinak, vagy épp énekes játszóháznak is akár, de ha a mamák és gyermekeik örömmel és önként vesznek részt a rendszeresen ismétlődő programokon, mindenképpen jó hallani róluk.

Bízunk az ott irányító pedagógus zenei ízlésében, pedagógiai felkészültségében is!

Tény, hogy napjainkban a 2–3 éves korban közösségbe kerülő gyermekek sokféle családi háttérrel érkeznek intézményeinkbe. Zenei háttérüket tekintetve is.

De a gyermekek otthonukon kívüli környezete is sokféle élménnyel – gyakran negatív értelemben is – szolgál számukra. Manapság a kicsinyek is ártatlan áldozatainak a hang-dömpingnek, mely úton-útfélen körülveszi az embert és adott esetben szinte bombázzák hallási befogadóképességünket...

Kundera így ír erről *Nemtudás* c. könyvében, mintegy látéletet adva a hangok egészségkárosító hatásáról:

„...Azelőtt a zenét az hallgatta, aki szerette, ma szünet nélkül üvölt mindenhol, nem érdekli, kívánjuk-e hallgatni, üvölt hangszórókban, az autókban, a vendéglőkben, a felvonóban, az utcákon, a várótermekben, a tornatermekben, Walkman-füldugaszokban (...). Átírt, áthangszerelt, kivonatolt, szétszabdalt zene, rock-, jazz-, operafoszlányok, áradó kutyasz, nem tudni, ki szerezte (a zörejjé vált zene anonim), se kezdete, se vége (...): a zene szennyes habjaiba vész oda a zene.”

Napjainkban a 3–4 éves gyermekek óvodába kerülése viszonylag zökkenőmentes – általában zenei szempontból is sok előnnyel jár.

Az a fajta nyitottság – pl. a hangok befogadása iránt –, mellyel még mindig szabadon rendelkeznek, ebben a korban megkönnyíti a pedagógus dolgát.

A gyermek szeret dúdolgatva játszani, ritmikus mondókákat, verseket ismételtetni. Az énekes játék csalogató, motiváló erő a legtöbb kisóvodás számára ma is – természetesen a gyermekcsoportban kialakított kötetlen hangulat, jó légkör függvényében (lásd: érzelmi biztonság szükséglete).

A hangzó élményhez köthető, közvetlen érzékszervi tapasztaláson alapuló aktivizálás nagy hatással van a kicsinyek fejlődésére. Érzelmi életük gazdagodik, érzelmi reakcióik egyre differenciáltabbá válnak. A mozgással is összekapcsolható hangadás oldottságot eredményez, serkenti a viszontreagálást és a szabad önkifejezés vágyát. Mint a zeneközpontú nevelés

általában, az óvodáskorúak körében elhangzó zenei élmények, énekes szituációkhoz kötött játékok a szellemi felfrissülés egyik forrásaként vannak jelen.

Az énekes hangadás hatékony, nem öncélú kifejezőeszköz. Cselekvésre, szimpatikus együttmozgásra, együttjátszásra serkent, s egyben a szociális értéktudatot is erősíti (lásd: „szükség van rám, örülnek nekem, hozzám is szólnak, választanak...” érzésének elültetése), empátikus hatása sem megkérdőjelezhető. Felmérhetetlen jelentőségű *bonus*, hogy a gyermekekkel együttjátszás a felnőttek is örömet okoz!

A fentieket kiegészítendő, azt sem szabad elfelejtenünk, hogy egyéb *transzferhatás* is felfedezhető a gyermek személyiségfejlődése során, a zenei megnyilvánulások hatásaként.

A Gerald Hüther professzorral készített riportban ezt olvashatjuk az Élet és Tudomány c. lapban:

„Miért olyan meghatározóak a testi tapasztalatok? *Csak az tudja kognitív képességeit kibontakoztatni, akiben kialakul a megfelelő testérzet. (...) Amint egy gyermek a tévé előtt ül, nem érzi többé a testét. Nem mászik, nem ugrál, nem egyensúlyoz.*”²

Tudjuk, hogy kiváltképp’ az iskolát megelőzően fontos, hogy gyermekeink minél többet mozogjanak.

A zenei hangokat – ide sorolható a *ritmikus és dallamos beszéd* is – általában *koordinált* mozgássorozat kíséri, mely *személyes kapcsolatteremtés* hatására aktivizálódik. Eközben a gyermeket természetes kíváncsisága kielégítése is segíti abban, hogy olyan esztétikai tevékenységekhez is közel kerüljön, mint a *befogadás, alkotás, újraalkotás*.

Figyelmük koncentráltsága, megfigyelőképességük, fantáziájuk is fejlődik és a beszéd minőségi változása, szókincsük gazdagodása is látványos.

Az énekes szituációteremtés tehát hatványozott pozitív hatással bír a kisgyermekkorú intézményes nevelés mindennapjaiban.

Tény, hogy a választott, adaptált pedagógiai programokat tekintve mind többször találkozunk olyan dalanyaggal, melyek gyakran sokszínű – ám egy-egy esetben – távolról sem egységes zenei ízlésvilágot tükröznek, illetve sok esetben nem illeszkednek az adott gyermekcsoport életkori sajátosságaihoz sem, pl. mozgás, játék tekintetében, sőt akár dallami vonatkozásban sem.

Ez a képző intézmények számára is további – a jövőben még

² Élet és Tudomány – 2009/13. 405. o.

hatványozottabban fontos – feladatokat kell, hogy jelentsen!

Jobban kell figyelniük a hallgatók *megbízhatóbb* válogatási képességének alakítására, a kisgyermekek számára választandó – együtténeklésre kiválasztott – zenei anyagra vonatkozóan!

Az sem lényegtelen, hogy milyen gyakran találkoznak az éneklés örömeivel maguk a pedagógusjelöltek – különösen az úgynevezett alapozó félévekben, felsőfokú tanulmányaik kezdetén. Hiszen napjainkban nem egyszer találkozunk azzal a feladattal, hogy hallgatóinkkal újra kell kezdenünk akár az *éneklés megszerettetését, pl. a gyermekjátékok eljátszásának alkalmait is rendszeressé téve*. Fontos, hogy a memoriter anyagként számon kért gyermekdal- és népdalanyag ne csupán egy *'dalbank'* megalapozását jelentse, de lehetőség szerint élvezzék is, *játékukkal együtt, közvetlenül!*

Ezek élményére biztonságosabban építhetők a hangszerjáték, a kamaraének darabjai, illetve az elméleti tudnivalók – néhol *'szárazabb'* – anyaga is. Kiváltképp, ha visszanyerik fiataljaink az énekléshez való bátorságot, illetve azt a hozzáállást, mely a gyerekek közé belépő pedagógus számára elengedhetetlen.

A *zenehallgatásra szánt zenei anyag* kiválasztása, előadása tekintetében még vegyesebb a kép, nagyobb a bizonytalanság. Vagy a kutatás igénye híján – az igényes, frissebb kiadványok hiányos ismeretére vonatkozóan –, vagy a hétről hétre lektori fülek/szemek nélkül megjelenő kiadványdömping hatására. Nem ritka, hogy a jó zenei ízlés hiánya is vélelmezhető...

A zenehallgatás legközvetlenebb útja, mikor a kisgyermek számára kedves személy hangján – tehát a természetes emberi hang által közvetlenül – jut el a zenei élmény a gyermekhez.

Tudjuk, hogy kezdetben *nem* az énekelt dallam szövege, mondanivalója ragadja meg a gyermeket, de sokkal inkább hat rá a hangszín, a hangerő, a megszólaló dallam ívének hangulata, ritmusossága, a tempóváltások, az éneklési stílus kezelésének módja, stb. – tehát mindazok, melyek fontosságára nekünk, oktatóknak is rá kell vezetni hallgatóinkat! A gyakorlás lehetőségét is megadva a pedagógusjelölteknek, hogy a fentiek előadói képességgé, készséggé formálódhassanak!

Az éneklés szabadságának öröme könnyen társul a kísérő mozdulatok és más metakommunikációs eszközök – testtartás, távolság szabályzás – hatásával, melyek az előadó és befogadó közötti kapcsolat létrejöttét, alakulását jelentősen segítik.

Az ilyen alkalmak módot adnak az előadónak arra, hogy a művészeti nevelés közvetlen elemeit megtapasztalják, és elindítsák a gyermek *befogadóvá nevelését*.

A megfelelő hanglégtér megteremtése, a nyugodt helyszín megválasztása, magának a zenei anyagnak személyre szabott (illetve gyermekcsoporthoz illesztett) megválasztása nagy felelősséget ró a felnőttre. Mindezekhez spontán meglévő, de tanult előadói, véna, pedagógusi hozzáértő figyelem szükséges. A spontán módon megnyilvánuló, jelenlévő előadói véna megléte igen hasznos, de a tanult elemek is fontosak lehetnek, melyek birtoklásához a képzés során feladatunk eljuttatni a fiatal pedagógusokat. Szívesebben ragad hangszert az a pedagógusjelölt, aki énekhangjával is tud hatni, de ez fordítva nem mindig igaz! Azok, akik elsősorban a hangszer hangjára támaszkodnak, nem mindig tudnak énekhangjukkal is gyakorlottan bánni.

A cél pedig az, hogy minél gyakrabban – ám fokozatosan, mértéktartóan megválasztott időtartamban – legyen alkalmuk a gyermekeknek iskoláskor előtt *rácsodálkozni* a hangzó zenei élményre.

Ehhez az életkori sajátosságok – általános és specifikus jellemzők – ismeretére, magabiztos kezelésére van szüksége minden pedagógusjelölt hallgatónak, hiszen a tudatos tervezés fontosságára már a képzés éve alatt fel kell hívunk figyelmüket. Nehéz feladat ez akkor, mikor a csoportonkénti hallgatói létszám növekszik, és egyre kevesebb a hatékonyságukat tekintve is hasznos tantárgy-pedagógiai órák száma.

A művészeti nevelés viszont alapszükséglet!

Legyen szó énekhangon, vagy hangszer(ek) hangján megszólaló zenehallgatási élményről, a személyesség jelentőségét alá kell húznunk – legfőképp az érzelmi nevelés tekintetében.

A zenehallgatás *nem eredményigényes* viselkedést kíván a kisgyermektől. Hamar ráérez annak spontán megvalósuló, örömszerző voltára. Ez olyan transzferhatással bír, melyet nem nélkülözhet a kisgyermekkor zenei nevelés!

Az iskoláskor előtt kevesebb olyan zenehallgatási alkalmat javasolunk – napjainkban is – mely mechanikai úton jut el a gyermekhez. Kiváltképp *intézményeinkben*, ahol az adott gyermekcsoporthoz, annak tagjaihoz inkább a személy által közvetített dal, rövid zenemű élményhatásában bízunk jobban, mint a gyakran csupán aláfestésként jelenlévő, vagy még inkább a kötelező jelleggel meghallgatandó zenei anyag létjogosultságában. A legkiválóbb – akár pl. különböző hangszerek hangját hitelesen bemutató –

hangfelvételek sem pótolják a természetes bemutatás varázsát, érdekességét, figyelemfelhívó voltát!

Ez a szemlélet szerencsés esetben hallgatóinkat is megérintheti és tudatosan irányítja majd őket gyakorlati pályájuk kezdeti éveiben.

A zene nem tud nem hatni – ám mindig függ a közvetítő közegtől!

A MŰVÉSZETEK PALOTÁJA ÉS A KONCERTPEDAGÓGIA

KÖRMENDY ZSOLT

A Művészetek Palotája az ezredfordulón világszerte megjelenő, kibővült funkciójú *modern hangversenytermek* sorában bizonyítottan előkelő helyet foglal el. Az új funkciók között kiemelt helyen szerepel a közönségnevelés új szemléletű gyakorlata, amely más művészeti nevelési területekhez (múzeumpedagógia, színház-pedagógia) hasonlóan részben iskolán kívüli keretek között igyekszik szélesebb rétegekhez eljuttatni a művészet értékeit és örömét, azokkal a speciális eszközökkel, amelyekkel helyzeténél fogva rendelkezik. A hangversenytermi, más néven *koncertpedagógia* tehát sajátos módon egészíti ki a családi és intézményes esztétikai nevelést. Az erre vonatkozó elképzelések megfogalmazódnak a Művészetek Palotája Stratégiai tervében, részletesebb kifejtése pedig a szakmai publikumnak szánt *Koncertpedagógia* című közönségnevelési koncepciójában olvasható.

A Művészetek Palotája családi és ifjúsági programjai

Korszerű koncertpedagógiai szemléletben dolgozta ki a Művészetek Palotája családi és ifjúsági programcsomagját, a *HangÁrt*, amely a műfajok széles palettáján, különböző korosztályok befogadási képességeihez illeszkedő, magas művészi színvonalat képviselő programokat kínál a családoknak és az oktatási intézmények csoportjainak. A hagyományos gyermekkoncertek mellett helyet kapnak itt a gyermeki aktivitásra, alkotó részvételre épülő foglalkozások, a felnőtt koncertekre felkészítő, attitűdformáló beszélgetések és a hangversenyterem világát megismertető találkozások. A Művészetek Palotája igyekszik úgy meghatározni saját tevékenységi területét a közönségnevelésen belül, hogy olyan lehetőségeket és szolgáltatásokat kínáljon, amelyek másutt, például az osztálytermi környezetben nem elérhetőek és megvalósíthatóak.

Az élmény befogadása

Nevelői munkánk középpontjában a *zenei élmény* áll. Ahhoz, hogy a gyerekeket, fiatalokat – közönségünket – valódi élményekhez tudjuk juttatni, ismernünk kell az élmény mibenlétét, természetét és különböző rétegeit. Az alábbiakban ezeket fogaljuk össze vázlatosan:

Az első réteget nevezhetjük *elemi élménynek*. A ritmust, a hangszínt, a dinamika változásait már a magzat is érzékeli, differenciált választ ad rájuk. A zene akusztikai hatására adott fiziológiai–pszichofizikai reakció képessége velünk született adottságunk, és a befogadás minden szintjén jelentőséggel bír.

A következő réteg a zenében megjelenő szépség és harmónia észlelése és öröme, az alapvető *esztétikai élmény* mindenki által megtapasztalt és áhított formája, amelyre nem csak a műalkotásokban, hanem a természetben, vagy az emberi szépségben is rátalálhatunk.

Az észlelés következő fokán a hallgató a zene által hordozott és kifejezett affektusokat, hangulatokat, karaktereket éli meg, adott esetben ezekre rezonál. Nevezhetjük ezt a zenei élmény *emocionális rétegének*.

A *felismerés élményével*, azzal az örömmel, amelyet egy korábban hallott motívum, dallam, vagy a kedvelt zenék rendszeres újrahallgatása okoz, mindenki találkozott már. De ide tartozik az elégedettség is, amelyet egyes műfajok esetében zenei elemek állandó ismétlődése vált ki.

A zene örömét eddig a szintig komolyabb zenei tapasztalat, speciális előképzettség nélkül is meg lehet ismerni. A zenefogyasztók jelentős része nem is jut ennél tovább, a piacon pedig nagy tömegben kínálja magát az olyan zene, amely nem tud, nem is kíván ennél összetettebb igényeket kiszolgálni vagy gerjeszteni.

A felismerés magasabb szintje, amikor az a zeneműben való tájékozódást, a formai elemeknek, a zene alapvető szervező mozzanatainak, a változás és állandóság, a váratlan és anticipálható dinamizmusának felfogását szolgálja. Ebben az élményben azonban már csak az részesülhet, aki rendelkezik a megfelelő – tanulással szerzett – kompetenciákkal.

A teljes befogadás nélkülözhetetlen rétege a *tudás (örömeinek) élménye*, amelyet zenei ismeretek és műveltség birtokában, a befogadás során, ezeknek az elhangzó zenére történő vonatkoztatása által élhet meg a hallgató.

A következő réteget nehéz röviden jellemezni, nevezhetjük talán a *felfedezés élményének*. Ide tartozik egyebek között az alkotói és előadói nagyság, az előadás nagyszerűsége fölött érzett öröm, az új összefüggések

felismerése, a kimondhatatlan tartalmakkal és megfoghatatlan igazságokkal való szembesülés katartikus átélése, a zene által megélt szakrális élmény, a transzcendens megsejtése. A befogadás e legmagasabb szintjén az élmény komplexsége válik, különböző rétegei egybekapcsolódnak.

Keveseknek és ritkán adatik *komplex zenei élmény*. Ahhoz, hogy a hallgatónak esélye legyen a befogadásnak ezt a szintjét megközelíteni, *befogadói kompetenciáit* egészen kisgyermekkortól kezdve tudatosan fejleszteni kell.

A befogadás élménye

Mint említettük, a zenei nevelés, a befogadói kompetenciák fejlesztése a korai évektől kezdődően több helyszínen folyik. A Művészetek Palotája egy a számos médium közül, egyedülálló lehetőségei, a magyar zenei életben betöltött különleges helyzete miatt azonban elvárható tőle, hogy egyedi és innovatív közönségnevelési programot dolgozzon ki. Mit tud nyújtani a hangversenyterem, mit tud nyújtani a Művészetek Palotája?

Élményeket, amelyek hozzásegítik a gyerekeket, fiatalokat a befogadóvá váláshoz. Ezek nem *helyettesítik*, hanem *kiegészítik* mindazt, amit az óvoda, az iskola és a család adhat. *Olyan élményeket kínál, amelyeket csak itt kaphatnak meg.*

A befogadás tárgya a műalkotás, jelen esetben a zene, amely művészek közvetítésével, időben lezajló jelenség. Reprodukálásának számos akadálya van az osztályteremben. A legkiválóbb technikai feltételek mellett sem lehet felidézni a valódi akusztikai élményt, az élő zene feszültségét, az előadó kisugárzását, az előadás egyszerűségét. Másrésről a tanórai zenehallgatás a legritkább esetben tud arra vállalkozni, hogy a műalkotást a maga teljességében mutassa be. Valójában nem is ez a dolga. *A hangversenyterem a műalkotással való találkozás lehetőségét kínálja közönségének.*

Régebbi korokban a zene – részben épp a reprodukálás nehézségei miatt – ünnepi eseménynek számított, és kevesek kiváltsága volt. E jellegéből mit sem veszített az operaházak, majd a nyilvános hangversenytermek megjelenésével. A hangversenyterem ma is őriz valamit szentély-jellegéből, a belépők érezhetik, hogy különleges helyre, különleges alkalomra érkeztek. Ez is része a befogadás élményének. *A hangversenyterem így szocializálja közönségét.*

A Művészetek Palotája egyik legfontosabb küldetésének tekinti, hogy műsoraival a legmagasabb minőségi követelményeknek tegyen eleget.

Sokszor hiszik, hogy a gyerekeket elég a művészeteknek valamiféle legyengített változatával táplálni. Ellenkezőleg: a művészi érték iránti igényt csak valódi művészi értékkel lehet felébreszteni. *A Művészetek Palotája ezért nem engedhet produkcióinak művészi színvonalából és szolgáltatásainak minőségéből.*

A gyerekekhez tehát ezzel az igénnyel, de számukra érthető nyelven kell szólni. Úgy kell rájuk tekinteni, mint nyitott, elfogulatlan, formálható és hálás publikumra: a jövő közönségére. *A Művészetek Palotája a különböző korosztályok számára saját befogadási kapacitásuknak, fejlődési szintjüknek, érdeklődésüknek megfelelő gyermekprogramokat kínál.*

A hangversenyerem műsorkínálata sokkal inkább naprakész, mint az iskolai tananyag. A fiatalok a klasszikus repertoár mellett találkozhatnak a XX. századi és kortárs zene alkotásaival, különös tekintettel a magyar szerzők műveire, a népzene, a jazz, a világzene legkiválóbb hazai és külföldi képviselőivel, kortárs táncszínházi produkciókkal. *A Művészetek Palotája a műfajok sokszínűségét kínálja nekik.*

Nem elhanyagolható szempont, hogy a befogadó eljut-e a hangversenyerembe, meg tudja-e fizetni az élményt. Az olcsó diákjegy, a csoportos kedvezmények és a számtalan ingyenes program ezt a célt szolgálják. *A Művészetek Palotája törekszik arra, hogy az élményt elérhetővé tegye.*

Közönségnevelés a gyakorlatban: Müpa HangÁr

A Művészetek Palotája az eddig elmondottak alapján állította össze *HangÁr* néven bemutatott családi és ifjúsági programcsomagját. A programok az alábbiak szerint csoportosíthatók:

- **Gyermekhangversenyek:** Olyan korosztályoknak szólnak, amelyeknek befogadói képességeit meghaladják az egész estés hangversenyek. A *Babakonzertek* harmincperces terjedelmükkel, könnyen befogadható, kellemes hangzású zenéjükkel a legkisebbek észlelési képességeinek fejlesztését szolgálják. A *Minimatiné* sorozat az óvodás–kisiskolás korú gyerekeknek nyújt élvezetes, könnyen emészthető zenei élményt, különös hangsúlyt helyezve az előadások artisztikus jellegére, ugyanakkor teret engedve a gyermekek aktivitásának is. Az iskoláskorúaknak szóló, *Matinékoncertek* című sorozat tematikus összeállításánál fontos szempont a különböző korszakok különféle műfajainak bemutatása. Itt is műsorvezető kalauzolja a gyerekeket, a

megfelelő befogadói attitűd kialakítására koncentrálva. Más értelemben nevezhető ifjúságinak a *Hangulatkoncertek* sorozata, melyben pályájuk elején álló, fiatal zenészek adnak rövid hangversenyeket különféle műfajokban. Közönségnevelés szempontjából ezek a koncertek alkalmasak arra, hogy általuk a fiatalok hozzászokjanak a hangversenytermi légkörhöz.

- **Élmény és aktivitás:** A gyerekek ezekben a programokban a részvétel és az alkotás élménye által juthatnak közelebb a zene megértéséhez, élvezetéhez. A bölcsődés korúaknak szóló *Ringató* kodályi elveket követve kívánja felkelteni a kicsik, és velük együtt szüleik éneklő-játékos kedvét, fejleszteni zenei anyanyelvi készségeiket népdalokkal, mondókákkal, magyar népi játékokkal. Iskoláskorúaknak kínálja az alkotás és felfedezés élményét a *Zenebona* című foglalkozás. Improvizációs gyakorlatok, konstrukciós zenei játékok által juthatnak közelebb az alkotói folyamat és a kortárs zene megértéséhez, hangszerek modellezésével, kipróbálásával a különféle típusú hangszerek és megszólaltatásuk megismeréséhez. A kreativitás ettől eltérő formáját igényli a *Rendhagyó zenés találkozások* című foglalkozássorozat első alkalma: itt a gyerekek zene által inspirált önkifejezése kap teret, több művészeti ág eszközeinek alkalmazásával.

- **Hangverseny előtt:** A hangversenytermi pedagógia célja, hogy a gyermekprogramok látogatói előbb-utóbb a „felnőtt” hangversenyek értő közönségévé váljanak. Az átmenet nem mindig zökkenőmentes, a fiataloknak támogatásra van szükségük. Ezt hagyományosan otthon, vagy az iskolában kapják meg, de helyzeténél és adottságainál fogva a hangversenyterem is részt vehet a felkészítésben. Ezt a célt is szolgálja a *Rendhagyó zenés találkozások* második alkalma, amikor a résztvevők bepillanthatnak a zenekari próbán folyó műhelymunkába, hogy a harmadik alkalommal, a próbát követő hangversenyen a maga teljességében találkozzanak az előzőleg megismert zeneművel. Elővételnél jegyet vásárló iskolai csoportoknak szól az esti hangversenyt megelőző *Hangoló*. Itt a résztvevők az előadás zenei anyagával ismerkednek, segítséget és támpontokat kapnak a zenei élmény minél teljesebb befogadásához.

- **Egyéb találkozások:** Vannak programok, amelyekben nem a zene, hanem más tartalmak jutnak főszerephez. Ilyen a Művészetek Palotáját bemutató, *Irány a Műpa!* című háznéző program, az *Orgonavezetések*, a tudományos-ismeretterjesztő *Cimbora Egyetem* forgatásai, és nagyjából a *Cifra Palota* számtalan lehetőséget kínáló interaktív játszóháza. E programok olyan élményeket és ismereteket adnak,

amelyek segítenek a Palotához kapcsolódó pozitív attitűd, személyes kötődés kialakulásában.

Kapcsolat az oktatási intézményekkel

A külső kapcsolatoknak legfontosabb területe az *oktatási intézményekkel való együttműködés* számtalan formája. A csoportosan szervezett koncert- és próbálátogatásoktól az iskolába kihelyezett hangversenyeken át, a tantervbe illeszthető foglalkozássorozatokig és közös alkotásra lehetőséget nyújtó workshopokig sokféle lehetőség kínálkozik. A lényeg, hogy a hangversenyterem (zenekar) és az iskola megtalálja a maga helyét és feladatát ebben az együttműködésben. Gyakran hosszú évekbe telik, míg egy-egy zenekar muzsikusai felismerik a feladat fontosságát, a benne rejlő kihívások szépségét, és azonosulni tudnak a nevelési programmal. Ugyanez érvényes lehet a pedagógusokra is, akiket ráadásul kötnek az iskolai keretek, előírások. Vannak országok, amelyekben már állami szinten is ráébredtek a koncertpedagógiai projektek fontosságára és hiánypótló szerepére, így azok megfelelő kormányzati, önkormányzati vagy civil támogatást kapnak.

Ahhoz, hogy ezt a rengeteg feladatot képesek legyenek ellátni, a hangversenytermeknek jól képzett szakemberekre, együttműködő partnerekre van szükségük. Ezek egy része eleve jelen van az intézményen belül, részben, mint zenekari zenész, részben, mint alkalmazott szakember. Ahhoz azonban, hogy az előbb felvázolt nagy ívű programok megvalósulhassanak, lényegesen több partnerre, elsősorban pedagógusokra van szükség. Ezért vállalkoznak a koncerttermek a legtöbb országban a pedagógusok koncertpedagógiai szemléletű és tartalmú (tovább)képzésére. Az osztályban tanító pedagógusok lesznek azok, akik a programokat hálózat-szerűen juttatják el a gyerekcsoportokhoz, akik növendékeiket elviszik a hangversenyterem által kínált programokra, ugyanakkor az ő munkájuk válik hatékonyabbá és eredményesebbé az új szemléletben fogant módszerek alkalmazásának, a hangversenyterem sokrétű támogatásának köszönhetően.

A Müpa Partneriskola-programja

„Azért, hogy az oktatási intézményekkel való együttműködést intenzívebbé és hatékonyabbá tegye, a Művészetek Palotája partneriskola-hálózat kiépítésébe kezdett, amely az iskola és a hangversenyterem közötti kétoldalú megállapodásra épül, ugyanakkor lehetőséget biztosít a résztvevők

közötti sokirányú kommunikációra. Az együttműködés célja a gyerekek *befogadói kompetenciáinak fejlesztése*, a műalkotással való személyes találkozás lehetőségének megteremtése, és a lehető legteljesebb művészi élmény biztosítása a műfajok és programtípusok széles palettáján. Mindezt annak érdekében, hogy igény ébredjen bennük azokra a kulturális értékekre, művészi élményekre, amelyeket a kínált programok nyújtanak, és a jövő hangverseny-látogatóiként otthon érezzék magukat a hangversenysterem légkörében.”

A Partneriskola-program keretében a Művészetek Palotája több olyan szolgáltatást is kínál, amely a közönség más csoportjai számára nem elérhető: az iskolában, tanórai keretben szervezett hangversenyt, amely előzenével mutatja be az egyes zenetörténeti korszakok jellegzetes műfajait, kulisszák mögötti háznéző programot, melynek keretében a diákok megismerhetik a működés technikai részleteit is, valamint folyamatos tájékoztatást a partneriskolákat érintő lehetőségekről. Az oktatási intézmények személyes megkeresés vagy nyilvánosan közzétett felhívás alapján, önkéntesen csatlakozhatnak a Partneriskola-programhoz. Az iskola és a Művészetek Palotája egy tanévre szóló, kölcsönös vállalásokra épülő megállapodást köt a közönségnek vallott célok megvalósítása érdekében.

Az együttműködés perspektívái

A közönségnevelés területén hangversenysterem első számú szövetségese az iskola és a pedagógus. Az együttműködés részben jól megragadható *közös nevelési célok* mentén formálódik, részben olyan *társadalmi szempontok* figyelembevételével, mint az esélyegyenlőség vagy a nemzeti identitás erősítése. Míg a családi programok látogatói köre természetes módon önmagát reprodukálja, az iskoláknak kínált programok által lehetőség teremthető arra, hogy olyan gyerekek is értékes élményekhez jussanak, akiknek erre amúgy kevés esélye van. Távlatilag az lenne kívánatos, hogy ez a fajta együttműködés intézményesüljön. Addig apró lépéseket tehetünk, részben *tapasztalatszerzés*, részben *mintateremtés* céljából.

Európa egyes országokban a hangversenysterem közönségnevelési tevékenysége olyan méreteket öltött, hogy ma már meghatározó szerepet játszanak egész régiók zenei nevelésében, szoros együttműködésben a közoktatási intézményekkel. A koncertpedagógiai szemlélet ugyanúgy benne van a köztudatban, mint a múzeum- és színház-pedagógia, ez a tevékenység ugyanúgy élvezzi a szűkebb és tágabb közösség, a kormányzat és a civil

szféra támogatását, mint az említett, már hazánkban is elismert nevelési területek. Az együttműködés intézményesülése megjelenik a curriculumban és a szakemberképzésben mind zenei, mind pedagógiai téren, az iskolákra vonatkozó szabályozás kedvez a programok megvalósításának.

Iskolai zeneoktatásunk – gazdag pedagógiai örökségünknek köszönhetően – még most is sok szempontból jobb helyzetben van, mint számos nyugati országban. Strukturálisan, tartalmilag és szemléletében azonban nem tud válaszokat adni azokra a kihívásokra, amelyekkel szembe kell néznünk. A kérdés, hogy miként tudjuk megmutatni és vonzóvá tenni számukra a művészet értékeit és örömét, más szóval hogyan tudjuk olyan élmények és tapasztalatok birtokába juttatni őket, amelyek kijelölik értő befogadóvá válásuk útját. Ebben kínál új perspektívát a koncertpedagógia, azon belül a hangversenyterem és az iskola együttműködése.

**„HOZZON A GYERMEKNEK MINDENKI,
AMIT TUD: JÁTÉKOT, ZENÉT, ÖRÖMET.”**

(Kodály Zoltán)

ZENEHALLGATÁS

MIHALOVICS CSILLA

Mit lehet a zenével az emberben elérni? Miért fontos a tudatos tervezés a zenehallgatási feladatok során is? Milyen módszerek alkalmazásával tehetjük fogékonnyá a ránk bízott gyerekeket a szép befogadására, észrevételére? Hogyan adhatjuk át azt az örömet, melyet mi magunk is érzünk a közös muzsikálás, zenehallgatás során?

A muzsika, a zene, az éneklés elsősorban érzelmeinkről szól, megnyithatja az utat a szeretet előtt.

A muzsika, melyet a lélek nyelvének is neveznek, fizikai értelemben rezgésekből áll. Tudományos kísérletek igazolták, hogy ezek a fizikai rezgések hatást gyakorolnak az élőlényekre.

A hangok hatalma

A zene varázshatalmáról, a lélekre gyakorolt hatásáról évezredek óta számtalan legenda született. Bizonyára sokan ismerik ezeket az ősi történeteket, emlékeztetőül álljon itt közülük néhány.

Pánsíp története

Pán, az ókori görögök egyik istene a monda szerint beleszeretett egy nimfába, aki azonban elmenekült előle, s védőistene nádszállá változtatta. Pán ebből a nádszállból készített magának egy fűvós hangszert, s a saját vigasztalására játszott rajta.

Orpheusz legendája

Orpheus és felesége, Euridiké boldogságban éltek. Orpheus lantjának hangjára virágba borult a mező, az állatok megszelídültek. Felhőtlen boldogságuk azonban nem tartott sokáig, Euridiké egyszer a folyóparton

játszott a fák istennőivel, amikor Arisztaios, Apollón fia, a pásztoristen üldözőbe vette. A menekülő Euridiké nem vette észre a magas fűben a mérges kígyót, s az halálosan megmarta. Ettől kezdve Orpheus lantja csak Euridikét siratta. Egy napon azonban elindult, hogy Hádészról, az alvilág istenétől visszakérje kedvesét. Az alvilág félelmetes erői is megszelídültek a lantmuzsika hangjára. Hádész egy feltétellel adta vissza Orpheusnak kedvesét: amíg föl nem érnek a napvilágra, nem láthatják, nem érinthetik meg egymást. Adott szavukat azonban nem tudták megtartani. Másodszor is elszakadtak egymástól. Orpheus hét álló napon át siratta kedvesét egy szikla alatt, szomorú sorsát újra meg újra megénekelve.

A szirének története

A szirének halálos éneke a tengerészeket csalogatta pusztulásba. A görög mitológia szerint csak Orpheusnak és Odüsszeusznak sikerült megmenekülnie mindazok közül, akik hallották a szirének énekét. A legendás dalnok mindenkinél szebben énekelt, így mindenki inkább őt hallgatta. Odüsszeusz pedig odakötöztette magát egy árboc rúdjaához, miután társai fülét viasszal betömte, hogy azok ne hallják meg a bűvös muzsikát, s evezzenek tovább. Odüsszeusz is megmenekült, hiszen kötelét nem tudta elszakítani.

Hermész legendája

Hermész Zeusz és Maia fiaként született meg, bámulatosan gyorsan növekedett. Egy napon a kis pólyás kikelt a bölcsőjéből, s ellopta a bátyja ökreit. Az ökrök beléből húrt sodort, majd saját kezűleg elpusztított egy teknőst, s annak teknőjére kifeszítette a húrokat. Aztán, hogy dühös bátyját, Apollónt kiengesztelje, neki adta a szépen zengő hangszert. A báty meg is bocsátott annyira, hogy legkedvesebb hangszere a lant lett. A görögök éppen ezért lantot pengetve tisztelték Apollónt.

Vejnemöjnen története

A Kalevala története szerint Vejnemöjnen fejezte be a világ teremtését. Erdőket ültetett, virágokat telepített, madarak énekeltek a fákon és minden szerencsét és jólétet ígért. Vejnemöjnen kalandjai során egy csuka csontjaiból lantot készít, örök öröme az emberi nemnek. Azonban senki nem tudja megszólaltatni a lantot, bárki kezébe kerül, csak fülsértő hangokat tud kicsalni belőle. Miután a hangszernek semmi hasznát nem veszik, a tengerbe akarják hajítani. A lant azonban erre megszólalt, s azt kérte, hogy vigyék vissza mesteréhez. A hangszer így visszakerül Vejnemöjnenhez.

Kezébe veszi a lantot, felhangzik az ének és az öröm hangjai töltik meg a levegőt. Mindenki boldogan hallgatja az éneket, még a szemük is könnybe lábad. Vejnemőjnen arcán is könnycseppek gördülnek le, s ezek a tenger fenekén hatalmas gyöngyökké válnak.

Hogy ezeknek az ősi történeteknek igazuk lehet, bizonyítják azok az eredmények is, amelyek a muzsikával meggyógyított esetek összegzéseként láttak napvilágot. A szakemberek szerint a zene olyan panaszok elmulasztására képes, melyeknek nincsenek szervi okai.

Tudományos kísérletek is igazolták, hogy a hangok hatást gyakorolnak az emberre. Jókedvre deríthetnek, adott esetben gyógyíthatnak is. Erre épülnek a különböző zeneterápiás foglalkozások.

A hangnak a lélekre gyakorolt hatását használta fel a következő hagyomány:

Oroszországban a XVII. század elejéig élt egy szokás. Ez a hagyomány énekléssel oldotta meg a konfliktusokat. Mielőtt az eltérő érdekeket képviselő csoportok tagjai leültek volna tárgyalni egymással, előbb egy gusszli nevű hangszereken kellett játszaniuk, s hozzá dalt dúdolniuk. Ez a szertartás ráhangolta a tárgyaló feleket a békés hangulatra. Így teremtették meg az összhangot egymás között, s nyugodtabb körülmények között folytathatták le a tárgyalásokat.

Az ember a zenével az éneklés vagy a zenehallgatás során kerülhet közvetlen kapcsolatba. Az említett történetek a zenének a lélekre gyakorolt pozitív hatását erősítik meg. De a zenének ugyanilyen módon károsító hatása is lehet.

Mai rohanó, száguldó világunkban a tömegkommunikációs eszközök hatása óriási mértékűre nőtt. A rádió, televízió, CD, videomagnó, DVD, mp3 lejátszó, discman, walkman... olyan szorosan hozzátartozik a mindennapi életformához, hogy életünket már el sem tudjuk képzelni nélkülük.

Valószínűleg mindenki átélte már azt a kellemesnek egyáltalán nem nevezhető élményt, mikor is a szomszédunk kamasz gyermeke, vagy maga a szomszéd a fülünkbe ordíttatja a hifitornyát, s kedvenc muzsikájának hangerejétől nálunk már hullani kezd a vakolat. A másik élmény, mellyel nap mint nap találkozhatunk a tömegközlekedési eszközökön, az úgynevezett „fülhallgatós ember”, aki se lát, se hall a fülébe ordító hangerőtől.

A zenei hatások válogatás nélkül érnek bennünket. A mai divatos zenék nagy részében sok az agresszívan hangos hangerő, a káromkodás, melyek

negatív rezgéseket kelthetnek, hiszen valamiféle dühöt, haragot közvetítenek, ezek pedig mind negatív érzelmek.

„Hasonlóvá válunk ahhoz, amiben gyönyörködünk.” – írja Platón,

„Meneküljünk az örök értékekhez!” – tanítja Kodály Zoltán.

Egyáltalán nem mindegy, milyen zenét hallgattatunk a gyerekekkel. Nem minden zenei élménnyel érhetjük el a lélek nemesítését!

Félő, hogy a lármában, a nagy zajban már nem fogjuk meghallani a zenét. A gyerekek segítségére van szüksége, hogy a hangok keveredéséből ki tudja választani a lélekformáló, embernemesítő zenét. A gyerekek a szüleik kívül a pedagógusok segíthetnek elsősorban abban, hogy a hangok világában eligazodjon, ne tévedjen el.

A figyelemről

A kisgyerek az öt körülvevő világról elsősorban érzékelés útján szerez információkat. Rá kell azonban szoktatnunk őket a tudatos megfigyelésre is. Hiszen minden pedagógus ismeri azt az alapelvet, mely szerint, amit figyelemmel kísérünk, sokkal jobban rögzítődik emlékezetünkben, mint amire nem figyelünk.

Aki gyerekekkel foglalkozik, tapasztalhatja, hogy rengeteg tennivaló van ezen a téren. A gyerekek mostanában sokkal kevésbé tudnak koncentráltan, tartósan odafigyelni valamire. Sokkal több inger éri őket, melyekből nehezebben tudják kiválasztani az igazán értékes dolgokat.

A gyerek már csecsemőkorától kezdve érzékeli az öt körülvevő hangokat, zörejeket. Fokozatosan tanulja meg, hogy a különböző hangok milyen jelentéssel bírnak.

Tudományos kísérletek igazolták, hogy az anyaméh sem csendes hely a születendő baba számára, ebben az életszakaszban is eljutnak hozzá a külvilág hangjai. Az újszülöttek muzikalitásáról is olvashatunk, lenyűgözve hallgatják azt a zenét, amelyet a méhen belüli életben rendszeresen hallgattak.

Rengeteg zörej, zaj, hang vesz körül bennünket. Minél több jelzést hallunk meg, annál gazdagabban nyílnak meg a világ jelenségei előttünk.

A figyelem az embernél nem egyszerűen reagálás egy új ingerre, általánosabb a rendeltetése. Az ősi tájékozódási reakció, tehát egy cselekvés lezármazott formája, lelki tevékenység is, mely néha komoly erőfeszítést kíván.

A figyelmet az intenzív/erős hang, vagy a feszült csendben egy kis zörej/illetve az újszerű (az eddigi tapasztalatainkban még nem előforduló) ingerek keltik fel.

Megkülönböztetünk szándékos (az akarat közreműködése nélkül keltődik fel), és önkéntelen (az akarat nem játszik szerepet) figyelmet.

A figyelem tartósságát zavarhatják az úgynevezett elterelő ingerek, melyek az önkéntelen figyelmet keltik fel.

A zenehallgatás komoly figyelemkoncentrációt igényel, fejlesztése kisgyermekkorban történhet a legeredményesebben. Ennek elmulasztása alig, vagy csak nagy nehézségek árán pótolható.

„A zenehallgatás rendkívül összetett, bonyolult folyamat. (...) A zenemű megragadásának egyik fő sajátossága, hogy egészben történik, ezután történik felbontása elemeire. Az elemző munka is azt szolgálja azonban, hogy ismét egészzé építsük fel magunkban a meghallgatott zeneművet. Az újratalálkozás a művel az elemzés után nem más, mint új, tudatosított élmény. Minden egyes elemzési szempont a zene egy-egy meghatározott összetevőjére irányul, s ezek külön-külön más-más oldalát fejlesztik a zenei hallásnak. (...) Az értelmes zenehallgatás feltétele, hogy a zenehallgató tudja, mire kell figyelnie. Ki kell emelni a zene egy bizonyos összetevőjét ahhoz, hogy a figyelem ráirányulhasson valamire, hogy a figyelemnek legyen tárgya. (...) Ha a figyelemnek van mibe belekapaszkodnia, nem kalandozik el. (Laczó Zoltán)

A technikai fejlődés hatására a gépzenei hatások válogatás nélkül érnek bennünket. Több zenét hallgatunk ugyan, de az éneklés rovására. Zenehallgatásunk többnyire passzív, a muzsika mintegy háttérzeneként jelenik meg életünkben.

A hangzó zene passzív elviselése helyett az aktív befogadásra lenne szükségünk, s arra, hogy a ránk zúduló zeneáradatból ki tudjuk válogatni az emberi személyiséget gazdagító muzsikát.

Zenehallgatás

Az óvodai zenei nevelési programban már szerepel a zenehallgatás, hangsúlyozza, milyen fontos a zenehallgatásra szoktatás már az óvodában is. Az alapozás korszaka jut az óvónőknek, s mivel ez az életkor a gyerekek esetében igen fogékony, nagy a felelőssége minden óvónőnek.

„Az óvodai zenehallgatás célja, hogy a 3–7 éves gyerek életkorához válogatott remekművekkel a nemes zene iránti érdeklődését felkeltse, bontakozó zenei ízlését formálja, s a döntő életszakaszban megalapozza.”

(Törzsök Béla)

Távolabbi cél pedig intenzív élmények biztosításával megalapozni a gyerek és a művészet kapcsolatát.

A legfontosabb kérdés, mit hallgattassunk a gyerekekkel és hogyan történjen a zenehallgatás?

A zenehallgatás néhány „alapszabálya”, melyet érdemes betartani!

1. A kisgyerek minden iránt egyaránt fogékony. Azonban érdeklődési köre még nem bizonyíték arra, hogy ami az érdeklődését felkelti, az az életkorának megfelelő szellemi táplálék. A gyerekeknek nem feltétlenül azt kell megmutatni, amit kér, hanem, amit kérnie kellene.

2. Az óvónők által is jól ismert szakirodalom Törzsök Béla: Zenehallgatás az óvodában című könyve, tapasztalataim azt mutatják, hogy, sajnos, egyre kevesebben használják ezt az egyébként remek kiadványt. A gyűjtemény nagy számban tartalmaz az óvodáskorú gyerekek érzélemvilágához közel álló nép- és műzenét. A dallamok megszólaltathatóak énekelve, furulyával és más hangszerekkel is. Mivel az élő zene nélkülözhetetlen ebben a korban, használjuk bátran a gyűjteményt!

3. Nagyon fontos, hogy a zenehallgatási anyag, amelyet a gyerekek számára összeválogatunk, ízlésformáló, személyiségét pozitívan építő muzsika legyen. Ha sok jó zenehallgatási élményben részesítjük a gyerekeket, nagyobb az esély arra, hogy felnőtt korában jobban tud művészi értéket megbecsülni.

4. Mivel az érzelmi nevelésben döntő a szerepe, a zenével történő befolyásolásnak sokrétűnek kell lennie, az érzelmi élet minden területére hatnia kell.

5. A gyerek életkorát figyelembe kell venni.

6. Fontos a fokozatosság, mindig az egyszerűtől haladjunk a bonyolultabb felé!

7. Tudatosan meg kell tervezni a zenehallgatást!

8. A kisgyereket a zene figyelmes meghallgatására kell szoktatnunk, ezért elengedhetetlen feltétel a zenehallgatáskor a csend.

9. A hagyományos módszertan szerint óvodában nem adunk megfigyelési szempontot zenehallgatáskor. Azonban az aktív zenehallgatásnak feltétele az odafigyelni tudás képessége. Minél hamarabb kezdjük rászoktatni a gyerekeket, annál eredményesebb lesz a munkánk.

10. A zenehallgatásnál is fontos az élményszerűség, a játékoság és a mozgásosság.

11. Az óvodás korosztálynál az élő zenét részesítsük előnyben a gépzenével szemben.

Milyen megfigyelési feladatokat adjunk a gyerekek számára? Hogyan tehetjük érzékennyé gyerekeink hallását? Mire hívjuk fel figyelmüket a zenehallgatás során? Hogyan lesz a hangok megfigyeléséből zenehallgatás?

A hangfelismerő játékokban a gyerekek a napi élet jelenségeit, helyzeteit transzformálják át a hangzás síkjára fantáziájuk segítségével. A gyerekek figyelme arra irányítható, hogy a világ jelenségei kifejezhetők hangokkal, illetve zenei eszközökkel. A megfigyelési feladatokat mindig játékos keretben, a gyerekek életkori sajátosságaihoz igazodva adjuk!

Ilyen jellegű játékokhoz rengeteg példa található Szaitzné Gregorits Anna: Világunk hangjai I–II. című kazetta és útmutatójában, valamint Mendölyné Kiss Cecília: Ide hallgass! – zenehallgatás alapfokon – tanári kézikönyv, munkafüzet, CD és kazetta kiadványaiban.

Mind a két kiadvány tartalmaz hangokat, zajokat, zörejeket, melyeken különböző jelenségeket figyeltethetünk meg a gyerekekkel játékosan. Az útmutatókból pedig ötleteket kaphatunk arra, hányféleképpen lehet játszani a hangokkal, zörejekkel, a mindennapi élet hangjaival. Az ötleteket felhasználva pedig mindenki fantáziája szabadon szárnyalhat, s újabb tevékenységekkel egészítheti ki a már megismert játékokat, feladatokat.

A zeneirodalomban is találhatunk olyan zeneműveket, melyekben a zeneszerző nagyszerűen ötvözi a hangszerek és a zörej-, illetve zajkeltő eszközök világát.

Korabeli forrásokból tudjuk, hogy egy Salzburghoz közeli kis hegyi faluban volt egy játékgyár, mely főként fából készült játékokat gyártott. Ezek között voltak táncoló babák, hintalovak, madárhangot utánozó sípok és más hangokat utánozó játékok is. Ezek annyira népszerűek voltak, hogy gyakran zenélésre is használták őket.

Leopold Mozart, a híressé vált Wolfgang Amadeus Mozart édesapja, aki maga is zenész volt, írt ilyen zenei tréfákat. Ő maga is kedvelte a furcsa hangszerek segítségével elért természetutánpásokat a zenében. Gyermekszimfónia című zeneművében a dallamot a hegedűk és a gordonka játssza, de ezek mellett még játéktrombitát, játékdobot, triangulumot, kereplőt és vízzel töltött játéksípot, valamint kakukkolást utánzó hangokat is alkalmaz.

A másik zenei példa szintén Leopold Mozarttól való, címe: Zenés szánkázás. A zenei program szerint itt egy előkelő társaság lovas szánon történő utazásáról van szó. A társaság éppen egy bálba készülődik.

Leopold Mozart nagy humorérzéssel használta föl a játékhangszereket említett zeneműveiben.

Mindkét muzsikát bátran hallgathatjuk már az óvodás korosztállyal is.

Leopold Mozart: Gyermekszimfónia

Javasolt megfigyelési szempontok:

I. tétel (részlet)

- Ebben a muzsikában a zeneszerző a természet hangjait utánozza különböző játékhangszerek segítségével. Rajzold le azokat a hangokat, amelyekre ráismertél!
- Számold meg, hányszor hallatszik a kakukk hangja! Húzz annyi vonalat!
- Mikor hallod a lehangosabban a triangulum hangját?

II. tétel (részlet)

- Karikázd be, mely hangszerek kezdik a zenélést!
- Hogyan változik meg a hangerő a kakukk megszólalása után?
- Figyeljétek meg a hangszereket! Vágjátok ki a képeket és ragasszátok föl egymás után úgy, ahogyan a zenében is követik egymást!

Leopold Mozart: Zenés szánkázás

Javasolt megfigyelési szempontok:

- Rövid részleteket hallasz a zeneműből. Melyiknek mi lehet a címe?
Szánkózás
A hidegtől reszkető fehérmép
A bál kezdete

Lassú bevezetés (részlet)

- Figyeld meg a zenében, hogy mikor hallatszik először az ostorcsapás!
- Hányszor hallod az ostor hangját? Rajzold le annyiszor az ostort!

I. tétel (részlet) – Szánkázás

- Hallgasd a zenét, s közben színezd ki a színezőt!
- Melyik hangszer jelzi, hogy szánkózásról van szó?
- Szólaltasd meg a saját száncsengődöt is!
- Hallgasd meg a zenét többször is, tapsolj az ostorcsapásoknál!

II. tétel (részlet) – A hidegtől reszkető fehérszék

- Mit jelent a fehérszék kifejezés?
- Karikázd be azt a hangszercsoportot, amelyik a reszketést utánozza!

III. tétel (részlet) – Az utolsó tánc

- Figyeld meg a csettegő hangját! Hányszor szólal meg egymás után?
- Hallgasd a csengettyű hangját is ! Hányszor szólal meg egymás után?
- Vágd ki a hangszerek képét és ragaszd fel egymás után olyan sorrendben, ahogyan a zenében is követik egymást!

A gyerekek szívesen hallgatják a meséket. Miért ne mesélhetnénk nekik egy zeneszerzőről, akit a világ csodagyerekként ismert meg? A kis Mozart annyi idős lehetett, mint a mi óvodásaink, amikor már zenét komponált. Édesanyja így írt egy levelében kislányról:

„... A kis Wolferl szépen fejlődik, a szeme barna és aranyos szőke a haja. Mindig jókedvű, hízlekedő. Ő az én napsugaram. Édes, tiszta kis hangja van, és folyton énekel. Amikor a nővére zongorázik, vele dúdolja a melódiát, Leopold azt mondja, hibátlanul. Minden dallamot megjegyez, A betűket még nem ismeri, de a kottát már igen. Három vastag párnát kell a székre tenni, hogy a billentyűket elérje. A keze kicsi még a zongorázáshoz, mégis az a legfőbb mulatsága. Leutánozza a nővérét, s ha valamit sikerül kihoznia, teli tüdőből, boldogan énekel...” (Salzburg, 1760. december 2.)

Ha már mesélünk a gyerekeknek a kis Mozartról, olvassuk el a gyermekkorában írt szerzeményének történetét is. Megtalálható Gál Zsuzsa: Az én zeneszerzőm Mozart című könyvében. A mese meghallgatása után pedig énekeljük el az alábbiakat, ha van segítségünk, akár két szövegben is!

Mozart: Oragnia figa

(Az alsó szólámat Kodály Zoltán illesztette a dalocskához)

A zenehallgatást, kisgyerekekről lévén szó, érdemes összekapcsolni valamilyen tevékenységgel (például hangszerkészítéssel), vagy egy adott témához is kapcsolhatjuk a meghallgatandó zeneművet.

Harang – csengettyű

1. Sárga csikó, csengő rajta – népdal

A dal meghallgatása után a gyerekek tegyék sorrendbe az elhangzás szerint a következő képeket: csengő, falusi ház, kártya, karosszék, fésű – tükör, lány, fiú.

2. „Kongatják a harangot, üzik már a farsangot!”

- Hol hallhatjuk a harang, a csengettyű, a csengő hangját? Gyűjtsünk minél többet ezekből a hallási élményekből! Például: déli harangszó, temetési harang, kolomp az állatok nyakában...
- Mit ábrázolnak a következő képek? (harangvirág, harangszoknya, harangjáték)

Néhány szólás, közmondás, melyben szintén szerepel a harang:

Hallgat, mint a néma harang.
Egy harangot ver.
A harangok se szólnak egyformán.
A messze haragnak későre jön a hangja.
Amint öntik a harangot, úgy szól.
Ennek már harangoztak.
Sokat harangozik, keveset imádkozik.

3. Harangkészítés

A kis természetbúvár című könyvsorozat Síp, dob, nádi hegedű kötetében szerepel gyerekek által is könnyen elkészíthető harang és harangjáték elkészítése. Nem kell hozzá más, mint virágcserep, spárga, vékony drót, kerek kavics, fadarab, farúd s máris kész a hangszer.

4. Most következzen néhány olyan zenemű, melyben megfigyelhetik a gyerekek a harang, a csengettyű hangját:

Muszorgszkij – Ravel: Egy kiállítás képei – A kijevi nagykapu
Wolfgang Amadeus Mozart: Utazás szánon
Kodály Zoltán: Hány János – Bécsi toronyóra
Handel: Saul – Harangjáték

Visszhang a zenében

A visszhang is jó témát szolgáltat a közös játékra és a zenehallgatásra egyaránt.

Kezdjük egy találós kérdéssel!

„Nem foghatsz meg, nem is láthatsz,
ha akarod, megtalálhatsz,
lehetsz felnőtt, lehetsz gyerek,
teveled is felelek.” *(megfejtés: a visszhang)*

A hangos – halk megfigyeltetésére is kiváló lehetőség a visszhang.
Élő zenei bemutatás lehet Franz Schubert: Májusi dala

A zeneirodalom is tartogat remekműveket, melyben megfigyeltethetjük a visszhang jelenségét:

Purcell: Dido és Aeneas – Visszhangkórus
Purcell: Tündérkirálynő – Visszhang
Lassus: Visszhang című kórusműve

Vivaldi: Négy évszak – Tavasz (1. tétel)

Vivaldi a „Négy évszak” című zenéjében a muzsika nyelvén, hangszerekkel meséli el a tavaszt. Hallhatsz benne madárcsicsergést, patakcsobogást és vihart is.

- Párosítsd a zenei részleteket a megfelelő képekkel!
(patakcsobogás, madárcsicsergés, vihar)
- Karikázd be, melyik hangszercsoport játssza a tavasz zenéjét!
(vonósok, billentyűs, ütősök, pengetős)
- A három kottalap közül melyik lehet a viharos rész kottája?
(partitúralapok kicsinyített másolata)

Az óvodáskorú gyerekek számára különösen ajánlott zenehallgatáshoz a Pécsi Géza és Uzsalyné Pécsi Rita által összeállított hanganyag. Ezen a

felvételen Sinkovits Imre Galambosi László: Évszakok című versciklusának ehhez a zenéhez illő részletét mondja el zenei aláfestéssel.

A felsorolt zenei példák csak töredékei annak a hatalmas zenei anyagnak, melyből válogathatunk.

„Napjainkban, a zene erkölcsiségének világméretű föllazulása idején is mondjuk ki bátran: nem nevelhet jó lelkiismerettel a zene megszerettetésére az a pedagógus, akinek selejtes zenével telve a szíve, és maga sem ismeri a nemes zene szépségeit, a remekművek borzongató élményét és a nyomukban járó lelki telítettség fölemelő érzését. Ezért, a gyermek iránti felelősség önvizsgálatra kötelez.” (Törzsök Béla)

Manapság már számos szakirodalom szól az érzelmi intelligencia fontosságáról, amely nem az elemző, belátásos módon fejleszthető, hanem elsősorban élmények adásával. Ha az érzelmi intelligenciával nem foglalkozunk, aránytalan személyiségeket fejlesztünk.

Az érzelmi nevelés hatása nem mérhető számokkal, nem értékelhető azonnal megfoghatóan, ezért a mindennapos oktató–nevelő munkában sem kap megfelelő rangú helyet. Ha a közoktatás irányítása nem biztosít kötelező időkeretet a művészetek oktatására, akkor az intézményekben csak véletlenszerűen fognak vele foglalkozni. A gyerekek érzelmi nevelése így a véletlenre van bízva, nagyot vétkezünk ezzel a jövő nemzedékével szemben!

A gyerekek érzelmi nevelésében nagy a szerepe a művészeteknek, ezen belül a zenének is. Nem művészek képzése az általános cél, hanem olyan személyiségek fejlesztése, akik képesek befogadni mások műalkotásait.

A gyerekek még el nem rontott fülükkel, lelkükkel felfogják a muzsika üzenetét, számukra mindez gyönyörűség lehet. A mi feladatunk pedig, megajándékozni a gyerekeket a szép meglátásának képességével, az igaz értékekért való kiállás bátorságával, az élet szeretetével, a jóra való fogékonyság kialakításával.

BIRINYI JÓZSEF
HANGSZERVERÁZS
NÉPI HANGSZEREK KÉSZÍTÉSE¹

Mottó:

*A látvány művészete fényben él, a zene a sötétségben is utat mutat.
(Birinyi József)*

Bevezető gondolatok

Három évszázaddal ezelőtt törvénnyel tiltották be a „dorombolást”, a dorombbal muzsikálást, mert megrontó hatást tulajdonítottak hangjának és a lányok, asszonyok nem tudtak ellenállni a hangszer csábító zengésének. *A lányokat, a fiúkat párosító dalokkal énekelték össze. A sámán dobjával lovagolt, vágatott az égig érő fa tetejére, hogy az ősökkel beszélhessen. Énekkel és a tilinkó szavával csalogatták elő a tavaszt, a megújulást, az esőt, a napsütést. Zajkeltőkkel (kereplő, kolomp, láncos bot...) úzték el a telet, a betegségeket, a rossz szellemeket. „Sípbal, dobbal, nádi hegedűvel” gyógyítottak. Dudaszó perdítette a keresztútnál éjfélkor táncra a férfiakat elcsábító boszorkányokat.*

A hangszerek ma is a csodatétel eszközei: gondoljunk csak a katartikus hatást elérő hangszeres virtuózokra, az érzelmeket indító lágy hangzásra, az extáziskeltő, velőtrázó, sztárcsináló dobokra, basszusgitárokra, könnyűzenére... Minden hangszer, minden értő muzsikos emberfeletti erővel rendelkezik. A hangszer és a zene a szerelem, a varázslás eszköze. Bárki lehet varázsló, csak méltóvá kell válnia arra, hogy megszólaljon kezében a hangszer!

„... ez nem olyan körtemuzsika ám, mint a többi! Ez olyan muzsika, hogy csak addig szól, míg jó gyerek fűjja.

- Nézzem, no: jó gyerek vagy-e, meg tudod-e szólaltatni?

¹ Birinyi József: Népi hangszerek készítése. Cser Kiadó, Fortélyok sorozat, 2008. A könyv részleteinek közlését a Szerző engedélyezte.

- Belefújtam a muzsikába: hát olyan szépen szólt, hogy örömben tátva maradt a szám. Nem tudtam, ma sem tudom, mit csinálhatott a sípjával ez az ezermester, de egészen úgy tillózott, mint a sárgarigó...

- Csak aztán mindig ilyen szépen szóljon!

De bizony szólt ez még szebben is, mert mire hazaértem, akkorra minden fortélyát kitanultam a körtemuzsikának. Ha csak a számhoz érintettem, halkán kacagott, mint a vadgalamb; ha rövideket fújtam bele, csattogott, mint a fülemüle; tudtam vele süvölteni, mint a pirók; csikorgatni, mint a csíz.” (Részletek Móra Ferenc: Kincskereső kisködmön c. írásából. Móra Kiadó 1968. 9.)

A vásárfiaként kapott körtemuzsika, cserépsíp csak a jó gyerekeknek szólal meg. De mindenki számára még szebb a hangja annak a zeneszerszámnak, amit maga készít. Szerencsére ezt az érzést sokszor átélhettem.

Ezermester apám, id. Birinyi András, primás volt, hegedűvel, citerával, szájharmonikával muzsikált, énekelt, hangszereket készített. Tőle kaptuk eszmélő korunktól Táborfalván testvéremmel a meghatározó élményt, az útravalót a zene, a hangszerek szeretetéhez, a népzene műveléséhez.

Bicskáját forgató kezével pillanatokon belül sípot készített nekünk a fűzfa ágából, a tök levelének szárából, lúdtollból. A megszólaltatás mellett a készítés fortélyait is gyorsan megtanultuk. A hangkeltők, állathang-utánzók, sípok, játékhangszerek és az éneklés után jöttek a dallamjátszó hangszerek. Észre sem vettük, és már önfeledten jártunk-keltünk a hangok létráján. Belenőtünk a zenébe!

Budapesti gimnáziumi és egyetemi tanulmányaim mellett modern céhlegény módjára végigjártam a Kárpát-medence hangszerkészítőit, zenészeit. Tanultam tőlük is, zenéltem velük és filmeztem, dokumentáltam hangszeres titkaikat. Összegyűjtöttem több mint ezer történeti és népi hangszert. (Birinyi Gyűjtemény) Kiállításokat rendezünk, hangszerbemutató koncerteket tartunk, filmeket készítünk, hangszerkészítő foglalkozásokat vezetünk, hogy hangszereink, népdalaink – a kodályi gondolat szerint – ne csak holt kincsek legyenek a láda mélyén.

A fejlődés, az élet természetes rendje, hogy felbomlottak, bomlanak a hagyományos, kulturálisan is önellátó közösségek, falvak. Ma már nem apáról fiúra, nagyszülőről unokára száll a népdal, a népzene, a hangszerkészítés tudománya, hanem intézményes keretek között tanárról, mesterről tanítványra.

Táborfalván 1975-ben, Budapesten 1978-ban hoztam létre népzenei műhelyt. Nyaranta megrendezzük az ország közepén a Csutorás Nemzetközi Népzenei és Néptánc Tábor, amelybe korhatár nélkül jönnek a népzene, a hangszerkészítés, a zenei anyanyelv ápolása iránt érdeklődők. Tanítványaim kétszer voltak Ki mit tud? döntősök, elérték a legmagasabb elismeréseket, közülük többen professzionális zenészek, hangszerkészítők, restaurátorok, zenekarvezetők, zenetanárok lettek.

Természetesen fontosak az eredmények, az elismerések, de a legfontosabb, hogy indító élménnyel, több ezer gyerekkel sikerült nekem is megszerettetni a népzene, a hangszereket. Sokan megérezhették a zenélés, az együttműködés örömét és átadhatják utódaiknak ők is a „varázslás” tudományát.

A Néprajzi Múzeum Népzenei Gyűjteményének vezetőjeként – Vikár Béla, Bartók Béla, Kodály Zoltán és tanítványaik nyomdokaiban – egy évtizeden keresztül adatott meg számomra a lehetőség, hogy a magyar nyelvterület hangszereit, népzenejét gyűjthessem, kutathassam. „Elindultam világ útján...”, Sevilától Szöulig, Rómától Stockholmig, idehaza, határainkon túl, szerte a világban turnézom, gyűjtök, filmezek, tanítok.

Bátyám, Birinyi András táborfalvi műhelyében citerákat, bőrdudát, nádsípot, tekerőlantot, ütőgardont, xilofont, pánsípot, tilinkót, flótát, harangjátékot készítünk.

A népzeneben a hangszerek építése és a muzsikálás nem különült el annyira, mint a klasszikus zenében. Csak az tud jó népi hangszert készíteni, aki játszani is tud rajta, és csak az tud jól zenélni, aki hangszerét képes „üzemkészen” tartani.

Bízunk abban, hogy sokak kezében válnak hangszereink a test, a lélek önkifejező, élményeket adó meghosszabbításává. Ha az ember a hangszerével együtt rezdül, együtt lélegzik, csak akkor képes csodatételre zenéjével. *(Nem véletlen, hogy a hangszerek „ember alakúak”, antropomorfok. A hangszereknek van feje, nyelve, szája, nyaka, hasa, háta, feneke, füle, lába, lelke, és az sem véletlen, hogy a magyar nyelvben a hangszerek szólnak hozzánk, beszélnek.)*

Sokan úgy tartják, hogy a hangszerekhez, zenéléshez csak több évtizedes tanulással juthatnak, és megelégednek a mindennapok passzív

zenehallgatásával. A professzionális zenéléshez tényleg sok idő, sok energia kell. De a hangok, a zene része mindennapjainknak. Fedezzük fel környezetünk hangjait, a körülöttünk lévő tárgyak hangkeltési, hangszeres lehetőségeit! A népzene – és remélem könyvem is – jó példa erre.

Az első lépések, a gyors sikerélmény meghatározó a zene területén is. Már a legkisebb gyerekeknél is elérhetjük az egyszerű sípok, játékhangszerek és dallamjátszásra alkalmas, könnyen, gyorsan elkészíthető eszközök közös kivitelezésével a muzsika kapujának kitárását. Tapasztalataim szerint a hangszerkészítés élménye kortalan. Jó látni, amikor a gyerekek mellett a felnőttek is kizökkennek a mindennapokból, és belefeledkeznek a „hangcsinálás” bizsergető felfedezéseibe. Különösen nagy szükség van ma, elidegenedő korunkban a generációk közös, megfogható, ráadásul még meg is szólaltatható alkotásaira, az együttműködésére. Hangszerkészítő foglalkozásaink, népzenei táboraink legnagyobb eredményének tartom az ismeretátadás, az élményadás mellett, hogy a családok, gyerekek, szülők, nagyszülők, barátok közös alkotásban, zenélésben egymásra találjanak.

A XXI. század „természetes” anyagaiból, hulladékaiból is építhetünk zseniális hangkeltőket, hangszereket (konzervdoboz, PVC-cső, műanyag pohár, szívószál, üvegek, spray-doboz teteje...). Ha az emberek maguknak zenélnének ma is, akkor biztosan használnák az olajos hordót, a legújabb műanyagokat, az üvegszál anyagokat, műgyantákat is.

Joggal kérdezhetik: Milyen szerepe lehet ma a népzeneinek, a népi hangszereknek?

Alapprogramként vallom, ismerje meg minden felnővekvő az elődök zenefolklórját, mint műveltségünk, kultúránk, zenei anyanyelvünk alapját. Természetesen nem kötelező, száraz tananyagként, hanem a népzeneire jellemző őszinte élménnyel. Az élménykeltésben nagy szerep jut a hangszereknek. A katartikus zenei ízek, hangzó csodák készítése, megszólaltatása után döntse el ki-kí szabadon, hogy úgy tekint zenehagyományunkra, mint a vitrin mögötti múzeumi tárgyakra, vagy úgy, aminek szerepe lehet mai életünkben.

A Hangszervarázs, Készítsünk hangszert című könyvben szeretnék átadni minél többet a hangszerekkel kapcsolatos élményeimből, ismereteimből. A könyv terjedelmi korlátai miatt a könnyen kivitelezhető, „egy ülésel” elkészíthető hangszerek közül válogatok, az egyszerűbbektől a munkaigényesebbekig.

Bízom benne, hogy az alkotás öröme, a megszólaltatás sikerélménye, a zenélés íze mindenkit megérint. Kíváncsi vagyok a könyv olvasóinak, a hangzó praktikák kivitelezőinek, hogy sikerrel merítsenek a „tisztá forrásból”, érezzék, élvezzék a múltból fakadó és a jövőben is erőt adó, varázslatos, aktuális ízeit népzeneinknek, hangszereinknek!

Alapvető tudnivalók

Hang: (zörej, zaj és a zenei hang)

Az ember életében a látás után a legfontosabb a hallás, amellyel környezetében tájékozódik. A **hang** az emberi hallástartományban (kb. 20–20.000 Hz) keletkező **rezgés**, amely **közvetítő közeg** által jut füleinkbe, onnan az ingerület agyunk hallásért felelős központjába. (A hertz – Hz – a frekvencia, a rezgésszám SI mértékegysége, amely a rugalmas közeg egy másodperc alatti rezgéseinek számát jelenti).

Adó – közvetítő közeg – vevő.

A **hangforrás** egy erő következtében keletkező rezgés.

A **zörej**nek nincs meghatározható magassága, nem bontható fel szabályos hullámokra. Pl. megütött bádoglemez, károgó varjú, párzasi időszakban artikulálatlan hangot adó macska. Innen a nagyon hamis, elviselhetetlen zenére, zajra a „macskazene” elnevezés. (Magyar és francia népszokásokban

is – zángózás, charivari – macskazenével, egyfajta antizenével, zajongással, nyekergéssel, hamis énekléssel csúfolják ki a közösség elvárásainak nem megfelelő, generációs különbséggel létrejövő házasságokat.)

Zenei hang a határozott frekvenciát kibocsátó hangforrás, konkrét zenei magasság, alaprezgéssel és felhangokkal. Pl. kifeszített húr, adott hosszúságú csőben rezgő levegőoszlop. A hangforrást, a zenei hangot jól szemléltethetjük az asztal szélére, egyik végénél tenyerünkkel leszorított fa vonalzóval. Ha a vonalzó asztalról lelógó részét másik kezünkkel megfeszítjük, majd hirtelen elengedjük, rezegni kezd, hangot ad. Ha hosszabb rész rezeg szabadon, alacsonyabb a rezgésszám, akkor mélyebb, ha rövidebb rész rezeg, magasabb a rezgésszám, akkor magasabb hangot hallunk (félkarú emelő). Kis ügyességgel „behangolhatjuk” a vonalzót, azaz megjelölhetjük az adott hosszakat, amelyek egy zenei hangsor lépcsőit, hangjait jelentik. Így akár már dallamot is játszhatunk a vonalzóval!

A rezgést **közvetítő közeg** legtöbbször a levegő, amely a mozgó, rezgő tárgytól veszi át a nyomássűrűsödés, -ritkulás váltakozását. Ha üvegbúra alá teszünk egy vekkerórát, és kiszivattyúzzuk a levegőt, nem halljuk az óra ketyegését, mert megszűnik a közvetítő közeg, pedig látjuk, hogy a másodpercmutató megy.

Nem minden anyag egyformán adja át a rezgést, vezeti a hangot. Pl. a víz alatt másképpen halljuk a hangokat. Az indiánok földre szorított tenyerükre tették fülüket, hogy előbb meghallhassák a távolból közeledő vágató lovak patájának dübörgését. A vonat zakatoló hangját sokkal korábban hallhatjuk, ha a fülünket a fém sínre szorítjuk.

Csináljunk igazi drótpostát! Két konzervdoboz közepén kilyukasztott végébe kössük 10–20 méter hosszú drót két végét úgy, hogy a lyukakból ne csúszhasson ki a vezeték. Társunkkal menjünk egymástól olyan távolra, kezünkben egy-egy dobozzal, hogy a drót megfeszüljön. Ha a megszólaló a szája elé tartott dobozba suttog, a megfeszített drót olyan jól vezeti – akár nagyobb távolságra is – a hangját, hogy a drótposta másik végén a dobozt füléhez tartó hangosan hallja azt. Ha eltávolítja fülétől a dobozt, a „hallgatót”, akkor csak azt látja, hogy társa mozgatja száját, de nem hall beszédéből semmit.

A levegőben terjedő hangnak a frekvenciáján, rezgésszámán túl, van iránya, intenzitása, ereje, színe. A **hangforrás irányát** fejünk két oldalán

elhelyezkedő fülünk távolságkülönbsége miatt tudjuk meghatározni. (Az igazi sztereó „vevő”.) A levegőben minden irányban terjedő hanghullámok legtöbbször nem egyszerre jutnak két fülünkbe.

A hangforrás távolságát a **hangerőből** tudjuk megállapítani. A kikiabált hangok sem egyformán terjednek a levegőben. A mássalhangzók a legerősebb hangú ember kiáltásával is csak 3–400 méterre hallatszanak, míg a magánhangzók 1000–1500 méterre. Ezért alakult ki a hegyes vidékeken a magánhangzókra épülő speciális nyelv, Svájcban a jódli, magyar területen Baranyában, Gyimesben a „hüdintés”, „süvítés”, amelyekkel kommunikálni tudtak nagyobb távolságban is. A jódlizást utóbb az éneklésbe is beemelték.

A **hang színe** egyfajta névjegy, mert mindenre, mindenre jellemző. Ha ugyanazt a zenei hangot énekli több ember, szólaltatja meg több hangszer, hangszínük mégis eltérő. A hangszint meghatározza a rezonátor által kiemelt felhangok eltérése, változatossága. (Az emberi hang esetében a hangképzés módja, testmérete, tömege, csontsűrűsége, az üregek...) A szintetizátorok azért tudják a dallamokat más-más hangszer hangján megszólaltatni, mert az egyes hangszerekre jellemző hangszíneket, felhang-tartományokat szintetizálták, beprogramozták memóriájukba. A dallamokban szereplő zenei hangok alaprezgéseit az adott hangszerre jellemző felhang-tartománnyal szólaltatják meg.

A csecsemő már születése előtt is hall. Az anyanyelv, a zenei anyanyelv a zenei értékrend tanulási folyamatban alakul ki, és egy-egy kultúrára jellemző. A nyelv, a zene lejtése, íve, hangsúlyviszonyai eltérőek. Az európai kultúrában az isteni, uralkodói, királyi hang mély basszus, a távol-keleti népeknél a császárt, az uralkodót a mutálás előtti szoprán hangú fiú vagy nő alakítja, az ünnepi konferálás hangja a női műsorvetők esetében e természetes női hangfekvésnél egy oktávval magasabb „csicsérgés”. Egyes népek, tájegységek zenéjében nagyon eltérő hangrendszerek, hangsorok, hangnemek alakultak ki. (Pl. 5 fokú, 7 fokú, 12 fokú vagy 24 fokú skála.)

Az **emberi kultúrát elemezhetjük a hangok szemszögéből**, mintha fülünkön kívül minden más érzékszerveinket kikapcsolnák². A minket körülvevő, hozzánk eljutó zörejek, zenei hangok egy részét fizikai

² **Audiális antropológia.** Ld. Birinyi J.: A hang, mint szakrális jel. Bp. 1986.

környezetünk adja. (Sivatag zenéje, szél süvítése, tenger morajlása, esőcseppek zakatolása...) Az állatok hangja is része hangos környezetünknek. (Üvöltés, dübörgés, nyerítés, rőfögés, bégetés, mekegés, káromgás, kelepelés, énekes madarak „dallamai”.) Természetesen az emberi kultúra hangjai a legjelentősebbek, amelyeket maga az emberi hangadás, hanglejtés, a beszéd, az ének, az ember által alkotott tárgyak, gépek hangjai és a hangszerek alkotnak. Az emberi kultúrában talán Euterpé, a zene múzsája által gondozott kert az egyik leggazdagabb. **A zene**, amely definíciója szerint **zenei hangok egymásutánisága**, időbeli elhangzása, sokkal több egy technokrata, vagy filozofikus meghatározásnál. Minden zene megragadható a meghatározással, de csak oly mértékig, mintha azt állítanánk, hogy a költészet az ABC betűinek halmaza. A kövekből építendő várat az emberi kreativitás, zsenialitás teszi művészivé, halhatatlanná.

Hangszer

Minden olyan eszközt hangszernek tekintünk, amelyet hangkeltésre, zenélésre teremtettek. Szó szerint hangzó szerszám, azaz hangszer.

A hangszereket sokféleképpen csoportosítják. Leggyakoribb a megszólaltatás módja szerinti: ütős, fúvós, vonós, pengetős, dörzsölős...

Anyagaik szerint is elkülönítik a zenei instrumentumokat: fáfúvós, fém, rézfúvós, nád, csont, kő, állati eredetű anyagok, bőr...

Formájuk, alakjuk szerint: csőszerűek, doboz testűek, hasáb, hasas, körteforma, íves...

A zenélésben betöltött szerepük szerint: szóló-, zenekari hangszerek, dallamjátékosok, kísérők, ritmuseszközök...

A hangszerek esetében azonban **a legjellemzőbb, hogy mi adja a hangot**, azaz, hogy **mi a rezgő hangforrás**. Minden más szempont (hangolás, megszólaltatás módja, a hangszerek alakja, díszítése, története, a zeneszerszámokhoz kötődő hiedelmek, a hangszerek készítése, játékmódja, a hangszerek funkciói...) csak a fő jellemző alá sorolható. Eszerint teremtette meg a tudományos igényű hangszerosztályozás alapját Viktor Charles Mahillon 1884-ben, majd 1914-ben Curt Sachs és Erich Hornbostel tökéletesítette a klasszifikációt. A Mahillon–Sachs–Hornbostel rendszer négy csoportot alakított ki, amely később, amikor a szintetizátor megjelent, kiegészült az 5. osztállyal, az elektrofon hangszerekkel.

A magyar népi hangszereket tudományos alapossággal, monografikusan először, az 1960-as években, dr. Sárosi Bálint rendszerezte.

1. Idiofon hangszerek: A hangszer test a hangforrás.

Falap brúgó, kanna, kanál, deszkadob, kereplők, facimbalom, láncos bot, csengő, kolomp, pergő, csörgők, recefice, sarkantyú, kukoricahegedű...

Megszólaltatás: kaparással, dörzsöléssel, ütéssel, rázással, pengetéssel

kukoricahegedű

2. Membranofon hangszerek: Rezgő hártya a hangforrás.

Dobok, dörzsölős dobok, köcsögduda, bika, pipi, mirliton, zümmögő.

Megszólaltatás: ütéssel, dörzsöléssel, fúvással

mirliton

3. Kordofon hangszerek: Rezgő húr a hangforrás.

Citerák, cimbalom, tamburák, koboz, mandolin, bendzsó, tekerőlant, hegedű, kontra, bőgő, ütőgardon, hárfa.

Megszólaltatás: pengetéssel, ütéssel, dörzsöléssel

koboz

lopótök-citera

4. Aerofon hangszerek: Rezgő levegő a hangforrás.

Zúgattyú, bébic, levélsíp, fűsíp, ajaksípok, pánsíp, peremfurulyák, kaval, tilinka, flóta, harántfurulya, fűzfasíp, furulyák, hosszúfurulya, cserépsípok, terménysípok, okarinák, körtemuzsika, nyelvsípok, tollsíp, növényi szárból sípok, nádsíp, duda, klarinét, tárogató, szájharmonika, harmonika, dupla sípos töröksíp, kanásztülök, havasi kürt, rézfúvósok.

Megszólaltatás: fúvással, fújtatóval

bürökfuvola

5. Elektrofon hangszerek: Elektromosan modulált frekvencia a hangforrás, amely hangszóróban realizálódik.

Szintetizátorok. Több népi hangszernek is született már szintetizátoros változata, pl. Dudaszintetizátor, amelyet oktatásban, gyakorlásban, könnyűzenei és más műfajok dudszólamainak megszólaltatásában használunk.

Megszólaltatás: Elektromos árammal

Népi hangszer

*Mitől népi egy hangszer? Mondhatnánk, hogy azon hangszerek a népi hangszerek, amelyeket a pásztor- és parasztemberek saját maguk készítettek. De sok példát látunk arra is, hogy gyári készítésű, vagy más népektől, más műfajból átvett zeneszerszámokkal is muzsikáltak. **Népi hangszer tehát minden kulturális önellátás keretében hangkeltésre, dallamjátszásra használt eszköz, amely a hagyományos közösség igényének megfelelt.***

Természetesen a legjellegzetesebb zeneszerszámaikat saját környezetük anyagaiból, jellegzetes díszítésekkel ellátva, önmaguk vagy közösségük tagjai készítették (furulyák, nádsíp, duda, facimbalom, flóta). Ha mástól vettek át akár népi, akár gyári készítésű hangszert, akkor saját dalaik megszólaltatására tették alkalmassá (tekerőlant, zenekari tamburák). A gyári klarinétot vagy tárogatót a népi furulyás, dudás úgy használta, mintha nem lettek volna rajta billentyűk. Csak az ujjakkal lefedhető hanglyukakon zenéltek, mint a furulyán. A gyári steier, kromatikus citerák érintőiből kiszedtek, hogy csak a zongora fehérbillentyűinek megfelelő hangok maradjanak (diatonikus), vagy kétsoros (kromatikus) legyen a fogólap, a fekete és fehér zongorabillentyűk elrendezése szerint.

A népzeneben nem csak hangszereket használtak zenélésre. Ha az embereknek jó kedvük volt, táncoltak, mulattak, a tánc ritmusát kurjantásokkal, tapssal, alkalmi eszközök ritmushangszerkénti használatával is erősítették. A nem zenélésre szolgáló tárgyakat a tudomány **hangszerpótlóknak** nevezi. Tinódi Lantos Sebestyén dalával: „*két rossz tálat ők zörgetnek, szöknek-tombolnak*”. Hangszerpótló a kanál, teknő, kanna, gereblye, mángorló bottal karcogatva, ütögetve, a brúgó ajtólapon, műanyag gégecső, befőttes üvegek vízzel hangolva...

Népi hangszereink közül vannak több ezer éve fejlődők és egészen új keletűek is.

A népzene, a hangszerek funkciói

A mai, szórakozást, talpalávalót szolgáltató hangszerek ősei kezdetben a rítus, szertartás részei, a révülés, az ősökkel való kapcsolatteremtés, a rítusszabályozás, a tánc, a mozgás, varázslás, gyógyítás, munka eszközei voltak (sámándob, zúgófa, bűgattyú, pergők, csengők, harangok, deszkadobok, kereplők, duda...). Közismert gyermekdalaink is megemlékeznek a hangszerek csodás, gyógyító erejéről:

„Szita, szita péntek, szerelem csütörtök, dobszerda.”

*„Gólya, gólya gilice, mitől véres a lábad?
Török gyerek elvágta, magyar gyerek gyógyítja,
sípbal, dobbal, nádi hegedűvel.”*

Középkori rendeletek előírták a gyógyítással is foglalkozó borbélyműhelyek számára, hogy a bejáratú ajtók fölé tegyenek csengőt, szélhárítót, hogy azok hangja a belépőkből a bajt, a betegséget kiűzze. Ma is gyakoriak az ajtónyitást jelző mechanikus, vagy elektronikus csengők, amelyeket a jelzőfunkció miatt használunk, de kevesen tudják, hogy eredetileg a ház szentségének, tisztaságának védelmét szolgálták.

A fertőző betegek, járványokat terjesztők – pl. leprások – kötelesek voltak közeledtüket folyamatos kerepeléssel jelezni. A recsegő hang kettős célt szolgált: egyrészt bajelhárító, másrészt figyelmeztető, jelző szereppel bírt.

Az állatok nyakába akasztott kolompok, csengők, pergők is rontáseelhárítók voltak. Mellékesen alakult ki, hogy a nyakbavalók hangjáról a pásztor és az őrzőkutya megismerte saját nyáját sötétben is. A ruhákra felakasztott zizegő, zörgő, csilingelő gyöngysor, kagylók, fémdarabok, kövek, fadarabkák, amelyek az utóbbi időre ékszerekké szelídültek, viselőik védelmét szolgálták. *Az udvari bolond sipkájára, karjaira, lábára kötözött pergők, csengettyűk is bajelhárítók, figyelmeztetők a jókedv eljövetelére.*

A jó kívánságokat osztó népszokásokban gyakori a zajkeltők használata (láncos bot, köcsögduda, karikás ostor, „ördögbölgő”, kereplő, kolomp...). Gondoljunk, pl. a mohácsi busójárás kereplőseire, a lucázók, betlehemesek házaló köszöntőiben használatos láncos botra. A szilveszteri csendrendelet feloldása ma is természetes. Mindenki dudálhat, trombitálhat, zajonghat akár a belvárosban is. Kevesen tudják, hogy a sok balesetet okozó, házikedvencet elűző, tiltott újévi petárdázás, durrogatás a pogány zajongó, bajelhárító

szokás kiüresedett, máig nyúló változata. Az átmeneti rítus döntő szakaszában, amikor a hosszú előkészítő fázis után, a rend állapotából elérkezik a „gongütés”, az igazi átmenet pillanata, ideje, beáll a káosz, hogy azután tartósan még erősebb legyen a rend. (A káosz a zenében egyenlő az atonális zajjal, „macskazenével”, a rend a harmónia.)

A hangszer játék vagy munkaeszköz?

A könnyen elkészíthető hangkeltők között sok állathang-utánzót találunk. A ma gyerekjátékként használt sípok, hangutánzók egykor munkaeszközök voltak. A madarászok, vadászok a befogandó, elejtendő állatot hangjának utánzásával csalogatták magukhoz. (Madárcsali-sípok, puttyogató, kelepelő, pitypalatty... Az őzcsalogató sípot ma is használják a vadászok.)

A közösségi munka szervezését, összehangolását is a munkaritmusok, munkadalok, a zene adta. Még a közelmúltban is a kádárok a hordókra a munkarigmus ütemére kalapálták rá az abroncsokat, hogy azok koncentrikusan csússzanak helyükre, meg ne szoruljanak.

Gyermekkoromban nem értettem, hogy a vasat lapító két kovács miért üt többet az üllőre, mint az alakítandó vasra. Ma már saját gyűjtéseimből, és Békefi Antal munkadalokról, munkarigmusokról írott munkájából tudom, hogy az izzó vas megmunkálásakor vezérritmust kalapálnak, amelynek ütemére több mester együttmunkálkodásával adják a ritmusos, csengős „koncertet” a szikrázó vas sikeres alakításához.

Több hangkeltőt a távirat-közvetítés, telefonálás, elektronikus levelezés, üzenetközvetítés őseként tisztelhetünk. Az információs társadalomban, a XXI. században nem kell bizonygatni, milyen jelentősége lehetett annak, hogy nagyobb távolságból előre jelezni tudtak létfontosságú híreket, figyelmeztetéseket, segítő információkat. A tűz-, füst- és tükörjelzések mellett óriási szerepe volt az emberi hangnál nagyobb távolságra eljutó hangosabb **hangkeltőknek, jeladó hangszereknek** (deszkadobok, falu dobja, harci dobok, kürtök, sípok, kanásztülpök, havasi kürt). Tokaj környékén, pl. a nagy, kb. 1–1,5 méteres, két kézzel fej felett forgatott kereplőket használták, egyezményes ritmusjelekkel, üzenetek közvetítésére. Bartók Béla fonográfos felvételei, gyűjtései között hallható olyan fakürtön előadott jelsor, amellyel a hegyekbe állatait felhajtó csobán (hegyi pásztor) felesége jelezte szeretőjének a találka lehetőségét. Külön „jelnyelv” alakult ki, amellyel a legfontosabbakat, az óra állását, veszélyhelyzetek megnevezését, híreket tudtak továbbítani.

A hangszeres üzenetközvetítésben sokféle kódot alakítottak ki. Tudtak ritmusjelek kombinációival kommunikálni. (Kiforrott változata a „ti” és tá” értékek kombinációját alkalmazó Morse-távírás, amely forradalmasította a kommunikációt.) A mondandó közvetítésében a zenei hangmagasságnak, a dallamnak is szerepe lehetett. Természetesen léteztek összetett jelnyelvek, amelyekben a ritmust, a zenei hangok egymásutániságát, a szüneteket variálva tudtak üzeni.

A Kanári-szigetek egyikén, La Gomerán fütty-nyelvvel kommunikáltak a helyiek, hogy az illetéktelenek ne értsék mondandójukat. Az idegen kultúrák közötti kommunikációban valószínű, hogy nem a tagolt, beszélt nyelv a legjobb próbálkozás egymás megértésére. Spielberg „Harmadik típusú találkozások” (1977) című filmjében a földön kívüliek Kodály Zoltán szolmizációs „nyelvével” próbálták megértetni magukat az emberekkel. (Megjegyzem, az énekórák számának csökkentése miatt a marslakóknak egyre kevesebb esélye lesz Kodály országában szolmizáció által megértetni magukat.)

A hangszerek esetében nemcsak hangerejüket használták a jeladásban, hanem – a mai riasztók elődjeként – a leghalkabb, az emberi fül által még nem hallható hangok, rezgések felerősítésére is. Pl. az egri vár kazamatáiban ördöbokat helyeztek el, amelyek membránjára száraz borsó- vagy babszemeket tettek. Ha a vár falába a betörni akaró ellenség a robbantás előkészülete miatt lyukat fűrt, a rezgés következtében a borsószemek táncolni kezdtek és a zizegő hang figyelmeztette az őrköt. (Otthonunkban is készíthetünk hasonló membranofon „riasztót”. Ma szerencsére nagyobb az esély arra, hogy a házunk előtt elhaladó járművek rezgését erősítse fel az elmés szerkezet.)

Hangszeres népzeneinkre jellemző a szólisztikus, mégis „egyszemélyes-zenekari” hangzás, a dudaszerű hangolás. A dallamot állandó, burdonhangok kísérik, az alsó kvart és a záróhangnál két oktávval mélyebb bőgő. A duda, a tekerőlant, a citera is teljes zenekari hangzást imitál, monoton, burdonkíséréssel tölti be a kontra és a bőgő szerepét.

A szólóhangszerek, sőt az éneklés is – a burdonkíséret igényét jelző – úgynevezett támasztóhangoktól, és az oktávot, kvintet, kvartot, alapot hangsúlyozó díszítésektől dús. (Ha egy oktávot bejáró nádsípon gyorsabb giusto dallamot játszunk, olyan hangzást hallunk, mintha nem is egyetlen síp szólna. Az egy szakaszt egy levegőre végigfúvó, szótagonként fúvással nem tagoló játékmód miatt minden két dallamhang között megszólaló alaphang, a ritmizáló, hangsúlyozó oktávcsippantás, kvintdíszítés teljesen dudahangzást eredményez. A nádsíp vagy nádduda hallatán csodálkozik a hallgatóság, hogyan lehet egyetlen nádsípval elérni a duda három sípjának hangzását.

A pásztorhangszerekkel, népi hangszerekkel saját szórakoztatásukra játszottak, de gyakran az esti közösségi alkalmakat is végigmuzsikáltak. **Akkor zenélt szépen valaki, ha kiénekelte hangszere sajátos hangzásával,** az énekelt szöveghez illeszkedő alkalmazkodó ritmusokkal **a népdalt.** A magyar népzeneben nagyon kevés a csak instrumentális dallam. (A hangszeres dallamok többségéről kimutatható, hogy valamely énekelt népdalunk díszített, cifrázott változata, variánsa.)

„Két dudás nem fér meg egy csárdában.” Ismert a közmondás, amellyel az összeférhetlenséget jelezzük. A két duda együttzenélését az egyedileg, esetleges méretezéssel, kivitelezéssel készülő hangszerekben kell keresnünk. **Nem tudták összehangolni a dudákat,** de igaz volt más hangszerekre is. Csak a népzenei „újhullámban” születhettek citera-, duda-, tekerőzenekarok, amikor már olyan, precíz hangolású hangszerek készültek, amelyek lehetővé tették a „tisza”, közös megszólalást. (A világon nagyon kevés olyan együttesi formáció létezik, amelyben mindenki párhuzamosan a dallamot

muzsikálja. Ilyen a skót dudazenekarok mellett a magyar citeraegyüttes, a későbbi magyar duda- és tekerőzenekar.)

Népi hangszereink, szőlisztikus jellegük ellenére, **a hagyományban változatos hangszeres társulásokban jelentek meg.** Érdekesség, hogy a több hangszer alkotta együttesek is úgy szólaltak meg, mint egy nagy duda. (Dallamjátszók párhuzamosan, legfeljebb oktáv különbséggel, burdon- és ritmuskísérettel.) Hagyományos hangszertársulások a síp dobbal, két hegedű, duda hegedűvel, hegedű vagy furulya gardonnal, tekerőlant klarinéttal, kiscimbalom hegedűvel, dudával, és viszonylag kései formáció (XVIII–XIX. századtól) a ma elterjedt vonószenekeari, tánccházi felállítás (hegedű, kontra, kisbőgő vagy nagybőgő, amely a cigánybandák mintájára kiegészülhetett cimbalommal, klarinéttal). Tamburazenekarok a délszláv területeken jöttek létre ugyanakkor, amikor nálunk a nemzeti romantika kezdetén divatossá váltak a vonósbandák. (Tamburamuzsikát nálunk leggyakrabban zenekari, kromatikus bundozású hangszerekkel a délszláv nemzetiségek lakta területeken és az ország déli részén magyar zenészek is játszanak. A hagyományos diatonikus tambura szólóhangszer volt.) A XX. század elején jelentek meg német fúvós- és katonazenekarok mintájára a rezesbandák, vegyes „magyarbandák”. A hagyományos zenekarok harmonizálása szimpla, sablonokra épülő, a klasszikus összhangzattan funkcionalitását kerülő, de már a burdonkíséretet meghaladó.

A hatvanas évek végétől divatos tánccházi, pávaköri mozgalomban és különösen a kinövő, új, népzeneire épülő zenei formációkban már szinte bármelyik hangszert bármelyikkel társítva használják. Az ország–világ különböző részein lokálisan ismert, használt hangszereket is az egyéni fantázia, ízlés szerint társítják, szólaltatják meg egy-egy zenei feldolgozásban.

Hangszeres aktív–passzív

Az ősközösségben, a törzsi kultúrában – a különböző művészeti ágak szétválása előtti szinkretikus időkben – mindenki részese, „előadója” volt a rítusnak, de a varázslónak kiemelt szerep jutott hangszerével. Mindenki táncolt, énekelt, ritmizált, zenélt. A népi kultúrában sem különült el mai értelemben vett aktív előadó és passzív közönség. Természetes, hogy a közösség a legjobb muzikusokat, mesélőket, táncosokat szólította meg. A specializáció egyre kiemelkedőbb egyéni, művészi teljesítményeket eredményez, viszont keveseknek ad aktív megnyilatkozási lehetőséget, sokakat a passzív befogadó szerepébe taszít. Ma az emberek többsége csak a

távirányító gombjain „zongorázva” muzsikál, szerkeszt, válogat, hallgat zenét. Ezért is lehet nagy felfedezés a Fortélyok sorozat, a Hangszerverázs könyv segítsége, amely az aktív, manuális alkotás örömét nyújtja az érdeklődőknek úgy, hogy saját készítésű hangszereiken zenélhetnek is.

A zenész és a hangszer szerepe

Ha azt mondjuk, zenész, mindenki férfire gondol. Nem azért, mintha a férfiak jobb muzsikusként lennének, mint a nők. A legtöbb kultúrában gyermekként a lányok és a fiúk is használhatták a hangkeltőket, hangszereket, nagykorúságot követően a zenélés gyakran a férfiak kiváltsága volt. (Magyar népzenei gyűjtésekben is elvétve találunk női hangszereket. Pl. gyimesi ütőgardonos asszony, aki férje hegedűjátékát kíséri. Ritkán citerás, köcsögdudás nőkről is készültek felvételek.)

Ha a zenész rangját, megbecsültségét nézzük, eltérő megítélésekkel találkozhatunk. A sámán beavatási rítusának keretét a dobjával való kapcsolatba kerülés, a hangszer tanulásának fázisai határozzák meg. A klasszikus görögöknél rabszolgák feladata volt a zeneszolgáltatás, míg távolkeleten az uralkodók, előkelők kiváltsága volt a hangszeres zene művelése, vagy bizonyos hangszerek megszólaltatása. Az Árpád-kori szolgálonépek megbecsült királyi, udvari zenészei rangot, földet, fálvakat kaptak. Személynevek (Dudás, Gajdos, Sípos, Kobzos, Hegedűs, Czimbalmos, Citerás, Dorombi, Trombitás...), településnevek őrzik emléküket: Igrici, Síposbogdány, Kürtös, Csallóközkürt, Tiszakürt, Lantosfalva, Nagydobos, Tiszadob.

Az európai kultúrkörben a zenész korhely kategóriába eső negatív megítélése elsősorban a közösségen kívüli vándormuzsikusként szerepére vezethető vissza. (Több visszaemlékezés utal a vándordudás kiátkozására, aki a vasárnapi misére igyekvő legényeket a falu kocsmájába térítette el, és egész nap trágár dudánótákkal mulattatta őket.) A vándorzenész társadalmon kívüli, nem egy állandó közösség tagja, az íratlan törvényen felüli, a közösség nem tudja „kiközösíteni” megvetésével. Egyik nap az útszéli csárdában a betyároknak, másnap a kastélyban az uraknak, harmadnap a lakodalomban a parasztoknak, pásztoroknak zenél.

A zenészek kiemelt szerepét mutatja II. Rákóczi Ferenc 11 fős zenekarának díjazása. A legmagasabb fizetést a dudás és a hegedűs kapta.

Nagy irodalma van a nemzeti romantika idején kibontakozó verbunkos, cigányzenekarok legjobb prímásainak, virtuózainak.

A varázslótól, a táltostól korunk zenész sztárjáig a zenész szerepe kiemelt, a hangszer szakrális tárggyá nő. (A sámán dobja, az emberfeletti erővel rendelkező duda, amely akkor is morog, ha már nem is fújják, a primást és hegedűjét együtt temetik el, mert elválaszthatatlanok, vagy a szólógitáros és hangszere, amelynek egy darabjért egymást zúzzák a rajongók...)

A **hangszerek** isteni eredetéről, születéséről, **erejéről sok mítosz, monda, mese született**. A kecskeszarvú Pán Isten hangszert készít az üldözött, nádszállá változott királylányból. Jerikó falait kürtök szavával rombolták le. A „Jávorfából furulyácska” mesében a leány holttestéből kinövő jávorfából készült furulya énekli ki, leplezi le a leány gyilkosát. A szegény ember a mindenkit táncra perdítő hegedűjével járhatja a táncot pandúrokkal, királyokkal, katonákkal az „Előbb a tánc, azután a lakoma” című mesében mindaddig, míg minden kívánságát nem teljesítik.

Generációk, nemek, belenevelődés

A hangszerjátékot, a készítést, a népdalt nem didaktikusan tanították a felnővekvőknek. Népzeneegyűjtéskor, ha rákérdezzünk, kitől tanulta az éneklést, a zenélést, a leggyakoribb válasz: „Nem tanultam. Magamtól.” Nem szerénységből fogalmaznak így. Tényleg nem tanulták, belenőttek, ellesték a számukra élményt adó dallamokat, mozdulatokat, játéktechnikát, tudást. Nagyon kevés helyen rendeztek a gyerekeknek külön zenés, játékos, táncos alkalmakat. Leginkább a generációk, nagyszülőktől unokáig, együtt voltak a közösségben. A gyerekek korán mintákat, példákat, stílust, tartást láttak, ellestek, tanultak. A fő mozgató a hagyomány, a hangszeres tudás átvételében az **élmény**. A hangszerkészítésben, zenetanításban, zenélésben a népzene élményadó szerepére építenünk kell. (Vigyázzunk arra, hogy ne csak tanpéldaként találkozzanak a felnővekvők népdalainkkal, hangszereinkkel, amelyeken megtanulhatják a zene két fő alkotóelemének, a dallamnak és a ritmusnak az elemeit, alapjait.)

Hangszerkészítés

A zenére vágyó ember minden anyagot felhasznál saját környezetéből. Lopótök, fű, fa, levél, bürökszár, cirok, elhullott teknősbéka páncélja, madártoll, növényi szár, termések, nád, fém, konzervdoboz, gyufaszál, PVC, műanyag... A készítéshez használt természetes anyagok többsége szezonális. Lehet zöld nádból, gabonaszárból, takarmánytők levelének szárából is rácsapó nyelvűsípot készíteni, de a zöld növény fonnyadása miatt

csak „egynapos hangszerként” használhatók. Nagyon jó nyersanyag a bürökszár, amely üreges, tökéletesen sima, levegőt át nem engedő belső felületű. (Kaporszerű növény, amely ember nagyságúra is megnő. Gyakori az Alföldön, pusztákon.) *Augusztus vége, a bürök kiszáradása előtt vigyáznunk kell, mert a nyers növény vágási felületére kicsapódó nedv erős idegméreg!* Csak a kiszáradt növényi szárat használjuk hangszerkészítésre!

Korunk legújabb anyagaiból bármikor elkészíthetők a hangszerek.

Az anyag kiválasztására nagy gondot fordítottak. A dudások a sípkészítéshez előre kiszemelték a növekvő nádasban azokat a szájakat, amelyekből jó sípot lehetett faragni. Levágták a nád tetejét, hogy ne tudjon felfelé növekedni, csak vastagodni. (Minél erősebb volt a nád fala, annál jobb sípot lehetett az ősz végi, téli kiszáradást követően készíteni belőle.)

A készítéssel kapcsolatos tudást ellesték egymástól. Az összetettebb hangszerek építésének titkait féltve őrizték a „mesterek”, csak az arra érdemeseknek adták át, akiket bizalmukba fogadtak, és a hangszeren is már ígéretesen játszottak. A hangkeltők, egyszerűbb hangszerek készítésének tudása közkincs volt.

A népi hangszerkészítésben megmaradtak a régi korok technológiáinak emlékei. Céhekben, a mestervizsgán nem használhattak fémeket a bűtor, a hangszer készítéséhez. Az igazi mester fecskefarkas csapolással, faszöggel, enyvvvel állította össze a remeket. Máig tartják, hogy csak az lehet jó hangszer, amelyben nincs szög. (A Luca-székében sem lehet fém, mert akkor nem látják meg ráállva a boszorkányokat Karácsony estéjén.)

A muzsikusi, aki a hangszerét is készítette, gyakran másoknak is készített ajándékba, vagy cserére, eladásra zeneszerszámmot. Néhányan már specialistákká váltak, mert megélhetésüket is a zenélésből, a hangszerekkel folytatott vásárolásból biztosították. (Pl. Krizsán Pál hódmezővásárhelyi citerakészítő.) A modern gyári hangszerektől abban tértek el még a sablonnal készített népi hangszerek is, hogy a készítő számára mindig fontosabb volt a hangszer minősége, díszítése, mint annak piaci értéke. Nem váltak személytelenné kezükben sosem a hangszerek.

A leleményesebb készítők mindig fáradoztak azon, hogy egyre jobb hangszereket rakjanak össze. A közösségi elvárások keretei szabtak határt a nagyon elrugaszkodó újító szándéknak. Gyűjteményekben is található több kuriózum, amely a készítő kreativitást dicséri: zsebcitera, zsebhagedű, egy hangszertestbe épített több hangszer, hangnemváltós citera, hangolható okarina, gyufaszál hegedű, töktambura...

Szerszámok

Az egyszerűbb hangszerek készítéséhez nincs szükség speciális szerszámokra. A népi hangszereket a háztartásban, saját műhelyben elérhető eszközökkel csinálták. (Kések, fűrők, kapacsok, satuk, gyaluk, fűrészek...) Gyűjtéseim során talákoztam olyan hegedűssel, aki orosz hadifogságban egy bicskával faragott magának hegedűt, amellyel máig muzsikál! Akadtak olyan készítők is, akik járatosak voltak a famunkában. Budai Sándor, a Népművészet Mestere, a híres sándorfalvi citerakészítő bogsnár volt, és saját faműhellyel rendelkezett, amelyben a legtöbb szerszámot is maga állította elő. A citerák „sorozatgyártásához” utóbb már sablonokat készített (hajlítóformákat, „kottasablonokat” a bundozáshoz, „térképet” a húrkiosztáshoz).

Ma már speciális barkácsszerszámokkal könnyíthetjük hangszerépítő munkálatainkat.

Hangszervarázs könyvemben ismertetett eszközök készítéséhez általában elegendő szerszámok: éles kés, bicska, csiszolópapír, olló, reszelő, kézfűrész, lombfűrész. A doromb, lopótők citera, cserépsípok készítése igényel speciális eszközöket is. Gyalu, fűrő, kemence... **A szerszámokkal vigyázzunk, legyünk körültekintőek, ne okozzunk sérülést! Gyerekek kérjék szükség esetén felnőttek segítségét egy-egy művelethez.**

Birinyi József a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjével kitüntetett hangszeres előadóművésze, néprajz- és népzenekutató, televíziós rendező, producer, sokszoros nívódíjas. Zeneszerzői, művelődésszervezői tevékenysége is nemzetközi hírű (népdalkörök, népzenei együttesek, zenei műhelyek sorának alapítója). Az ország legnagyobb kulturális civil szervezetének, a Magyar Kórusok és Zenekarok Szövetségének társelnöke, a Parlamenti Hungarikum Munkacsoport vezetője.

„Várat kell építeni a lantpengetéshez!”

Birinyi József vállalkozásai, amelyek lehetővé teszik a kultúra, a hagyományok művelését, támogatását:

Birinyi Hangszer „A tiszta hang”

Birinyi András népi iparművész, hangszerkészítő és **Birinyi József** népzenekutató, hangszeres szólista műhelyéből a következő hangszerek rendelhetők:

Tanuló-, zenekari és szőlóciterák, tökcitera, tekerőlant, duda, ütőgardon, tilinkó, flóta, pánsíp, nádsíp, facimbalom, xilofon, hangkeltők, ritmuseszközök, jeladók, sípok.

www.birinyi.hu www.birinyijozsef.lap.hu

06 20 9346032, 06 1 3151322

E-mail: jozsef@birinyi.hu

Media Flash Kft. „Sikerhez segítjük!”

Televíziós műsorok, reklámok, néprajzi, népzenei filmek, honlapok, grafikai munkák, animációk, hangfelvételek, CD-k, DVD-k elkészítése, kiadása.

www.mediaflash.hu www.digilife.hu

06 1 3151321, 3161592

E-mail: mf@mediaflash.hu

Csutorás Nemzetközi Népzenei és Néptánc Tábor

A könyvben megjelent minden hangszer készítését, megszólaltatását tanulhatják az érdeklődők az ország közepén, 1985. óta, minden év augusztus második hetében megrendezésre kerülő, korhatár nélkül látogatható Csutorás Táborokban.

Info, jelentkezés: www.tradicio.hu

06 1 3151322

csutoras@tradicio.hu

MEGHÍVOTT ELŐADÓK, A KÖTET SZERZŐI:

Birinyi József népzene- és néprajzkutató, hangszeres szólista, a Magyar Kórusok és Zenekarok Szövetsége (KÓTA) társelnöke, a Parlamenti Hungarikum Munkacsoport vezetője,

Kismartony Katalin DLA, főiskolai docens, ELTE TÓK,

Körmendy Zsolt, a Művészetek Palotája művészeti szerkesztője, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Kodály Intézetének oktatója,

Lukácsné Győző, a Magyar Rádió munkatársa, zeneközvetítő, a Bonbon Matiné műsorvezető-szerkesztője,

Mendőlyné Kiss Cecília zenetanár (Bp., VIII. kerületi Zeneiskola),

Mélykútiné Dietrich Helga ny. főiskolai docens, ELTE TÓK

Mihalovics Csilla, az ELTE TÓK Gyakorló Általános Iskolájának ének szakvezetője,

Solymosi Tari Emőke zenetörténész, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem adjunktusa és a Szent István Király Zeneművészeti Szakközépiskola oktatója,

Szabó Gergely énektanár (Általános Iskola, Balatonfőkajár),

Szabóné Németh Borbála ének-zene tanár (Pilinszky Általános Iskola és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény, Balatonkenese),

Szelei Nikolett, IV. éves hallgató, ELTE TÓK

Veszprémi Gábor, a Stiefel Eurocart Kft. munkatársa,